

REDAKCJA

DAWID KOBYLAŃSKI

NAUKI
HUMANISTYCZNE
I SPOŁECZNE
W PERSPEKTYWIE
INTERDYSCYPLINARNEJ

TOM V

ARCHAEOGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

NAUKI HUMANISTYCZNE
I SPOŁECZNE W PERSPEKTYWIE
INTERDYSCYPLINARNEJ

TOM V

REDAKCJA NAUKOWA

DAWID KOBYLAŃSKI

REDAKCJA

DAWID KOBYLAŃSKI

NAUKI
HUMANISTYCZNE
I SPOŁECZNE
W PERSPEKTYWIE
INTERDYSCYPLINARNEJ

TOM V

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

KOMITET REDAKCYJNY:

DAWID KOBYLAŃSKI (PRZEWODNICZĄCY)
PIOTR BIAŁKOWSKI
ALEKSANDRA BOGUSZ
ALEKSANDRA JUSIAK
MICHAŁ KONDRAK
ADRIAN WASILEWSKI
MAGDA ZALEWSKA

REDAKCJA TECHNICZNA

BEATA CHMIELEWSKA
PATRYK KOS
MATEUSZ KOSZELUK
RAFAŁ MINIERSKI
MAŁGORZAT BUDNIK-MINERSKA

RECENZENCI

DR ANNA GÓRSKA
DR MICHAŁ STACHURSKI

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI

KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY AUTHORS & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-67527-85-9

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:
www.archaeograph.pl

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ, SIERPIEŃ 2023

SPIS TREŚCI

Przedmowa	6
W ludzko-nieludzkim świecie teatru maszyn i robotów	7
Józef Legierski	
Człowiek w internecie i mediach społecznościowych w ujęciu psychologicznym. Czy każdy z nas jest uzależniony?	15
Sandra Nowak	
Rola wydajności procesowej w planowaniu budżetu i kreowaniu strategii personalnej kompletacyjnego centrum dystrybucji	31
Łukasz Jankowski	
Wpływ czynników niefinansowych na decyzje konsumenckie studentów	44
Mikołaj Babis, Bartosz Buta	
Kryzys na polskim rynku pracy w latach 2020-2022	66
Krzysztof Jurek	
Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej gospodarki światowej w obliczu pandemii Covid-19	81
Julia Krawczyk	

PRZEDMOWA

Z przyjemnością przedstawiamy Państwu tom V monografii, wydany w ramach serii wydawniczej *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej*, na który składa się sześć autorskich rozdziałów. Publikacja powstała w wyniku współpracy badaczy z różnych polskich ośrodków akademickich. W niniejszym tomie można znaleźć opracowania przedstawicieli: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz Grodzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Głównym celem przygotowania niniejszej publikacji było stworzenie młodym (lecz nie tylko) badaczom przestrzeni do prezentacji swoich kierunków badawczych oraz naukowych zainteresowań. Tak sformułowany wielowymiarowy oraz szeroki temat monografii umożliwił zgromadzenie w jednym miejscu naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe.

W imieniu komitetu redakcyjnego chciałbym przekazać szczególne słowa uznania recenzentom artykułów i podziękować za poświęcony czas i wszystkie cenne uwagi, które wpłynęły na wysoką wartość merytoryczną tomu. Mamy nadzieję, że publikacja ta stanie się motywacją i inspiracją dla młodych naukowców do dalszej pracy naukowej.

KOMITET REDAKCYJNY

W LUDZKO-NIELUDZKIM ŚWIECIE TEATRU MASZYN I ROBOTÓW

Streszczenie: Tekst stanowi studium przypadku relacji między światem nowej technologii a teatrem. Wychodząc od namysłów filozofii nowohumanistycznej Timothy'ego Morton'a przeprowadzona została analiza wybranych przypadków z pogranicza sztuk wizualnych, performance i teatru. Morton jako ekspert od ludzko-nieludzkiej relacji oraz form ich reprezentacji buduje imaginarium świata opartego na szeregu: sojusz, zapożyczeń znaczeń i negocjacji pozycji. Wybrani przedstawiciele świata sztuki tacy jak Krzysztof Garbaczewski czy Iza Szostak, podejmują się prób włączania nowotechnologicznych mechanizmów do maszyny teatralnej praktyk artystycznych traktujących nowe zdobycze techniki nie tylko jako formę maszyny teatralnej, lecz dystrybutora nowych estetyk.

Słowa kluczowe: Marzec, Morton, nieludzki, roboty, proces, strategia

WSTĘP

W 2018 roku na międzynarodowej konferencji naukowej „Nowe technologie w teatrze” organizowanej przez Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie, koordynowanej przez Olę Sobkovicz, postawiono pytanie o wpływ nowych technologii na teatr i przestrzeń teatralną. Prelegenci zastanawiali się nad tym, czemu służą nowe technologie w teatrze, jak można je wykorzystać, jakie korzyści niosą i jakie pozytywne i negatywne skutki mogą wynikać z wprowadzenia nowatorskich rozwiązań technologicznych w przestrzeń teatru. Głos zabrali przedstawiciele różnych dyscyplin: od znawców teatru, po specjalistów z dziedziny technologii i informatyki. To, co wybrzmiewało wspólnie z ust mówców to spojrzenie z nadzieją na działania technologiczne w przestrzeniach teatralnych. O roli nowych technologii

w teatrze mówił między innymi prof. Wiesław Czołpiński, który wystąpił z referatem „Teatr ożywionej formy a multimedia”, w którym to wskazał na możliwość stworzenia realnej wspólnoty między ożywioną formą teatralną, aktorem fizycznym a technologicznym tworem czy awatarem wirtualnym.

Niniejsza tekst stanowić będzie refleksję nad obecnością robotów w teatrze i performance. Będzie przyglądnięciem się wpływowi, jaki niesie ze sobą nowoczesna technologia i osiągnięcia techniki wobec teatru. Poza wstępną refleksją, w której przedstawione zostanie założenie funkcjonowania mechanizmu relacji aktor – robot przedstawione zostaną najnowsze performance teatralne i spektakle, w których roboty znalazły swoje miejsce, oczywiście na gruncie polskim. Wszystko to zostanie osadzone w performatywnej koncepcji relacji między obcym – innym, nieludzkim a ludzkim, człowieczym sformułowanej przez Timothy’ego Mortona.

ZAGADNIENIA TEORETYCZNE – OBECNOŚĆ OBCEGO CIAŁA

Timothy Morton to jeden z najbardziej znanych filozofów nowej technologii ostatnich lat. Pochodzi z Wielkiej Brytanii. Przedmiotem jego badań są głównie rozwój nowych technologii oraz jej wpływ na środowisko. Morton stworzył słynne założenie, iż wszyscy jesteśmy połączeni ze sobą światami. Sklasyfikował świat na ludzki i nieludzki (świat roślin, zwierząt, technologii). Andrzej Marzec w publikacji na łamach „Tekstów Drugich” zatytułowanej *Jesteśmy połączonym z sobą światem – Timothy Morton i widmo innej wspólnoty* [Marzec 2018] porusza najistotniejsze założenia dotyczące relacji między ludzkim a nieludzkim wyprowadzonej przez Mortona. To, na co Marzec zwraca szczególną uwagę, to możliwość wytworzenia wspólnoty między ludzkim a nieludzkim w kontekście solidarności w imię wspólnego działania. Omawiając teorię brytyjskiego filozofa, zastanawiające będzie dla mnie, jak relacja między ludzkim (fizycznym aktorem) a nieludzkim (robotem czy awatarem) będzie funkcjonować w ramach przestrzeni teatralnej.

Dobrochna Ratajczakowa w krótkim eseju zatytułowanym *Teatr i nowe media* [Ratajczakowa 2015: 1], myśląc o nowych technologiach w teatrze, zdaje się podzielać pogląd prof. Czołpińskiego ze wspomnianej konferencji w instytucie Raszewskiego. Pisze bowiem tak: „Inne media poszerzają jego możliwości teatru, stwarzają szansę multiplikacji i delokalizacji miejsc, aktorów, wydarzeń, oferując gry obecności i nieobecności, gry naturalnego i sztucznego, ucieleśniania i odcieleśniania.” Idąc za tą myślą w ramach relacji między

aktorem i przestrzenią a aktorem i obiektem, wytwarza się specyficzna więź porównywalna do konstytuowania więzi w wyobrażeniu wspólnoty ludzko-nieludzkiej u Mortona. Świat ludzki aktora fizycznego przenika się wówczas ze światem nieludzkim robotów i awatarów, tworząc realną wspólnotę przekraczających się światów. Ratajczakowa posuwa się o krok dalej i stwierdza, iż nowe technologie mogą stać się przestrzenią łączącą tradycje teatru z nowym jego wymiarem, „oprogramowaniem”. „W takim złączeniu mediów teatr może stać się (i to jest u nas najczęstsze zjawisko) miejscem scalenia tradycyjnego, aktorskiego „oprogramowania” sceny z innym oprogramowaniem, w różny sposób mediatyzującym i wirtualizującym świat przedstawiony, użytym w funkcji ilustracyjnej, ornamentacyjnej, dialogowej, konfrontacyjnej, interakcyjnej, remediacyjnej” [Ratajczakowa 2015: 1]. Wprowadzenie robotów nieludzkich do przestrzeni teatralnej staje się okazją do negocjowania dialogu z tradycyjną formą teatru z poszanowaniem jej „oprogramowania”. Karol Mroziński w tekście *Ludzie czy roboty? „Wspomnienie przeszłości” w reż. Klaudii Hartung-Wójciak w Teatrze Ochoty w Warszawie* zadaje ciekawe pytanie: „mechaniczne ruchy, głosy dialogujące niczym magnetofony szpulowe, wbite w jeden punkt spojrzenia. Zagubienie wewnętrzne, zagubienie w kosmosie w ciekawy sposób łączą się w finale tej bajki z awarią wielkiego kalkulatora pokładowego. Czy są jeszcze ludźmi, czy już robotami?” [Mroziński 2020]. Pytanie o przenikanie się ludzkich i nieludzkich form teatralnych w spektaklu *Solaris. Wspomnienie przeszłości* ma jeszcze jeden wymiar. Oto obiekty artefakty, które w przeszłości znajdowały się jedynie w sferze wyobraźni twórcy czy reżysera i stanowiły niekiedy martwą replikę rzeczywistości wyobrażonej, stają się dzięki osiągnięciom technologicznym realnymi, możliwymi do wprowadzenia na scenę. Nim przejdę do wybranych przykładów, gdzie roboty znajdują swoje zastosowanie w teatrze, nawiążę jeszcze słów parę do artykułu Izabeli Pluty *Robot, aktor przyszłości* [Pluta 2012], w którym autorka wprost odnosi się do Festiwalu Jesiennego w Paryżu w 2012, gdzie motywem przewodnim były humanoidalne roboty. Autorka zwraca uwagę na fakt, iż pojawienie się robotów „staje się wyjątkowo ważny – zapowiada nowy typ aktora na deskach sceny. Z tego punktu widzenia przedstawienia te już teraz należy uznać za przełomowe”. Nowy typ aktorstwa to typ łączący świat ludzki z nieludzkim, wytwarzający specyficzną formę *communitas*.

ASPEKTY PRAKTYCZNE – LUDZKO NIELUDZKIE W DZIAŁANIU

Omówione zostaną teraz wybrane produkcje teatralne, w których wytworzona została przez artystów specyficzna forma *communitas* między ludzkim a nieludzkim, człowiekiem a robotem. Będą to kolejno następujące widowiska: *Balet koparyczny* Izy Szostak, *Chłopi* Krzysztofa Garbaczewskiego, *Bachantki* Mai Kleczewskiej, *Damaszek 2045* Mohammada Al Attara w reżyserii Omara Abusaady i *Do widzenia ver. 2* Orizy Hiraty.

Balet koparyczny

Iza Szostak wraz z Anką Herbut stworzyły interesujący performance dotyczący relacji ludzkiego i nieludzkiego na każdej płaszczyźnie. Wraz z parą tancerzy: Pawłem Sakowiczem i Anką Herbut przygotowali performance, w którym została wykorzystana zależność między światem maszyn a światem ludzi. Oto aktorzy będący operatorami koparek wykonują sekwencje choreograficzne. Widz oglądający wydarzenie zastanawia się, na ile świat ludzi i nieludzi się przenika. Na ile granice między tymi światami ulegają zburzeniu i powstaje ludzko-nieludzka wspólnota pozbawiona separacji. Wspólnota, jaką wyobraża sobie Morton w myśli o połączeniu światów. W spektaklu tym bardzo silnie rezonuje sprzężenie między maszyną a aktorem performerem. Joanna Targoń pisze o spektaklu: „Czy to tańczą ludzie za pomocą maszyn, czy maszyny? Cały czas widzimy dwójkę operatorów, więc odczytujemy tu ludzkie emocje, przełożone na ruch maszyn. Ale chwilami wydaje się, że to maszyny same wprawiają się w ruch, że zyskały własne życie” [Targoń 2015]. Koparki i aktorzy tworzą niejako ludzko-nieludzką hybrydę na różnych płaszczyznach. Nie jest to tylko płaszczyzn mitycznych możliwości, lecz jest to także płaszczyzna emocji i znaczeń. W materiale informacyjnym dotyczącym spektaklu *Balet koparyczny. Niecodzienny spektakl w przestrzeni industrialnej* czytamy, iż w spektaklu odczytujemy ludzkie **emocje** przełożone na ruch maszyn. Takim dziełem jest *Balet koparyczny* Izy Szostak.

Chłopi

Krzysztof Garbaczewski to jeden z najbardziej znanych polskich reżyserów teatralnych, który wykorzystuje maksymalnie nowatorskie osiągnięcia technologiczne. W jego twórczości możemy spotkać zarówno wykorzystanie

awatarów VR, nowych środków projekcji czy specjalnie stworzonych na potrzeby wydarzenia artefaktów. Przygotowując spektakl *Chłopi* w Teatrze Powszechnym w Warszawie zaprosił do współpracy studentów Warszawskiej Politechniki. Studenci spotkali się z nie lada wyzwaniem. Artysta zachęcił ich do projektu spektaklu, w ramach którego mieli przygotować robota łązika księżycowego, który w ostateczności został zaadaptowany na świnię ze wsi Lipce. Anka Herbut w tekście *Techno-Lipce* opublikowanym na łamach „Dwutygodnika” pisze wprost o spektaklu Garbaczewskiego jako o turbo maszynie. O samym robocie świni pisze: „Robotyczny łązik w roli świni – po Lipcach będzie się zwiadowczo kręcił jak po obcej planecie” [Herbut 2017]. Łazik świnią jest bocianem, jest świątynią, jest aktorem performerem, jest nie-ludzkim, które wkomponowało się w ludzki krajobraz wsi Lipce i stworzyło *communitas* z jej mieszkańcami.

Bachantki

Maja Kleczewska ostatnimi czasy bardzo intensywnie poszukuje w teatrze rozwiązań technologicznych związanych z zaburzeniem przestrzeni teatralnej, wykorzystaniem przestrzeni nieteatralnych czy relacji między filmem a kinem. W ostatnim swoim spektaklu w warszawskim Teatrze Powszechnym wykorzystała dodatkowo robota. Mowa tu o spektaklu *Bachantki* Eurypidesa ujęte w dość krytycznej feministycznej interpretacji. W jednej ze scen wjeżdża na scenę robot samobieżny przywożący tabletki abortyjne aktorce zamierzającej poddać się aborcji. Piotr Dobrowolski w recenzji *Jestem wku*wiiona* pisze wprost o obecności: „Zobrazowanie kolejnych etapów tego procesu przez aktorkę, której leki (zamówione przez stronę Women on Web, z której współtwórczynią, Rebeccą Gomperts, łączy się video chatem) dostarczane są przez samobieżnego robota, a ona – przebrana w kimono – przyjmuje bojowe postawy, ma smak bardzo gorzkiej ironii” [Dobrowolski 2019]. Pojawienie się robota ma wymiar polityczny – jak to z resztą często w Teatrze Powszechnym bywa. Nieludzki pomaga ludzkiemu w sytuacji, kiedy ludzkie prawa ulegają zawetowaniu przez populistyczne rządy. Wówczas nieludzki pomaga ludzkiemu, konstytuując silny rodzaj *communitas*.

Damaszek 2045

Spektakl *Damaszek 2045* to kolejny z omawianych spektakli Teatru Powszechnego w Warszawie. Pochodzący z Damaszku dramaturg i reżyser

wykorzystują przestrzeń teatru do opowiedzenia historii traumy własnego kraju i przepracowania jej. Mimo prostoty formy i przekazu trudnego tematu artyści nie stronią od zastosowania nowych technologii, jednak robią to w nieco innej niż dotychczas omawianej formie. W spektaklu wykorzystany zostaje robot awatar głosu, z którym komunikuje się aktorka pochodząca z teraźniejszości, by poznać przeszłość, która została zniszczona przez wymazywanie pamięci o wojnie. Robot awatar głosu komunikuje się z aktorką, by opowiedzieć jej o tym, co niosła ze sobą przeszłość. Przenikanie się światów i wytwarzanie *communitas* odbywa się tutaj na płaszczyźnie komunikacji, gdzie nieludzkie znów jak przypadku Bachantek pojawia się, by pomóc ludziemu, opowiadając historię z przeszłości.

Stelarc

Ostatnim punktem omawianym w pracy będzie figura Stelarca. Ten australijski artysta jako przestrzeń swoich działań uczynił relację między ciałem a technologią oraz interfejsów ciała z maszyną. Jego prace zatem stanowią eksperymenty oparte na doświadczeniu między człowiekiem, komputerem, nową technologią, robotyką. Sam użył terminu *body obsolete*, które tłumaczy jako niewystarczalność ludzkiego ciała w obliczu rozwoju technologicznego. Założenia *body obsolete* zostały dość szczegółowo omówione na łamach magazynu „SZUM” w artykule *Przyszłość ciała, czyli symptomy pewnego nadmiaru* [Hirsfeld 2014]. Autorka zwraca uwagę na niewystarczalność ludzkiego wobec gwałtownego wzrostu technologicznego. Mówiąc o performansach Stelarca, można by zapisać wiele stron, natomiast skupię się głównie na jednym z nich, mianowicie na performance *Third Hand*.

W performace tym Stelarc przymocowuje do ciała trzecie ramię – ramię nie ludzkie a ramię robota, które jest stymulowane dzięki sygnałom z brzucha i nóg artysty. Ramię posiada normalną zdolność ludzkiej dłoni, potrafi ścisnąć i chwycić. Performer w projekcie *Third Hand* wskazuje jasno na ograniczenia ciała i możliwości, jakie daje technologia. Dzięki wyjątkowej zdolności, jaką posiada organizm ludzki, wysyłania sygnałów, istnieje możliwość wytworzenia komunikacji i stworzenia więzi z nieludzkim. Nieludzka ręka robota, przejmując sygnał od ludzkiego człowieka, czyni ową część wspólną dla dwóch światów i przyczynia się do umocnienia więzi.

PODSUMOWANIE

Przytoczone przykłady, jak i samo założenie Mortona o relacji połączenia światów ludzkich i nieludzkich wskazują na silną więź możliwą do wytworzenia między światem technologii i światem teatru. Sądzę, iż światy te powinny dać sobie szansę i nadzieję, gdyż zarówno świat technologii, jak i świat teatru są światami eksportującymi. Poszukując relacji ludzkiego i nieludzkiego świata, warto sięgnąć niekiedy do osiągnięć teatru i – idąc za myślą Mortona – być połączonymi ze sobą światami.

BIBLIOGRAFIA

Dobrowolski P.

2019 *Jestem wku*wiona*, „Teatralny.pl”, <http://teatralny.pl/recenzje/jestem-wkuwiona,2595.html> [dostęp: 16.04.2022].

Herbut A.

2017 *Techno-Lipce*, „Dwutygodnik”, nr 212, <https://www.dwutygodnik.com/artykul/7215-techno-lipce.html> [dostęp: 16.04.2022].

Hirszfeld A.

2014 *Przyszłość ciała, czyli symptomy pewnego nadmiaru*, „SZUM”, <https://magazynszum.pl/przyszlosc-ciala-czyli-symptomy-pewnego-nadmiaru/> [dostęp: 16.04.2022].

Marzec A.

2018 *Jesteśmy połączonym z sobą światem – Timothy Morton i widmo innej wspólnoty*, „Teksty drugie”, nr 2, *Ekokrytyka*, s. 88-101.

Mroziński K.

2020 *Ludzie czy roboty?*, „Teatr dla wszystkich”, <https://teatrdlawszystkich.eu/16805-2/> [dostęp: 16.04.2022].

Pluta I.

2012 *Robot, aktor przyszłości*, „Teatr”, nr 3, *Przestrzenie teatru*, <https://teatr-pismo.pl/4439-robot-aktor-przyszlosci/> [dostęp: 16.04.2022].

Ratajczakowa D.

2015 *Teatr i nowe media*, http://www.ptbt.e-teatr.pl/files/zjazd2_pdf/Ratajczakowa_Teatr_i_nowe_media [dostęp: 16.04.2022].

Targoń J.

2015 *Cricoteka. Balet, jakiego jeszcze nie było. Wystąpiły koparki*, „Gazeta Wyborcza – Kultura”, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35796,19162317,cricoteka-koparka-ma-badz.html> [dostęp: 16.04.2022].

IN THE HUMAN-NON-HUMAN WORLD OF MACHINE AND ROBOT THEATRE

Summary: The text is a case study of the relationship between the world of new technology and theatre. Starting from the reflections of Timothy Morton's New Humanist philosophy, an analysis of selected cases from the intersection of visual arts, performance and theatre is carried out. Morton, as an expert on human-nonhuman relations and the forms of their representation, builds an imaginarium of the world based on a series of: alliance, borrowing of meanings and negotiation of positions. Selected representatives of the world of art such as Krzysztof Garbaczewski and Iza Szostak attempt to incorporate new technological mechanisms into the theatrical machine of artistic practices treating new technological achievements not only as a form of theatrical machine but as a distributor of new aesthetics.

Keywords: March, Morton, inhuman, robots, process, strategy

CZŁOWIEK W INTERNECIE I MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH W UJĘCIU PSYCHOLOGICZNYM. CZY KAŻDY Z NAS JEST UZALEŻNIONY?

Streszczenie: Internet i media społecznościowe to aktualnie codzienność większości ludzi. Są one używane do wielu rzeczy w tym także do pracy i nauki. Zapewniają rozrywkę i są magazynem informacji. W tym kontekście ważne jest zadanie sobie pytania: czy każdy z nas jest uzależniony? Jest to pytanie, które stwarza ogromny obszar do rozwijania nauk społecznych, w tym psychologii. Praca przytacza wątki, które mają przybliżyć do odpowiedzi na to pytanie i stworzyć okazję do refleksji. Porusza kwestie związane z pozytywnymi aspektami tj. potrzeba afiliacji, internet jako bezpieczne środowisko, ale też z negatywnymi aspektami tj. uzależnienie behawioralne, charakterystyka osób używających internetu w sposób nadmierny, kwestie związane z wpływem pandemii COVID-19.

Słowa kluczowe: internet, media społecznościowe, uzależnienia, potrzeba afiliacji, COVID-19

WSTĘP

Internet i media społecznościowe to aktualnie podstawa funkcjonowania w dzisiejszym społeczeństwie. Świadczy o tym nawet tak prozaiczny fakt jak to, że często nie posiadamy nawet swoich numerów telefonów do komunikowania się, ponieważ komunikujemy się, a nawet prowadzimy rozmowy telefoniczne za pomocą różnych portali społecznościowych i komunikatorów online. Internet i media społecznościowe mają ogromny wpływ na ludzi,

ich życie, codzienność, relacje. Można sobie w związku z tym zadać pytanie, skoro internet i media społecznościowe towarzyszą nam na co dzień, to czy każdy z nas jest już od nich uzależniony?

Praca ta ma na celu pokazanie, że temat człowieka w internecie i mediach społecznościowych jest ważny, ponieważ świat technologiczny rozwija się w zaskakująco szybkim tempie. W tej perspektywie ważne jest, żeby obok informatyki i nauk ścisłych, w takim samym tempie rozwijały się nauki społeczne. Muszą nadażać i opisywać wszystkie pojawiające się zjawiska w kontekście internetu i mediów społecznościowych. Powinna nawiązywać się współpraca pomiędzy tymi dwoma światami, żeby internet i media społecznościowe swoimi możliwościami i funkcjami nie wywierały negatywnego wpływu na człowieka.

Przytoczone tutaj zostaną różne badania i koncepcje, które pokazują, dlaczego człowiek jako istota społeczna korzysta z sieci, co go motywuje do kontaktów online z innymi. Będzie również podjęta tematyka wpływu jaki internet i media społecznościowe wywierają na człowieka, jego funkcjonowanie, relacje. Dodatkowo zostanie zwrócona uwaga na to, jak pandemia COVID-19 wpłynęła na podane wyżej zjawiska. Praca będzie pokazywała zarówno pozytywne jak i negatywne strony użytkowania tych mediów, aby pokazać pełny obraz wymienionych wyżej zjawisk. Ponadto będą w niej zawarte pytania, które skłaniają do refleksji nad poruszonymi kwestiami.

INTERNET I MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE – DEFINICJE I HISTORIA

Internet to sieć sieci. W pierwszej definicji przypisane zostały mu elementy techniczne związane z protokołami, elementy społeczne oraz został opisany jako zbiór zasobów [Bryła 2009: 319]. Media społecznościowe to dostępne w internecie media, dzięki którym możliwe jest wymienianie się informacjami. Są to „grupy aplikacji internetowych, które opierają się o ideologiczne i technologiczne fundamenty sieci drugiej generacji, oraz pozwalają na tworzenie i wymianę treści generowanych przez użytkowników” [Kaplan 2010: 60]. Sieć drugiej generacji to sieć, która umożliwia interakcję ze stronami internetowymi. Od momentu jej stworzenia użytkownicy nie tylko mogli być odbiorcami, ale również twórcami treści internetowych [Sarowski 2017: 34]. W skład mediów społecznościowych wchodzi platformy do udostępniania nagrań wideo i audio, fora dyskusyjne, komunikatory internetowe, aplikacje służące do udostępniania nagrań na żywo, portale do nawiązywania relacji

biznesowych, aplikacje do nawiązywania i utrzymywania relacji oraz do wyszukiwania i dzielenia się różnymi informacjami.

Warto znać także kontekst, a więc historię Internetu [zob. Bryła 2009: 318-324]. Pomysł stworzenia sieci zrodził się w następstwie wystrzelenia w 1957 r. przez ZSRR sputnika. Władze USA zrozumiały, że muszą dorównać innowacyjności ZSRR. W tym celu stworzono projekt, który miał za zadanie stworzyć sieć komunikacyjną dla wojska. Wizjonerem większości pomysłu był Paul Baran, który jest autorem koncepcji przesyłu danych. W 1958 r. została stworzona sieć ARPANET, a pierwsze węzły powstały w 1969 r. To ten rok jest uznawany za początek Internetu. W 1971 r. wysłano pierwszą wiadomość e-mail. Zrobił to inżynier Ray Tomlinson. Wysłał przypadkową treść do samego siebie. W 1973 r. ARPANET stał się siecią międzynarodową. W 1979 r. powstał USENET, który zapoczątkował tworzenie się społeczności, ponieważ jest to ogólnosiwiatowy system grup dyskusyjnych. To tam zaczęły powstawać pierwsze posty, które teraz ewoluowały w różne inne formy przekazywania informacji i dzielenia się wiadomościami z własnego życia. W 1991 r. powstały strony WWW, które są teraz głównie używane przez przeciętnego człowieka. W 1998 r. powstał Google, które jest amerykańskim przedsiębiorstwem informatycznym z pełną bazą przeróżnych aplikacji, z których ludzie korzystają na co dzień i ułatwiają sobie codzienne funkcjonowanie. W bazie tej znajdują się takie udogodnienia jak np. mapy, skrzynka pocztowa, tworzenie dokumentów, prezentacji i wiele, wiele innych. W późniejszych latach zaczęto tworzyć portale społecznościowe. W latach 2004-2010 powstał Skype, Facebook, YouTube, Twitter, Instagram [Garwol 2017: 52]. Stworzenie tych wszystkich platform było przełomowe dla ludzi, ponieważ to tutaj w pełni mogli zacząć tworzyć społeczności oraz nawiązywać relacje.

KORZYSTANIE Z INTERNETU I MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH – POZYTYWNA STRONA ZJAWISKA

Dla przeciętnego użytkownika internet i media społecznościowe są magazynem informacji, centrum rozrywki, wiedzy, rozwoju, zabawy. W badaniach zidentyfikowano kilka predyktorów chęci używania internetu. Są to zabawa, radość, przyjemność, duża liczba osób, która również jest użytkownikiem, zaufanie do danej aplikacji/strony internetowej, łatwość korzystania i użyteczność. Daje to ogólny wniosek o tym, że ludzie korzystają z internetu głównie po to, żeby zaspokajać swoje potrzeby związane z przyjemnością,

wygoda, komfortem [Sledgianowski 2015: 75-76,79-80]. Co najważniejsze można dzięki tym mediom poznać innych ludzi i stwarzać relacje. Jeśli chodzi o relacje, mowa tutaj o znajomościach, przyjaźniach, związkach romantycznych. To chyba coś, co najbardziej przyciąga ludzi do korzystania z mediów społecznościowych.

Internet ma naprawdę wiele zalet i na pewno ułatwia codzienne funkcjonowanie. W dzisiejszych czasach istnieje mnóstwo aplikacji, które obejmują każdą codzienną czynność od wstania z łóżka i zjedzenia śniadania, przez dostawanie się do różnych miejsc dzięki mapom, komunikowanie się, dostarczanie sobie rozrywki, naukę, po przypomnianie różnych rzeczy, wyrabianie nawyków oraz monitorowanie snu. Internet towarzyszy ludziom na każdym kroku. Ma się z nim do czynienia w domu, w pracy, w szkole, na ulicy. Oprócz ułatwienia codziennego funkcjonowania i powszechnego występowania, internet jest także łatwy w obsłudze, a korzystanie z niego nie wymaga wysiłku. Pierwszym odruchem, gdy czegoś się nie wie, jest wpisanie danego problemu w wyszukiwarkę internetową. Przede wszystkim, jednak internet służy do komunikowania się, do pozostawania w kontakcie z innymi, ale też do nawiązywania nowych relacji. Przeróżne komunikatory internetowe pomagają nam w utrzymywaniu kontaktu z przyjaciółmi i relacjonowaniu tego, co się aktualnie dzieje. Ponadto komunikowanie się online pozwala utrzymywać relacje z bliskimi, którzy są oddaleni i mieszkają np. na innym kontynencie. To wspomaga związki na odległość, ale także umożliwia rozmowę z kimś, kto jest np. w podróży. W internecie wiele osób próbuje się upodabniać do większości oraz do osób popularnych na danych platformach. Im więcej osób korzysta z danej aplikacji, tym dana aplikacja będzie miała więcej użytkowników. Działa to także wśród bliskich znajomych. Kiedy ktoś zakłada sobie konto na nowej aplikacji namawia innych do korzystania z niej. Dzięki temu można od razu tworzyć grupy na platformach, które to umożliwiają, w celu pozostawania w kontakcie nawet wtedy, kiedy długo się z kimś nie widzi. Komunikowanie się online pomaga także osobom, które wolą unikać interakcji twarzą w twarz z różnych powodów [Kuss 2011: 3533]. Jest to także przestrzeń do wyrażania siebie oraz tworzenia norm i trendów. Człowiek w internecie może spełniać wiele swoich potrzeb tj. potrzeba afiliacji, anonimowości, ucieczki. Dzięki internetowi można poczuć się akceptowanym społecznie, uzyskać wsparcie, oderwać się od codziennych problemów i co za tym idzie odpocząć i poczuć ulgę. Niektórzy wykorzystują to medium do kompensacji swoich deficytów i słabości, regulacji emocji, wzmocnienia własnego Ja. To wszystko przyczynia się do wielkiej popularności tego narzędzia.

Internet i media społecznościowe jako bezpieczne środowisko

Ludzie mogą korzystać z internetu po to, żeby poczuć się bezpiecznie. Internet to środowisko, które stwarza bezpieczną bazę dla osób, które borykają się z lękiem społecznym, fobią społeczną, nieśmiałością czy po prostu mają trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych. Przedstawione koncepcje i myśli w większości są hipotezami. Niektóre z nich są częściowo potwierdzone. Osoby, które doświadczają trudności związanych z wyżej wymienionymi problemami mogą traktować internet jako pomoc w radzeniu sobie z samotnością, stanami depresyjnymi, niepokojem czy niską samooceną. Przebywanie w internecie dla takich osób może wiązać się z zaspokojeniem potrzeb przynależności i akceptacji społecznej. W sieci można pozostawać anonimowym. Wiele aplikacji i stron internetowych nie wymaga podawania imienia i nazwiska. Można posługiwać się wymyślonym pseudonimem. Nie trzeba także zdradzać swojego wizerunku, można ustawić na zdjęcie profilowe jakiś ładny obrazek lub po prostu zostawić to miejsce puste. Dzięki tej anonimowości, takie osoby czują się bardziej pewne siebie, nie boją się i posiadają mniej zahamowań, co pozwala im na pokonanie trudności, z którymi się mierzą i nawiązanie nowych relacji interpersonalnych. Robin Shepherd w swoich badaniach postanowiła wyjaśnić te mechanizmy poprzez model samoregulacji [Shepherd 2005: 949-958]. Należy podkreślić fakt, że badania zostały przeprowadzone na niereprezentatywnej próbie badanych.

Zwrócenie uwagi na takie aspekty wirtualnego świata pokazuje, że gdyby był on jeszcze lepiej skonstruowany i posiadałby więcej pozytywnych i bezpiecznych funkcjonalności, mógłby być prawdziwą pomocą dla wielu osób. Stwarza to duże możliwości dla psychologów, którzy mogą się zaangażować w tworzenie przyjaznych i rozwijających adaptacyjne zachowania rozwiązań.

Internet i media społecznościowe a potrzeba afiliacji

Kolejnym ważnym wątkiem jest potrzeba afiliacji. Jak już zostało wspomniane, ludzie używają sieci w celu m.in. nawiązywania relacji. Internet jest bardzo często używany jako środek do tworzenia związków, poznawania nowych osób, ale też do autoprezentacji. Według Dana McAdamsa potrzeba afiliacji to chęć do tworzenia rozległych kontaktów interpersonalnych. Według niego osoby z wyższym natężeniem tej potrzeby są zorientowane społecznie, ale jednocześnie niespokojne, towarzyszy im lęk przed odrzuceniem oraz konfliktem [McAdams 1983: 851-861]. Judith Donath w swojej pracy nazywa

internet, a w zasadzie jej pewną część, instytucją społeczną. Zwraca uwagę na wymienione już wyżej aspekty tj. znajdowanie wsparcia, przyjaźni, miłości czy nawiązywanie relacji. Dodaje do tego wątek tworzenia się grup o podobnych zainteresowaniach, ale nie tylko. Ludzie tworzą przeróżne grupy na podstawie podobieństwa. Może to być to samo miasto, ta sama uczelnia, szkoła, to samo hobby, ten sam wiek, ten sam gust muzyczny i wiele innych. JD podkreśla, że ważne w całym procesie jest zaufanie [Donath 1996: 6]. Stanisław Juszczyk [zob. Juszczyk 2011: 1-5] w swojej pracy pisze, że internet stał się przestrzenią społeczną, w której realizuje się większość ludzkich potrzeb. Podejmuje także kwestię tempa dzisiejszego życia, które często jest zawrotne. Ludzie nie mają czasu na odpoczynek, ponieważ skupiają na pracy, obowiązkach domowych, rozwijaniu siebie, a co dopiero mówić o znalezieniu czasu na nawiązanie relacji.

Internet umożliwia kontakty interpersonalne bez wychodzenia z domu co łączy się z oszczędnością czasu. Media społecznościowe towarzyszą w drodze do pracy czy podczas przerwy. Można wtedy z łatwością nawiązać jakąś niezobowiązującą rozmowę i rozwinąć relację. Yair Amichai-Hamburger zwraca uwagę na kwestię cech osobowości. W badaniach wykazał, że bardziej skłonni do korzystania z internetu i zaspokajania potrzeb afiliacyjnych są osoby o cechach neurotycznych, introwertywnych. Związane jest to z problemem nieśmiałości i lęków społecznych [zob. Amichai-Hamburger 2002: 125-128]. Katarzyna Majgier w swojej pracy dostarcza statystyk [zob. Majgier 2000: 157-172]. Podaje, że „80% osób korzystających z komunikacji za pośrednictwem sieci komputerowych robi to w poszukiwaniu kontaktów społecznych, towarzystwa i wspólnoty, nie samych informacji”. Również zwraca uwagę na fakt anonimowości. Dodaje tutaj też o tym, że zapewnia to poczucie bezpieczeństwa, ale również podaje tę koncepcję w kontekście osób nieśmiałych i niedostosowanych społecznie. Osoby, które mają zaburzone relacje z innymi uciekają do internetu, żeby tam budować satysfakcjonujące związki z innymi [zob. Barker 2009: 209-213]. Te zaburzone relacje w świecie rzeczywistym mogą wynikać np. ze strachu przed interakcjami twarzą w twarz.

Dzięki anonimowości, którą daje internet, możliwości autoprezentacji oraz poczucia kontrolowania ludzie mogą skuteczniej się komunikować i budować społeczności. Poczucie kontrolowania jest związane np. z tym, że można odpisać na wiadomość wtedy, kiedy nadejdzie ochota. Podczas rozmowy na żywo nie możemy odłożyć odpowiedzi na później. Dodatkowo sieć może służyć ludziom do dzielenia się informacjami na temat przydatnych i wartościowych rzeczy. Aktualnie na różnych platformach społecznościowych panuje moda na bycie zdrowym i aktywnym. Ludzie widząc, że większość

udostępnia swoje filimki z siłowni może czuć się namówiona do aktywnego trybu życia [Li 2022: 6-7].

Jak widać wiele badaczy twierdzi, że internet zaspokaja potrzeby afiliacji albo po prostu kontaktów społecznych. Zdecydowanie określenie JD, że internet stał się instytucją społeczną jest jak najbardziej uzasadnione. Na dodatek większość ludzi chce być członkiem tej instytucji. W tej perspektywie nasuwa się pytanie, kiedy spełnianie tej potrzeby afiliacji poprzez używanie internetu i mediów społecznościowych pozostaje w normie, a kiedy nie. Ciekawą myślą do rozważania jest analizowanie tego, co jest normalnym przejawem zaspokajania potrzeby, a co wychodzi poza adaptacyjne reakcje.

KORZYSTANIE Z INTERNETU I MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH – NEGATYWNA STRONA ZJAWISKA

Internet i media społecznościowe poza szeregiem zalet i możliwościami spełniania różnych potrzeb mają także wady i negatywny wpływ na człowieka. Na początek warto zapoznać się z obrazem osób, które pretendują do używania internetu w sposób nieadaptacyjny. Ta nieadaptacyjność jest przyjmowana ze względu na pewne założenia, które próbują wyjaśnić, gdzie jest normalne użytkowanie internetu i mediów społecznościowych, a gdzie zaczynają się problemy w związku z korzystaniem z nich.

Katarzyna Kaliszewska w 2007 r. przeprowadziła badania na temat nadmiernego używania internetu [zob. Kaliszewska 2007: 59-67, 117-124]. Wyodrębniła tam charakterystykę osób, które właśnie w sposób nadmierny korzystają z tej technologii. Osoby te wyróżnia: niska skłonność do współpracy, niska tolerancja, niska gotowość do niesienia pomocy oraz brak zintegrowanego sumienia. Ciekawe są wyniki dotyczące relacji interpersonalnych. Wykazały, że osoby, które nadmiernie korzystają z internetu przejawiają małą wrażliwość na sygnały społeczne, a ich kompetencje interpersonalne są słabo rozwinięte. Osoby takie cechuje także niska towarzyskość, brak umiejętności dawania i korzystania ze wsparcia społecznego, niska empatia oraz niskie współczucie. Wykazano także słabe umiejętności pracy w grupie. Zaradność i samoakceptacja osób nadmiernie używających internetu jest niska. W sytuacjach stresowych predysponują do używania stylu skoncentrowanego na unikaniu co prowadzi do działań zastępczych, sprzecznych rodzajów aktywności oraz do unikania trudnych sytuacji. Nadmierne używanie internetu sprzyja także nieprzyjmowaniu odpowiedzialności za własne czyny. Badania

te pokazują, że większość osób używających internetu w sposób nadmierny może mieć problemy z funkcjonowaniem w społeczeństwie. Prowadzi to do hipotezy o tym, że takie osoby w internecie chcą poczuć się lepiej i dzięki np. autoprezentacji pragną stworzyć swój inny wizerunek niż w świecie rzeczywistym. KK rozwinęła ten temat prowadząc kolejne analizy. W 2020 r. pojawiły się badania, które miały na celu wykazanie związku między problematycznym używaniem internetu a różnymi zaburzeniami, mechanizmami obronnymi oraz strategiami radzenia sobie ze stresem. Wykazano, że osoby nadmiernie używające internetu mogą stosować więcej nieadaptacyjnych strategii radzenia sobie. Kiedy ryzyko wystąpienia problematycznego używania internetu malało, wzrastało używanie przystosowawczych strategii radzenia sobie. Często zdarza się tak, że problematyczne używanie internetu idzie w parze z jakimś innym zaburzeniem. Najczęściej są to zaburzenia depresyjne i lękowe. Nie wiadomo jednak, które z tych psychopatologii są skutkiem, a które przyczyną. Może być tak, że to problematyczne używanie internetu wywołuje te zaburzenia, a może być tak, że te zaburzenia mogą być podstawą do nadużywania internetu [zob. Vally 2020: 587-602].

Patologiczne Używanie Internetu – model Davisa

Zajmując się negatywną stroną funkcjonowania w internecie można przyglądać się różnym koncepcjom, które próbują wyjaśnić, dlaczego ludzie korzystają z internetu. Dzięki temu przybliżamy się również do odpowiedzi na pytanie, czy każdy z nas jest uzależniony.

R.A. Davis stworzył poznawczo – behawioralny model patologicznego używania internetu [zob. Davis 2001: 187-195]. Wyodrębnił dwa typy tego zjawiska, które pokazują, jak można funkcjonować w internecie [zob. Davis 2001: 188]. Pierwszy to specyficzny typ patologicznego używania internetu. Jak sama nazwa wskazuje będzie on się wiązać z korzystaniem z internetu w określony sposób i to ten określony sposób korzystania będzie dla jednostki dezadaptacyjny. Dezadaptacyjny to znaczy, że osoba przejawiająca patologiczne używanie internetu będzie nadmiernie używać specyficznych funkcji internetu np. uprawianie hazardu, oglądanie filmów pornograficznych. Drugi typ to przeciwieństwo pierwszego, czyli niespecyficzne patologiczne używanie internetu. W tym typie użytkownik nadmiernie korzysta z internetu ogólnie. Bardziej chodzi tutaj o taką społeczną stronę internetu, która w dzisiejszych czasach jest najpopularniejszą formą spędzania czasu w sieci. Media społecznościowe są teraz tak rozwinięte, że większość ludzi nie wyobraża sobie spędzania

wolnego czasu bez nich. Jadąc tramwajem, czekając na przystanku, idąc gdzieś, bardzo często ludzie przeglądają różne profile, piszą z innymi, udzielają się na różnych forach, komentują posty, dodają zdjęcia i opisują je. Te wszystkie działania związane są z niespecyficznym typem patologicznego używania internetu. Często takie aktywności nie mają określonego czasu. Kiedy dana osoba przejrzy już wszystkie aplikacje, czaty itp. i nie ma tam nic nowego, bezwiednie przewija różne strony internetowe. Wiąże się to z ogromną ilością czasu spędzonego na takim przeglądaniu internetu. Może to mieć swój cel. Niektórzy wykonują takie czynności po to, żeby odwlec w czasie nieprzyjemne dla siebie obowiązki. Jako przyczyny takich zachowań RD wymienia brak wsparcia społecznego ze strony rodziców i izolację społeczną [Davis 2001: 192]. Kiedy w świecie rzeczywistym jednostka czuje się odizolowana od innych szuka kontaktów społecznych w internecie.

Rozróżnienie patologicznego używania internetu na te dwa typy pokazuje zróżnicowanie funkcjonowania w sieci. Każdy funkcjonuje zupełnie inaczej, używa innych aplikacji, przegląda inne strony internetowe. Nawet w obrębie tej samej aplikacji można zachowywać się inaczej. Jedni będą publikować posty, drudzy będą je przeglądać, a trzeci komentować. Jak widać każda czynność wykonywana w internecie może prowadzić do uzależnienia czy nadmiernego funkcjonowania. Zarówno hazard w sieci jak i bezustanne przeglądanie aplikacji internetowych może mieć taki sam negatywny wpływ na funkcjonowanie człowieka. Ważne jest z perspektywy psychologów, aby dobrze rozróżniać przejawy nieadaptacyjnych zachowań w internecie i nie bagatelizować z pozoru niewinnego przeszukiwania stron internetowych.

Oddziaływanie Internetu i mediów społecznościowych na człowieka

Pomimo ogromnej ilości zalet jakie oferuje internet, przebywanie w sieci może być szkodliwe i uzależniająca. Aktualnie mówiąc o dezadaptacyjnym używaniu internetu bierze się pod uwagę rozpatrywanie go w kategorii uzależnienia behawioralnego. Uzależnienie behawioralne jest to określenie na czynności nałogowe, które są powtarzane pomimo widocznej i doświadczanej szkodliwości, która objawia się poprzez upośledzenie życia codziennego, rodzinnego, zawodowego, społecznego. Ponadto występuje przymus podejmowania danej czynności oraz zwiększanie się tolerancji, czyli potrzeba ciągłego zwiększania częstotliwości podejmowania danej czynności nałogowej. Osoby, które doświadczają takiego uzależnienia odczuwają także trudny do zahamowania popęd do wykonywania danej czynności.

Przed wykonywaniem danej czynności osoba odczuwa duże napięcie, a po wykonaniu ulgę. Kiedy osoba nie wykonuje aktualnie danej czynności, od której jest uzależniona, rozmyśla o niej [Cierpiałkowska 2016: 391].

Trwają dyskusje w środowisku badaczy, psychologów czy nieadaptacyjne korzystanie z internetu podlega pod uzależnienia behawioralne. Nie istnieją także jednoznaczne kryteria diagnostyczne czy definicja samego zjawiska. Można odnaleźć wiele koncepcji różnych badaczy oraz wiele modeli przedstawiających dezadaptacyjne używanie internetu. Jedną z pierwszych myśli na ten temat było problematyczne używanie internetu wg Kimberly Young. Badaczka jako jedna z pierwszych osób nazwała to zjawisko uzależnieniem. Spotkała się z sprzeciwem osób zajmujących się tą tematyką. Upatrywano wtedy wszelkie uzależnienia tylko w kontekście nadużywania substancji chemicznych [Stanaszek 2018: 27]. Kolejnym ciekawym przykładem są badania Nathana Shapiry, który zakładał, że problematyczne korzystanie z internetu może zaliczać się do zaburzeń kontroli nawyków i popędów [zob. Shapira 2003: 207-216]. Wyróżniające się jest tutaj stanowisko Marka Griffithsa, który uważa, że internet służy jako „medium do napędzania innych uzależnień” [zob. Griffiths 2016: 193-195].

Każdy z badaczy ogląda to zjawisko z innej strony lub kładąc nacisk na różne części. Nie ma tutaj dobrych i złych odpowiedzi. Jedne podejścia traktują to bardziej jako uzależnienie, a niektóre jako na przykład nadmierne używanie. Jeszcze inne rozpatrują to w kontekstach bardziej społecznych niż klinicznych. Ważne jest, żeby zwracać uwagę na funkcjonowanie człowieka w sieci. Nasuwa się także po raz kolejny pytanie, czy da się wyodrębnić kryteria, dzięki którym będzie wiadomo kto jest uzależniony, a kto nie? Jak w takim razie wygląda korzystanie z internetu i mediów społecznościowych w normie?

Internet i media społecznościowe a relacje z innymi

Pewne jest to, że internet oddziałuje na człowieka, jego funkcjonowanie i relacje. Jednym z aspektów jest to, że osoby, które spędzają dużo czasu w sieci są mniej zaangażowane w relacje w świecie rzeczywistym [Nyland 2007]. Osoby nadmiernie używające internetu budują mniej relacji offline, ponieważ posiadają deficyty w umiejętnościach społecznych i interpersonalnych [Li 2022: 5-6]. Fakt posiadania dużej ilości znajomych w różnych portalach społecznościowych nie oznacza, że są to dobre znajomości również w świecie offline. Niektórzy mogą przejawiać poczucie osamotnienia,

ponieważ zdają sobie sprawę, że pomimo dużej liczby znajomych w sieci, nie mają prawdziwych i satysfakcjonujących relacji w życiu rzeczywistym [zob. Teppers 2014: 1-9].

Młodzi ludzie mogą przeżywać dużo stresu podczas używania internetu. Jest to związane z możliwością doświadczenia hejtu. Może to być wyśmiewanie, nękanie. Najczęściej przyjmuje formę negatywnych komentarzy pod czyimś postem. Przedłużona ekspozycja na tego typu działania może wywoływać depresję lub inne zaburzenia psychiczne [Mastang 2022: 420]. Hejt w sieci to bardzo szerokie zjawisko, którego opisanie wykraczałoby poza ramy tej pracy. Warto jednak zwracać uwagę na nie, ponieważ niesie za sobą olbrzymie konsekwencje dla zdrowia psychicznego wielu ludzi. I tutaj także rozwija się pole dla psychologów, którzy mogą angażować się w walkę z tymi przejawami agresji oraz pole dla nauk społecznych ogólnie, ponieważ badanie i opisywanie tych zjawisk może być bardzo wartościowe.

Internet i media społecznościowe a pandemia COVID-19

Oddziaływanie internetu na funkcjonowanie bardzo dobrze pokazała pandemia COVID-19 i zjawisko kwarantanny. W jednym z badań na ten temat wykazano, że podczas izolacji młodzi ludzie najczęściej korzystają z internetu w sposób bierny. Korzystanie z Internetu w sposób bierny to np. oglądanie filmów, czytanie postów, słuchanie podcastów. Aktywne korzystanie z internetu to komunikowanie się z innymi poprzez udzielanie się w dyskusjach pod postami lub pisanie z kimś na komunikatorze. Bierny sposób korzystania z internetu jest dość szkodliwy ze względu na to, że ludziom ciężko kontrolować wtedy czas spędzany przed ekranem komputera lub telefonu. W sytuacji kwarantanny, kiedy aktywność jest ograniczona, taki brak kontroli czasu znacznie się nasila. W związku z tym ludzie mogą doświadczać np. zaburzeń snu. Dodatkowo może pojawiać się niepokój, apatia oraz obniżony nastrój [Hudimova 2021: 135-136, 143-144].

Podczas kwarantanny wielu ludzi czuło się samotnych, więc sięgali oni do mediów społecznościowych. Wykazano, że kiedy młodzi dorośli używali internetu kilka razy dziennie to paradoksalnie zamiast czuć się lepiej, ponieważ mogli się komunikować z ludźmi, czuli się gorzej, a odczuwanie samotności emocjonalnej było wyższe. Nie tylko częstotliwość jest tutaj ważna, ale również liczba rodzajów mediów. U młodszych osób wraz z liczbą rodzajów mediów wzrasta poczucie samotności emocjonalnej. Inaczej objawia się

to u osób starszych, w średnim wieku. W ich przypadku korzystanie z sieci wpływa na zmniejszenie samotności [Bonsaksen 2021: 4-6].

Podczas izolacji społecznej, którą przeżywał cały świat, życie większości ludzi zostało przeniesione do internetu np. poprzez pracę czy naukę zdalną. Edukacja młodych osób zależała od zalogowania się na jedną z platform służących do komunikowania się. Praca wielu dorosłych czasami ograniczała się do prowadzenia rozmów poprzez komunikatory internetowe przez cały dzień. Czy w takim kontekście można było mówić o tym, że wszyscy byli uzależnieni od internetu?

PODSUMOWANIE

Czy każdy z nas jest uzależniony? Jest to pytanie, które można poddać refleksji. Jest to pytanie, które powinno rodzić coraz więcej nowych badań analizujących tematykę człowieka w internecie i mediach społecznościowych. Powyższe rozważania pokazują różne obszary, które mogą być dalej rozwijane i w efekcie mogą lepiej odpowiadać na wyżej postawione pytanie. Na pewno jest w tym temacie wiele do zrobienia, a zagadnienia poruszane w tej pracy skłaniają do przemyśleń, ponieważ internet stał się dla wielu ludzi jedynym sposobem na komunikację z innymi, pozostanie w kontakcie z rodziną i przyjaciółmi oraz pracowanie lub uczenie się. Coraz więcej ludzi spędza dużo czasu wirtualnie, komunikując się z innymi poprzez media społecznościowe, a to może prowadzić do izolacji i ograniczenia kontaktów z innymi ludźmi w rzeczywistości.

Uzależnienie od internetu to zjawisko, które dotyczy określonej grupy ludzi, którzy spędzają w internecie zbyt wiele czasu, a jego negatywne skutki wpływają na ich codzienne funkcjonowanie i zdrowie psychiczne. W dzisiejszych czasach internet stał się powszechnym narzędziem, które wiele osób używa na co dzień. Korzystanie z internetu i technologii jest naturalnym i nieuniknionym elementem naszej rzeczywistości, a umiarkowane korzystanie z niego może być korzystne dla naszej edukacji, pracy, kontaktów społecznych czy rozwoju osobistego. Kluczowe jest zachowanie równowagi i zdrowego podejścia do korzystania z Internetu, tak aby nie wpłynęło to negatywnie na nasze życie i zdrowie psychiczne.

BIBLIOGRAFIA

- Amichai-Hamburger Y., Wainapel G., Fox S.
 2002 *On the Internet no one knows I'm an introvert: Extroversion, neuroticism, and Internet interaction*, "CyberPsychology & Behavior", z. 5, s. 125-128.
- Barker V.
 2009 *Older adolescents' motivations for social network site use: the influence of gender, group identity, and collective self-esteem*, "Cyberpsychology & behavior: the impact of the Internet, multimedia and virtual reality on behavior and society", z. 12, s. 209-213.
- Bonsaksen T., Ruffolo M., Leung J., Price D., Thygesen H., Schoultz M., Geirdal A. Ø.
 2021 *Loneliness and Its Association With Social Media Use During the COVID-19 Outbreak*, "Social Media + Society", z. 7. s. 1-10.
- Bryła M., Stegienta G., Maniecka-Bryła I.
 2009 *Internet jako źródło informacji o zdrowiu publicznym. Cz. I. Geneza i historia Internetu*, "Zdrowie publiczne", z. 119, s. 318-324.
- Cierpiałkowska L., Sęk H.
 2016 *Psychologia kliniczna*, Warszawa
- Davis R.A.
 2001 *A cognitive-behavioral model of pathological Internet use*, "Computers in Human Behavior", z. 17, s. 187-195.
- Donath J.
 1996 *Identity and Deception in the Virtual Community* [szkic].
- Garwol K.
 2017 *Rola mediów społecznościowych w edukacji – stan obecny i perspektywy rozwoju*, "Dydaktyka informatyki", z. 12, s. 51-56.
- Griffiths M.D., Kuss D.J., Billieux J., Pontes H.M.
 2016 *The evolution of Internet addiction: A global perspective*, "Addictive Behaviors", z. 53, s. 193-195.
- Hudimova A. Kh.
 2021 *Psychological well-being and social media users' behavioral online patterns in everyday life and during COVID-19 pandemic*, "The psychological dimensions of society", z. 5, s. 133-147.

Juszczak S.

2011 *Internet – współczesne medium komunikacji społecznej* [referat na konferencji].

Kaliszewska K.

2007 *Nadmierne używanie Internetu charakterystyka psychologiczna*, Poznań.

Kaplan A. M., Haenlein M.

2010 *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media*, "Business Horizons", z. 53, s. 59-68.

Kuss D.J., Griffiths M.D.

2011 *Online Social Networking and Addiction – A Review of the Psychological Literature*, "International Journal of Environmental Research and Public Health", z. 8, s. 3528-3552.

Li C., Ning G., Xia Y., Guo K., Liu Q.

2022 *Does the Internet Bring People Closer Together or Further Apart? The Impact of Internet Usage on Interpersonal Communications*, "Behavioral. Sciences", z. 12, s. 1-24.

Majgier K.

2000 *Internet jako przestrzeń komunikacyjna*, „Przegląd psychologiczny”, z. 43, s. 157-172.

Mastang M., Ruslin R., Alhabsyi F., Hidayatullah M.S.

2022 *An Overview About The Effects Of The Internet Use On Teenagers*, "Proceeding of International Conference on Islamic and Interdisciplinary Studies".

McAdams D.

1983 *Intimacy and Affiliation Motives in Daily Living: An Experience Sampling Analysis*, "Journal of Personality and Social Psychology", z. 45, s. 851-861.

Nyland R., Marvez R., Beck J.

2007 *MySpace: Social Networking or Social Isolation?* [prezentacja na konferencji].

Sarowski Ł.

2017 *Od Internetu web 1.0 do Internetu web 4.0 – ewolucja form przestrzeni komunikacyjnych w globalnej sieci*, "Rozprawy Społeczne/Social Dissertations", z. 11, s. 32-39.

- Shapira N., Lessig M., Goldsmith T., Szabo S., Lazoritz M., Gold M., Stein D.
2003 *Problematic internet use: proposed classification and diagnostic criteria*, "Depression and anxiety", z. 17, s. 207-216.
- Shepherd R., Edelman R.
2005 *Reasons for internet use and social anxiety*, "Personality and Individual Differences", z. 39, s. 949-958.
- Sledgianowski D., Kulviwat S.
2009 *Using Social Network Sites: The Effects of Playfulness, Critical Mass and Trust in a Hedonic Context*, "Journal of Computer Information Systems", z. 49, s. 74-83.
- Stanaszek P., Czarna A.
2018 *Narcyz w Sieci: narcyzm jako osobowościowa determinanta Problematycznego Używania Internetu i zachowania w mediach społecznościowych*, [w:] *Diagnoza współczesnego społeczeństwa: przegląd wybranych aspektów*, red. B. Nowak, K. Maciąg, Lublin, s. 26-49.
- Teppers E., Luyckx K., Klimstra T. A., Goossens L.
2014 *Loneliness and Facebook motives in adolescence: a longitudinal inquiry into directionality of effect*, "Journal of adolescence", z. 37, s. 691-699.
- Vally Z., Laconi S., Kaliszewska-Czeremska K.
2020 *Problematic internet use, psychopathology, defense mechanisms, and coping strategies: A cross-sectional study from the united arab emirates*, "Psychiatric Quarterly", z. 91, s. 587-603.

HUMAN BEINGS ON THE INTERNET AND SOCIAL MEDIA IN PSYCHOLOGICAL TERMS. IS EVERYONE AN ADDICT?

Summary: The Internet and social media are currently a daily reality for most people. They are used for many things including work and study. They provide entertainment and are a repository of information. In this context, it is important to ask the question: is everyone addicted? This is a question that creates a huge area for the development of social sciences, including psychology.

The paper brings threads to get closer to answering this question and provides an opportunity for reflection. It touches on the positive aspects, i.e. the need for affiliation, the Internet as a safe environment, but also on the negative aspects, i.e. behavioral addiction, characteristics of people who use the Internet excessively, issues related to the impact of the COVID-19 pandemic.

Keywords: internet, social media, addictions, need for affiliation, COVID-19

ROLA WYDAJNOŚCI PROCESOWEJ W PLANOWANIU BUDŻETU I KREOWANIU STRATEGII PERSONALNEJ KOMPLETACYJNEGO CENTRUM DYSTRYBUCJI

Streszczenie: Lata 2019-2023 przyniosły gospodarkom światowym, w tym gospodarce Polski wiele kryzysów. Nakładający się na to rozwój branży logistycznej, a w szczególności klasycznych centrów dystrybucji i magazynów e-commerce stworzył przed osobami zarządzającymi nowe wyzwania związane z kreowaniem strategii personalnych oraz finansowych, niezbędnych do utrzymania przewagi konkurencyjnej. Niniejsze opracowanie ma na celu zobrazowanie roli wydajności procesowej w magazynach kompletacji, wskazanie czynników, od których ona zależy, a także nakreślenie wsparcia pieniężnego oraz pozapieniężnego, jakie może dać poprawna analiza oszczędności wynikających z poprawy efektywności pracy. W pracy przedstawiony został cały tok myślowy, włącznie z ramowym ujęciem prognozy finansowej, prowadzący do wniosków, które stanowić powinny podporę merytoryczną dla osób zajmujących się tematyką budżetu w centrach dystrybucji z naukowego oraz zawodowego punktu widzenia.

Słowa kluczowe: wynagrodzenia, budżet, magazyn, produktywność, finanse

WSTĘP

W dobie kryzysów lat 2019-2023 takich jak pandemia COVID-19, drastyczny wzrost inflacji w Polsce czy wojna w Ukrainie przy dynamicznym

rozwoju logistyki magazynowej i wzroście zatrudnienia w sektorze TSL [Jankowski, 2022 b], przedsiębiorstwa działające z branży zmuszone są do szukania nowych rozwiązań optymalizacyjnych w kontekście kosztów działalności. W celu utrzymania konkurencyjności na rynku zatrudnienia i w konsekwencji utrzymania płynności pracy, bardzo ważnym aspektem jest dbałość o pracownika, jego wynagrodzenie i warunki pracy. Taki tok myślenia przekłada się na wywarcie mimowolnej, dwustronnej presji na obszar kosztów, a w tym wydatków personalnych.

Biorąc pod uwagę przede wszystkim efekt skali działalności, przedsiębiorstwa funkcjonujące w sektorze logistyki magazynowej mają szerokie pole działania w zakresie poszukiwań optymalizacji kosztów personalnych. Przy wykonaniu właściwych planów finansowych, których przeliczenie rozpocznie się od odpowiednio zagnieżdżonego szczegółu, firma ma szansę stworzyć taktykę działania obniżając wydatki personalne w skali globalnej, przy jednoczesnej poprawie warunków finansowych dla pracownika w wymiarze jednostki ludzkiej. Niniejsze opracowanie skupia się przede wszystkim na udowodnieniu tej hipotezy dzięki wyprowadzeniu całego toku myślowego opartego na następujących pytaniach:

- Jaka jest rola wydajności w prognozowaniu kosztów personalnych centrum dystrybucji?
- Jakie aspekty wpływają na produktywność całego magazynu kompletacji towaru?
- Jakie można wyszczególnić bieżące problemy logistyki magazynowej i w jaki sposób praca nad wzrostem wydajności procesowej może pomóc w ich niwelacji?

Do realizacji przedstawionego celu wykorzystano metody badawcze, jakimi są:

- przegląd obowiązujących przepisów prawnych.
- krytyczny przegląd literatury przedmiotu,
- studium wybranych przypadków biznesowych.

ROLA WYDAJNOŚCI W PROGNOZOWANIU KOSZTU PERSONALNEGO

Jak wskazuje Zarzycka, „podczas budżetowania kosztów pracy nie należy pomijać aspektu związanego z wydajnością” [Zarzycka, 2009]. Stwierdzenie to można potraktować jako bardzo dobry punkt wyjścia do dalszych analiz tematyki wydajności w kontekście budżetu centrów dystrybucji, lecz w celu przejścia do kolejnego etapu eksplikacji toku myślowego, należy uściślić genezę kosztów personalnych tworzących się w magazynach kompletacji. W tym celu wyprowadzony został uproszczony wzór na koszt personalny magazynu logistycznego. W warunkach rzeczywistych zabieg ten powinien mieć swój początek w dokładnym opisie występujących w centrum dystrybucji procesów produktywnych takich, jak m.in.: przyjęcie, kompletacja i wydanie towaru [Borowiak, Wąsowicz, Jędra, 2012] oraz wszelkich procesów pomocniczych takich jak np. sprzątanie czy praca brygadzystów. Kolejnym krokiem jest oszacowanie na podstawie historii lub strategii firmy danych takie jak m.in.:

- wskaźnik absencji zawierający urlopy oraz wszelkie pozostałe absencje,
- wydajności procesowe,
- liczbę etatów pomocniczych ,
- czas przerwy.

Dla każdego procesu wydajnego¹ należy przyjąć prognozę nośnika (np. palet przyjętych, linii zamówieniowych, sztuk wysyłanych itd.), a następnie na jego podstawie przystąpić do dalszych obliczeń, dla których wstęp stanowią dwa podstawowe wzory: pierwszy skupiający się na obliczeniu wydajności (który użyty zostanie dalej w przekształconej formie) oraz drugi dotyczący wskaźnika absencji.

$$\text{Wydajność } (W) = \frac{\text{Nośnik magazynowy } (N_m)}{\text{Czas } (t)}$$

N_m – Nośnik magazynowy charakterystyczny dla danego procesu w ujęciu miesięcznym;
 W – Wydajności pojedynczego procesu [nośnik / godzinę], t – Czas pracy,

Źródło: [Jankowski 2022 a]

$$WA = \sum \frac{\text{liczba dni opuszczonych przez pracowników}}{\text{przeciętna liczba pracowników}} \times \text{liczba dni pracy}$$

WA – Wskaźnik względny absencji [%].

Źródło: [Cascio, 2001]

¹ Tutaj, w znaczeniu dającego się pomiarkować wydajnością (opartą na czasie pracy i realnie opracowanym nośniku logistyczny) procesu.

Na podstawie wszystkich powyższych danych można dokonać próby obliczenia ilości potrzebnych do utrzymania ciągłości procesu pracowników zgodnie ze wzorem²:

$$L_P = \left[\frac{\left(\frac{N_m}{W} \right)}{\left(\frac{T_D - T_P}{T_D} \right)} \right] / [(1 - WA) * E]$$

Gdzie zawarte we wzorze wielkości oznaczają kolejno:

L_P – Liczba pracowników,

T_P – Czas przerwy zapewniony przez pracodawcę,

T_D – Czas pracy przeciętny dzienny (najczęściej 8 godzin dobowo),

E – Pełny etat wyrażony w godzinach zgodny z art. 129. § 1. Kodeksu Pracy (przeciętnie 168 godzin).

Znając liczbę osób niezbędnych do utrzymania płynności wszystkich procesów (w tym oszacowane osoby pełniące funkcje pomocnicze) można przystąpić do obliczania kosztu personalnego pracodawcy na podstawie wzoru:

$$K = (WB * (1 + Z)) * L_P$$

Gdzie zawarte we wzorze wielkości oznaczają kolejno:

K – Koszt całkowity personalny,

WB – Wynagrodzenie brutto pracownika,

Z – Opłaty kadrowe obciążające pracodawcę (tzw. „ZUS pracodawcy”, w którym zawierają się: ubezpieczenie emerytalne, ubezpieczenie rentowe, ubezpieczenie wypadkowe, fundusz pracy, fundusz gwarantowanych świadczeń pracowniczych, pracownicze plany kapitałowe).

Warto w tym miejscu dodać, że opisane wyżej wzory zawierają jedną formę zatrudnienia. W przypadku korzystania z dwóch lub więcej (np. agencji pracy i równoległe pracowników etatowych) wzory wymagają aktualizacji, jednak na potrzeby ramowego oszacowania kosztu personalnego w centrum dystrybucji i przybliżonych wartościach stawki dla każdej formy zatrudnienia, powinny dawać dużym w przybliżeniu poprawne wyniki.

Na uwagę zasługuje dodatkowo fakt przyrostu kosztów przeciwnie proporcjonalnie względem spadku wydajności (przy pozostałych wskaźnikach na niezmiennym poziomie):

² Wzór powstał w sposób empiryczny na podstawie pracy zawodowej autora niniejszej pracy i testowany był podczas prognoz finansowych przez okres ponad 30 miesięcy w logistycznym centrum kompletacji zatrudniającym ponad 1000 pracowników fizycznych.

Tabela 1. Porównanie wzrostu kosztów względem spadku wydajności kompletacji

	Sytuacja 1	Sytuacja 2	Sytuacja 3	Sytuacja 4	Sytuacja 5	Sytuacja 6
SPADEK WYDAJNOŚCI WZGLĘDEM SYTUACJI 1 [%]	0,00%	1,00%	2,00%	3,00%	4,00%	5,00%
N _m [n]	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
W [n/h]	115,00	113,85	112,70	111,55	110,40	109,25
T _d [h]	8	8	8	8	8	8
T _p [h]	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
WA [%]	22%	22%	22%	22%	22%	22%
E [h]	168	168	168	168	168	168
LICZBA OSÓB	70,78	71,50	72,23	72,97	73,73	74,51
Z [%]	20%	20%	20%	20%	20%	20%
WB [PLN]	5400	5400	5400	5400	5400	5400
K (KOSZT CAŁKOWITY) [PLN]	458 672	463 305	468 032	472 857	477 783	482 812
WZROST KOSZTU CAŁKOWITEGO	0,00%	1,01%	2,04%	3,09%	4,17%	5,26%

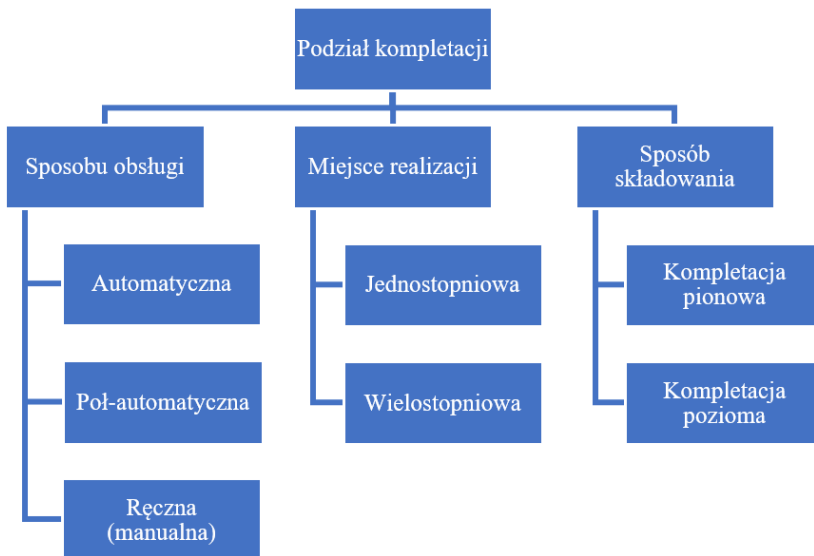
Źródło: Opracowanie własne.

Widać tutaj wyraźnie, że koszt personalny przyrasta szybciej (kąć nachylenia pomiędzy osią X, a wykresem funkcji jest większy) niż spadek wydajności, od którego ów koszt zależy, co jest tendencją niekorzystną z punktu widzenia właściciela biznesu. Jednocześnie zaprezentowany tutaj trend pozwala stwierdzić, że wydajności procesowe (lub produktywność całego centrum dystrybucji) jest jednym z kluczowych czynników wpływających na wydatki personalne przedsiębiorstwa magazynowego [Łuczaj, 2012]. Ważnym aspektem opisanych wyżej rozważań jest fakt, że powstawały one na podstawie analizy wybranych przypadków biznesowych w toku pracy w logistycznym centrum dystrybucji zatrudniającym powyżej 1000 osób, o powierzchni łącznej powyżej 130 tys m², a potwierdzanie ich poprawności merytorycznej odbyło się w toku rzeczywistej pracy operacyjnej w okresie 30 miesięcy testów.

CZynniki Wpływające na Wydajność Procesu Kompletacji

Problematyka podnoszenia wydajności kompletacji w centrach dystrybucji jest tematem nieustających rozważań osób zarządzających [Kłodawski, 2014]. Wobec powyższego, nie tylko badacze naukowci, ale także zawodowi analitycy działów logistyki zajmują się tym tematem w celu wyciągania wniosków, wprowadzania innowacyjnych rozwiązań i w efekcie budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa [Ocicka, 2007]. Wydajność w manualnych magazynach kompletacji jest zjawiskiem złożonym i zależnym od bardzo wielu czynników. Aby odpowiednio podjąć temat jej analizy, należałoby określić dokładnie w pierwszej kolejności podział rodzajowy kompletacji.

Schemat 1. Podział rodzajowy kompletacji towaru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie źródeł internetowych [*Kompletacja zamówień – Jak przebiega proces kompletacji w magazynie i jakie są metody kompletacji?*, 2022].

Każdy z wymienionych wyżej sposobów kompletacji różnił będzie się nie tylko samym poziomem wydajności kompletacji, ale także czynnikami, które wpływają na to jaką wartość przyjmuje efektywność procesu. Na przykładzie wieloletnich analiz autora niniejszego opracowania dokonanych podczas pracy zawodowej w kompletacyjnym centrum dystrybucji, można przeprowadzić

próbę wyszczególnienia wybranych przyczyn oddziałujących na wydajność procesu komisjonowania³:

- efektywność przejazdu (średnia odległość pomiędzy miejscami pobierania towaru),
- wysokość wskaźnika tzw. „sztuk/linię” charakterystycznego dla kompletacji linii zamówieniowych,
- ilość pracy w magazynie (przekładająca się na zatłoczenie w magazynie – liczba osób na m²),
- liczba osób z niskim, średnim i wysokim stażem pracy,
- ilość absencji w poszczególnych grupach stażowych,
- średnia objętość kompletowanych artykułów,
- dostępność towaru w miejsca kompletacji (opóźnienia uzupełnień miejsc kompletacji),
- długość alejki kompletacji,
- długość wideł wózka kompletacji i liczba używanych jednocześnie rollkontenerów (np. 3 lub 5),
- sposób doboru list kompletacji (obciążenie pracownika ilością linii per przejazd),
- stosowane systemy WMS/ERP oraz metody Multi Order Picking (MOP),
- kształt ścieżki kompletacji (np. S-Shape lub Largest Gap),
- temperatura panująca w centrum dystrybucji,
- dostępność rollkontenerów, słuchawek PBV oraz wózków unoszących.

Należy jednak pamiętać, że posiadając dokładną historię wszystkich wymienionych wyżej czynników, oszacowanie produktywności może okazać się zadaniem, którego wynik obarczony będzie dużym błędem, gdyż czynniki te w zależności od konkretnej jednostki magazynowej mogą się różnić bezwzględnie, a także w kontekście udziałów wagowych w całościowej efektywności.

Wracając jednak do głównego wątku, biorąc pod uwagę to, że proces kompletacji może pochłaniać nawet 60-70% kosztów operacyjnych w magazynie [Li, Li, 2018], można stwierdzić zgodnie z zasadą Pareto, że zapewnienie nawet niewielkich optymalizacji wydatków personalnych w tym właśnie obszarze będzie miało duże przełożenie na całkowite obciążenia finansowe centrum dystrybucji.

³ W niniejszej pracy pojęcia kompletacja i komisjonowanie stosowane są zamiennie.

BIEŻĄCE PROBLEMY LOGISTYKI MAGAZYNOWEJ

Wyzwania związane z utrzymaniem konkurencyjności na rynku pracy, czy podnoszeniem wydajności, na których skupiał się w całej powyższej części niniejszy tekst, to jedynie wybrana część sytuacji, z jakimi mierzy się branża magazynowa. Istnieje wiele zagrożeń, które dotyczą centrów dystrybucji w pracy operacyjnej. Ich identyfikacji można dokonać zgodnie z teorią zarządzania ryzykiem, a konkretnie przy zastosowaniu macierzy ryzyka [Prywata, 2010]. Po rozpisaniu dokładnych przypadków, okaże się, że najbardziej oddziałujące na biznes są sytuacje cechujące się dużym prawdopodobieństwem wystąpienia i z dużym wpływem na organizację. Warto jednak pamiętać, że bardzo często poważniejszymi problemami będą sytuacje cechujące się niskim wpływem na organizację przy jednoczesnym wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia, szczególnie jeśli nałożą się na siebie w dużej liczbie. Podążając za tym tokiem myślenia można natrafić w sieci na bardzo popularne, lecz często występujące problemy logistyki magazynowej przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2 pokazuje powtarzające się wyzwania takie, jak:

- wysokie koszty pracy,
- rotacja kadrowa,
- niska wydajność kompletacji towaru,
- niedokładne stany magazynowe,
- zwroty/reklamacje/uszkodzone produkty.

Wymienione zagrożenia można niwelować na różne sposoby, lecz jednym z nich jest obniżenie niepożądanych odejść pracowniczych, czyli odpowiednia dbałość o rotację kadrową. Niska rotacja przy odpowiednim zarządzaniu zasobami ludzkimi oznaczać może wysoki staż pracy [Wojtkowiak, 2016], a co za tym idzie wysoki stopień przeszkolenia, który, jak pokazują doświadczenia empiryczne autora pozwala osiągać wyższe wyniki wydajności kompletacji, niską ilość błędów i uszkodzeń, którą zawdzięcza się m.in. przez znajomość topografii magazynu czy zapoznanie z artykułami, które pracownik kompletuje.

Do opisywanej wyżej sytuacji może doprowadzić m.in. styl zarządzania, ale niewątpliwie pozytywnie wpłynie na nią również podwyżka stawki [Borowska, 2012], którą przedsiębiorstwo logistyczne zrekomensować może zwiększeniem wydajności procesu, co zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 2. Bieżące problemy i zagrożenia logistyki magazynowej

Źródło	dataconsult.pl [8 najczęściej spotykanych problemów w magazynach, 2020]	ibsc.pl [Wielka 6 – czyli największe problemy w zarządzaniu magazynem, 2020]	logiscom.pl [Najczęstsze wyzwania w pracy magazynowej, 2022]
Problemy i zagrożenia logistyki magazynowej	Niedokładne stany magazynowe	Nieodpowiednie wykorzystanie powierzchni magazynowych	Brak specjalnie wydzielonych stref w magazynie i nieefektywne wykorzystanie przestrzeni magazynowej
	Nieefektywna kompletacja towarów	Niewydajna kompletacja towarów	Zbyt duża rotacja pracowników magazynowych
	Nieoptymalne wykorzystanie przestrzeni magazynowej	Niedokładne stany magazynowe	Brak wypracowanych standardów pracy magazynowej i wykwalifikowanych pracowników magazynowych
	Obsługa reklamacji i zwrotów	Niedokładne śledzenie zapasów	Regularna kontrola zapasów i organizacja ich według odpowiednich metod składowania
	Uszkodzone produkty	Zwroty/reklamacje	Problemy z nieodpowiednio zarządzanym łańcuchem dostaw
	Przeterminowane produkty	Inwentaryzacja	Brak odpowiednio wdrożonych systemów informatycznych, które ułatwiają pracę
	Wysokie koszty pracy	-	Nieefektywna kompletacja towarów i pomyłki w zamówieniach
	Rotacja pracowników	-	Zła organizacja pracy własnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie artykułów internetowych: *8 najczęściej spotykanych problemów w magazynach*, 2020; *Wielka 6 – czyli największe problemy w zarządzaniu magazynem*, 2020; *Najczęstsze wyzwania w pracy magazynowej*, 2022].

Tabela 3. Przykładowe oszczędności wynikające z podwyższenia wydajności

Założenia	Jednostka	Sytuacja standardowa	Wydajność o 5% wyższa	Wydajność o 15% wyższa
Ilość linii zamówieniowych kompletowanych w dobie:	linie	100 000	100 000	100 000
Wydajność kompletacji manualnej Multi Order Picking:	linie / godzinę	115	121	132
Roboczogodziny poświęcone na kompletację:	godziny	869	826	757
Koszty				
Koszt wynagrodzenia brutto pracownika	PLN	4 400	4 400	4 400
Koszt pracodawcy	PLN	5 280	5 280	5 280
Przeciętna ilość godzin etatu	godziny	168	168	168
Składowe				
Całkowity miesięczny koszt kompletacji	PLN	27 311	25 960	23 791
Koszt skompletowanej linii	PLN	0,27	0,26	0,24
Oszczędność roczna przy założeniu 251 dni roboczych	PLN	-	339 101	883 520

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przykładu prezentowanego w powyższej tabeli i metodologii obliczania zaprezentowanej w podrozdziale „rola wydajności w prognozowaniu kosztu personalnego” można stwierdzić, że 15% wzrost wydajności kompletacji pomoże w zniwelowaniu podwyżek na poziomie 500 zł wynagrodzenia brutto dla pracownika, co z kolei powinno wpłynąć na obniżenie wskaźnika rotacji [Spychała, Barteki, Brzóska, 2019] oraz w konsekwencji zwiększenie wydajności i wskaźników jakościowych kompletacyjnego centrum dystrybucji towaru. Taki tok myślenia można nazwać roboczo „inwestycją w pracownika” i przy odpowiednim sposobie zarządzania zasobami ludzkimi i strategii organizacji można wykorzystać do zapewnienia korzyści materialnych i niematerialnych dla obu stron stosunku pracy.

PODSUMOWANIE

Na podstawie niniejszego opracowania widać wyraźnie, że odpowiednia

konstrukcja planu finansowego magazynu kompletacji opartego na podziale obszarowym, właściwym doborze wydajności i prognozie nośnika logistycznego przy właściwym planie pozostałych wskaźników wpływających na koszty, może doprowadzić do szerszego spojrzenia na wydatki personalne, co w konsekwencji może doprowadzić do sporządzenia strategii zarządzania budżetem opartej na obopólnej korzyści dla pracownika i pracodawcy. Dodając do tego próbę realnego, lecz ambitnego oszacowania efektywności oraz podejście podmiotowe do pracowników, bieżący feedback oraz partnerskie traktowanie, może okazać się, że odpowiednia podwyżka płac przy zachowaniu optymalnego systemu wynagradzania (np. urozmaiconego o system premiowy [Jankowski, 2022 a]) może dać finalne oszczędności dla przedsiębiorstwa w skali globalnej, doprowadzić do wzrostu zadowolenia pracowników, ich zaangażowania, poprawę jakości i wydajności pracy w centrum dystrybucji. W konsekwencji powyższego natomiast przedsiębiorstwo może samorzutnie doprowadzić do zażegnania części wąskich gardeł procesu logistycznego, które wskazywane są przez portale internetowe jako te najczęściej dotykające magazyny. Wszystkie te czynniki zależą jednak w bardzo dużej mierze od sposobu zarządzania zasobami ludzkimi, sposobu komunikacji z ludźmi i umiejętności wprowadzania innowacji jaki reprezentowany jest przez kierownictwo organizacji. Należy jednak pamiętać, że są to metody ZZL, które są warte wdrażania, gdyż pomagają utrzymać konkurencyjność organizacji i elastyczność kosztową, w szczególności w dobie kryzysów trzeciej dekady XXI wieku.

BIBLIOGRAFIA

- 2020 *8 najczęściej spotykanych problemów w magazynach*, <https://dataconsult.pl/problemy-w-magazynie/> [dostęp: 04.04.2023].
- Borowiak J., Wąsowicz A., Jędra I.
- 2012 *Projektowanie systemów i procesów logistycznych z wykorzystaniem danych statystycznych*, „TTS Technika Transportu Szynowego”, nr 19, s. 1779-1784.
- Borowska A.
- 2012 *Motywowanie materialne w aspekcie zarządzania systemem wynagrodzeń w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 689, s. 263-273
- Cascio W.F.
- 2001 *Kalkulacja kosztów zasobów ludzkich*, Kraków.

Jankowski Ł.

2022a *Ocena efektywności motywacyjnych systemów premiowych w logistyce magazynowej jako jednego z kluczowych elementów zarządzania zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, [w:] *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej*, T. 2, red. D. Kobyłański, Łódź, s.83-99.

2022b *Bieżące wyzwania związane z zatrudnieniem pracowników w sektorze magazynowym – analiza przyczyn i propozycje rozwiązań. Międzynarodowa Innowacyjność i Konkurencyjność w XXI w.*, s. 25-38

Kalbarczyk-Leonczuk M.

2022 *Najczęstsze wyzwania w pracy magazynowej*, <https://logiscom.pl/transport/najczestsze-wyzwania-w-pracy-magazynowej/> [dostęp: 04.04.2023].

Kłodawski M.

2014 Problematyka usprawniania procesu kompletacji, „Logistyka”, nr 6, s. 5485-5495.

2022 *Kompletacja zamówień – Jak przebiega proces kompletacji w magazynie i jakie są metody kompletacji?*, <https://mbblogistics.pl/kompletacja/> [dostęp: 30.03.2023].

Li Y., Li Y.

2018, *E-commerce order batching algorithm based on association rule mining in the era of big data*, “Chinese Control And Decision Conference IEEE”, s. 1934-1939.

Łuczaj J.

2012 *Ocena wewnętrznych możliwości obniżki kosztów na podstawie wyników badań empirycznych w przedsiębiorstwach przemysłu mleczarskiego województwa podlaskiego*, „Przedsiębiorstwo & Finanse”, nr 2, s. 75-99.

Ocicka B.

2007 *Procesy logistyczne źródłem globalnej przewagi konkurencyjnej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, nr 4, s. 54-59.

Prywata M.

2010 *Zarządzanie ryzykiem w małych projektach. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP)*, Warszawa.

Spychała M., Bartecki T., Brzóska M.

2019 *Employer branding – nowoczesne rozwiązanie problemu rotacji pracowników*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie”, nr 79, s. 163-179.

2020 *Wielka 6 – czyli największe problemy w zarządzaniu magazynem*, <https://ibsc.pl/blog/najwieksze-problemy-w-zarządzaniu-magazynem/> [dostęp: 30.03.2023].

Wojtkowiak G.

2016 *Dylematy decyzyjne zarządów przedsiębiorstw pracowniczych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 420, s. 411-421.

Zarzycka E.

2009 *Znaczenie i wykorzystanie wskaźnika wydajności pracy w zarządzaniu współczesnym przedsiębiorstwem produkcyjnym*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 52, s. 117-132.

THE ROLE OF PROCESS EFFICIENCY IN BUDGET PLANNING AND CREATION OF PERSONNEL STRATEGY OF A PICKING DISTRIBUTION CENTER

Summary: The years 2019-2023 have brought a number of crises to the world economies, including the Polish economy. The superimposed development of the logistics industry, especially classic distribution centers and e-commerce warehouses, has created new challenges for managers in creating the personnel and financial strategies necessary to maintain a competitive advantage. This study aims to illustrate the role of process efficiency in picking warehouses, identify the factors on which it depends, and outline the monetary and non-monetary support that a correct analysis of savings from improved labor efficiency can provide. The paper presents the entire train of thought including a framework for financial forecasting leading to conclusions that should provide substantive support for those dealing with the topic of budgets in distribution centers from an academic and professional point of view.

Keywords: salaries, budget, warehouse, productivity, finance

Wpływ Czynników Niefinansowych na Decyzje Konsumenckie Studentów

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza wyników badania naukowego dotyczącego wpływu czynników niefinansowych na decyzje konsumenckie studentów. Analiza przeprowadzona została na podstawie danych zebranych za pomocą badania naukowego w formie ankiety o tytule „Wpływ czynników niefinansowych na decyzje konsumenckie studentów” zawierającej pytania zamknięte i otwarte. Badanie przeprowadzono na losowej próbie 502 obiektów za pomocą metody CAWI. Analiza wykazała, że na decyzje współczesnego konsumenta wpływają liczne czynniki zarówno o podłożu behawioralnym jak i ekonomicznym. Cena odgrywa niezmiennie najistotniejszą rolę w kształtowaniu preferencji zakupowych studentów, lecz nie jest to takie jednoznaczne. Stopień nasilenia pozostałych czynników jest zależny od miejsca zamieszkania, wieku, płci czy chociażby wyznawanych wartości. Istotny wpływ na decyzje zakupowe konsumentów mają zdarzenia, które oddziaływały na nich w sposób pośredni, takie jak wojna na Ukrainie czy zmiany klimatu. Zdecydowana większość badanych uważa, że ma wpływ na zmiany klimatu na co z kolei wpływ mają ich decyzje zakupowe. Co trzeci student nie spożywa mięsa na co dzień co jest spowodowane między innymi cierpieniem zwierząt, złym smakiem i negatywnym wpływem na zmiany klimatyczne. Studenci w dużej mierze starają się dowiedzieć na temat producenta produktu lub usługodawcy przed zakupem i kierują się głównie oznaczeniami na etykiecie oraz wyszukiwarką internetową. Gdyby dowiedzieli się oni, że ich ulubiony produkt badany jest na zwierzętach to by go zmienili. Studenci w dużej mierze zwracają uwagę na pochodzenie produktu i większość z nich mogłaby zapłacić więcej za produkt wyłącznie przez wzgląd na jego polskie pochodzenie. Są oni również odporni na kampanie reklamowe i sposób prezentacji produktów lub usług, a największy wpływ na ich decyzję ma skład produktu, opinia o firmie/marce czy pochodzenie produktu.

Słowa kluczowe: studenci, opinia, czynniki niefinansowe, testowanie na zwierzętach, greenwashing, zmiany klimatu

WPROWADZENIE

Współcześnie można zauważyć zwiększający się udział produktów ekologicznych na półkach sklepowych w każdym większym sklepie. Jest to odpowiedź na rosnący popyt i zwiększającą się świadomość społeczeństwa na temat zmian klimatu i żywienia. Nie jest tajemnicą, iż kontynuowanie prowadzenia trybu życia do jakiego przywykliśmy może skończyć się dla naszej cywilizacji fatalnie. Przedsięwzięcia będące świadome wyczerpywanie się surowców, a także zaśmiecania planety niebiodegradowalnymi tworzywami sztucznymi coraz częściej odchodzą od standardowych rozwiązań w procesie produkcyjnym takich jak między innymi plastikowe opakowania czy wysoko emisyjne maszyny. Nie jest to jedyna decyzja w zakresie CSR, na którą decydują się przedsiębiorstwa. Kolejnymi coraz częściej spotykanymi innowacjami są: odejście od testowania produktów na zwierzętach, redukcja śladu węglowego, korzystanie z produktów ekologicznych. Są to czynniki, które nierzadko związane są z podnoszeniem cen produktów i usług, lecz mimo to przedsiębiorstwa decydują się na te działania. Kierownicy jednostek spodziewają się, że umieszczając stosowną informację na opakowaniu czy w reklamach wpłynie ona na wzrost sprzedaży. Mają oni jednocześnie nadzieję, że konsumenci będą takich informacji poszukiwać. W niniejszym artykule autorzy podejmują próbę zdefiniowania czynników szeroko rozumianych jako niefinansowe oraz dokonują ich jakościowo-wartościowego pomiaru w celu sformułowania wniosków badawczych. Hipoteza badawcza brzmi „czynniki finansowe odgrywają znaczącą rolę przy wyborach konsumenckich studentów”. Celem pracy jest przedstawienie wyników badania naukowego dotyczącego wpływu czynników niefinansowych na decyzje konsumenckie studentów.

KLASYFIKACJA CZYNNIKÓW DEFINIOWANYCH JAKO NIEFINANSOWE

Przy wyborze produktów i usług każda jednostka kieruje się swoimi indywidualnymi preferencjami, które zmieniają się pod wpływem takich czynników, jak: upływ czasu, otoczenie, grupy odniesienia, narzędzia marketingu mix (nowe produkty, systemy sprzedaży, reklama) oraz stopień zaangażowania w rozwiązanie problemu [Stajszczak 2015: 252-255]. W ich skład wchodzi nieskończenie wiele czynników, ponieważ niektóre z nich dla jednej osoby mogą być kluczowe, a dla innych kompletnie nieistotne. Pierwszym czynnikiem niefinansowym, który miał bezpośredni wpływ na wszystkich

pierwotnych ludzi była dostępność produktów i usług. W czasach rozwijania się naszego gatunku i formowania pierwszych społeczeństw dostępność ograniczona była możliwościami mobilnymi i położeniem geograficznym. Nie jest to determinanta sposobów zachowań człowieka, ale tworzywo odgrywające istotną rolę w organizacji życia społecznego, wplecione jako medium w procesy społeczne (kształtowanie tożsamości, reprodukcja struktur społecznych), a zarazem będące odzwierciedleniem ich skutków [Potulski 2010: 21]. Dostępność dalej odgrywa dużą rolę między innymi z uwagi na wysoki koszt transportu, lecz nie jest niemożliwa jak miało to miejsce wcześniej, ponieważ wraz ze zwiększającą się odległością transportową maleje udział kosztów stałych przy zwiększającym się udziale kosztów zmiennych zależnych od przebiegu środka transportu. Zmniejszają się koszty jednostkowe dzięki czemu transport daleki może być realizowany po niższych stawkach przewozowych [Gil i Ignaciuk 2014: 3]. W dobie globalizacji mamy dostęp do wszystkiego o czym możemy zapragnąć. Kenichi Ohmae, w książce *The end of nation state: the rise of regional economy* zwracał uwagę, że globalizacja świata powoduje, iż kształtuje się światowy rynek; jego logika sprawia, że dotychczasowe suwerenne państwa narodowe coraz częściej są uzależnione w swoich wyborach i działaniach od logiki funkcjonowania globalnej i regionalnej gospodarki [Potulski 2010: 103]. Wraz z rosnącą dostępnością wykreował się inny wiodący czynnik przy wyborze, mianowicie cena. Współcześnie wraz z postępowaniem wykreowało się zdecydowanie więcej czynników mających wpływ na podejmowane przez konsumentów decyzje. Zalicza się do nich subiektywne determinanty zachowania konsumenta takie jak:

- kultura,
- osobowość,
- styl życia,
- wartości,
- motywacja

oraz organizacyjne determinanty zachowań konsumentów:

- marka,
- reklama,
- promocja,
- ceny,
- usługi,
- wygoda,
- opakowanie [Gabryelska i Górską 2020: 9-10].

Wpływ kultury na społeczeństwa w różnych regionach świata jest szczególnie zauważalny, kiedy można go osobiście doświadczyć. Przykładami wpływu kultury na decyzje konsumenckie są: wszelkiego rodzaju posty, koszerność, cykl życia rodziny, przekonania i wartości oraz zwyczaje. W przypadku osobowości łączy się ona z głównie z indywidualnymi preferencjami takimi jak rezygnacja ze spożycia mięsa, czy po prostu preferencje smakowe. Styl życia również odgrywa dużą rolę z perspektywy dostępności zarówno czasowej jak i miejscowej. Przykładem mogą być sklepy typu *corner store*, których jest o wiele więcej niż klasycznych super marketów, mają one natomiast znaczenie mniejszą powierzchnie w związku z tym mniejszy asortyment i wyższe ceny. Kreuje to sytuację, w której konsumenci wydają często więcej pieniędzy za te same produkty, niż gdyby kupili je w wielkopowierzchniowych sklepach. Wartości bezpośrednio wynikają z osobowości, a pośrednio z kultury. Dla jednych jedzenie mięsa jest nieetyczne z uwagi na proces produkcyjny i sam fakt spożywania istoty, która kiedyś tętniła życiem, a dla innych wręcz wskazane, aby zbudować tkankę mięśniową i dostarczyć kompleksowej dawki składników i witamin organizmowi.

Ostatni subiektywny czynnik, czyli motywacja jest fundamentem innego, uprzednio wspomnianego, mianowicie stylu życia. Motywacja stanowi w tym wypadku właściwe dla danej osoby, z reguły świadomie sformułowane racje postępowania, cel działania oraz program, który ma do tego celu doprowadzić [Obuchowski 1995: 33].

O ile subiektywne determinanty zachowań można przypisać do jednostek lub mniejszych grup społecznych tak organizacyjne determinanty zachowań konsumentów co do zasady dotyczą wszystkich ludzi. Marka produktu lub marka¹ usługodawcy znacząco wpływa na nasze decyzję. Ludzie pielęgnują swoje przyzwyczajenia, ponieważ zapewniają rutynę, która pozwala im skupić się na innych aspektach życia. Mając do wyboru gamę produktów jednego rodzaju znacznie częściej wybieramy ten z nich, który uprzednio przetestowaliśmy i byliśmy z nich zadowoleni. Z tego powodu np. instytucje finansowe takie jak banki proponują lepsze warunki dla nowych klientów, nie podnosząc ich dla obecnych, ponieważ trudniej jest zachęcić do nowych rzeczy niż utrzymać przy znanych.

Ciężko byłoby nie wspomnieć przy okazji marek na efekt Veblena, zgodnie z klasyczną teorią ekonomii dobra luksusowe charakteryzują się elastycznością cenową wyższą od jedności [Begg i in. 2007: 118-120]. Dobra reklama

¹ W kontekście rozpoznawalności i renomy.

tworzy rozpoznawalność i podprogowo wpływa na znajomość produktu lub usługi. Jest to szalenie użyteczne narzędzie w działaniach mających na celu dotarcie do szerokiego grona odbiorców. Cena jako podstawowa kategoria ekonomiczna odgrywa ogromną rolę zarówno od strony konsumenta jak również w sprawowaniu działalności gospodarczej przez producenta. Według definicji Głównego Urzędu Statystycznego cena jest to konkretna ilość pieniędzy otrzymywana przez producenta (w tym także przez jednostkę handlową) od nabywcy za jednostkę produktu (wyrobu lub usługi), pomniejszona o podatki od produktu oraz o ewentualne rabaty i opusty, powiększona o dotacje otrzymywane do produktu.

Według autorów wśród czynników mających kluczowe znaczenie przy wyborze produktów, cena nadal pozostaje najistotniejszym bodźcem zakupowym, ponieważ jest najbardziej namacalnym miernikiem wartości, najłatwiej jest nam go pojąć i wykorzystać podczas porównywania różnych produktów. Jest to związane z agregacyjną funkcją ceny, która umożliwia porównywanie wartości towarów a przez to prowadzenie własnego rachunku ekonomicznego. Cenę należy jednak postrzegać jako czynnik finansowy. Wygoda jest ściśle związana ze stylem życia i motywacją natomiast warto nadmienić, że zmienia się ona okresowo i wprost proporcjonalnie do wzrostu bogactwa w społeczeństwie. Wynika to bezpośrednio z teorii kosztu alternatywnego, ponieważ osoby, które są majątne wolą spożytkować czas na innych czynnościach nawet kosztem zapłacenia więcej za konkretny produkt czy usługę niż osoby mniej majątne dla których liczy się każda jednostka majątku. Opakowanie jest ostatnim czynnikiem wymienionym w zakresie organizacyjnych determinant zachowań konsumentów.

W obecnych czasach wszystkie produkty są opakowane w ten czy inny sposób. Kupując na przykład pewien produkt upewniamy się czy jest dobrze zapakowany, czy nie ma przerwania ciągłości opakowania, jego hermetyczności czy ubytków. Współcześnie patrzymy również na materiał z jakiego jest wykonany. Jednak nie są to jedyne czynniki na jakich opiera się współcześnie wybór. Istotne znaczenie w procesie decyzyjnym mają psychologiczne determinanty zachowań. Jest ich tak wiele, że nie sposób jest ująć wszystkich, autorzy jednak ujęli część z nich. Jednym z psychologicznych determinant jest obserwacja, iż konsumenci odznaczają się większą skłonnością do wybierania produktów, które uprzednio zostały wybrane przez innego konsumenta zgodnie z zasadą społecznego dowodu słuszności [Gabryelska i Górska 2020: 13]. Ta zależność dotyczy dóbr niższego rzędu (paradoks Giffena) oraz dóbr luksusowych (paradoks Veblena). Paradoks Veblena opisuje sytuację, gdy wraz

ze wzrostem ceny na dane dobro, ilość nabywana tego dobra rośnie i odwrotnie, *ceteris paribus* [Bochańczyk-Kupka 2014: 106].

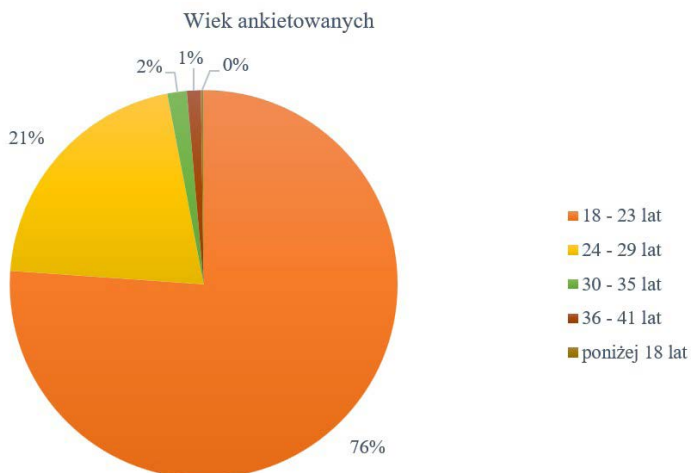
METODYKA BADANIA ORAZ PRÓBA BADAWCZA

Badanie naukowe miało na celu pozyskanie opinii respondentów w kwestii czynników, na które zwracają uwagę podczas wyboru produktów i usług. Zostało przeprowadzone w okresie od 20 kwietnia do 27 kwietnia 2022 roku za pomocą metody CAWI (Computer-Assisted Web Interview). Kwestionariusz został udostępniony na studenckich grupach na mediach społecznościowych. Wskazane kanały dystrybucji formularza zostały wybrane ze względu na preferencję młodego adresata badania w zakresie wypełniania ankiet i formularzy. W badaniu wzięło udział 502 respondentów ($n=502$) z czego główną część uczestników badania stanowiły osoby młode (467 respondentów w wieku od 18 do 29 lat.), aby zachować reprezentatywność próby podczas analizy pominięto odpowiedzi osób, które nie zaczęły jeszcze studiować lub studia ukończyły co uszczupliło próbę do 431 respondentów ($n=431$). Kwestionariusz składał 16 pytań merytorycznych, z których 11 to były pytania jednokrotnego wyboru, 2 to były pytania wielokrotnego wyboru z możliwością wpisania własnych odpowiedzi oraz 1 pytanie macierzowe. Respondenci dostali również możliwość sformułowania własnych przemyśleń w pytaniu otwartym krótkiej odpowiedzi.

Jak zostało wspomniane zdecydowaną większość ankietowanych stanowiły osoby młode, do których skierowane było badanie. Strukturę wieku ankietowanych prezentuje Wykres 1.

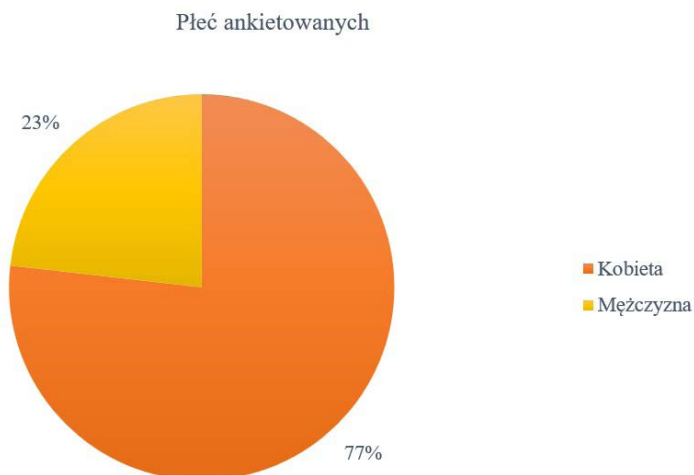
Większość ankietowanych reprezentowały kobiety, czego przyczyną może być ogólna struktura płci na polskich uczelniach. Według danych GUSu w roku akademickim 2021/22 kobiety stanowiły 58,4% studiujących [Szkolnictwo wyższe..., GUS 2022]. Większa skłonność kobiet do wypełniania formularzy wynika również z genetycznie lepszych umiejętności komunikacyjnych [Wojciszke 2012: 16-17]. Strukturę płci respondentów przedstawia Wykres 2.

Wykres 1. Struktura wieku ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykres 2. Struktura płci ankietowanych

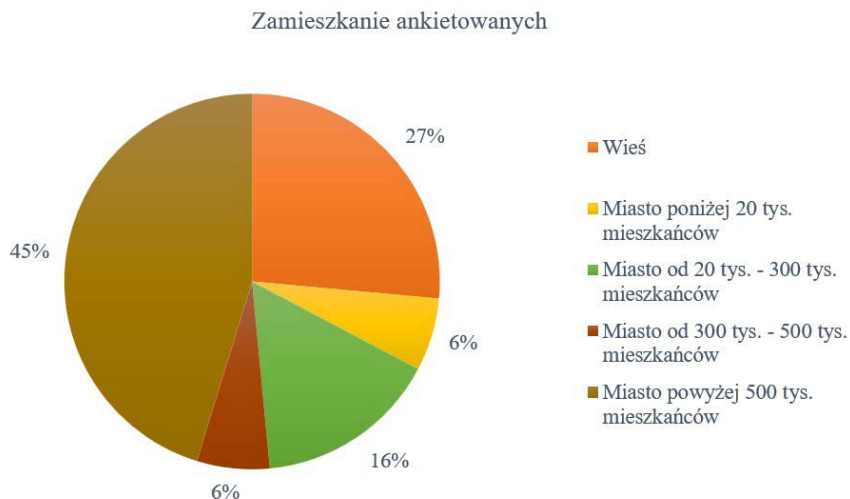

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

W przypadku miejsca zamieszkania, które przedstawia Wykres 3, jest ono bardzo różne, co związane jest charakterystyką uczelni wyższych, na które młodzi ludzie przyjeżdżają z całej polski. Pomimo różnorodności można zauważyć duży udział większych miast (45%) co wiąże się z tym, że decyzje migracyjne młodzieży najczęściej są podejmowane na etapie wyboru uczelni wyższej (migracje studenckie), a następnie w związku z poszukiwaniem zatrudnienia [Maleszyk 2022: 69]. a także skłonnością jego młodych mieszkańców do kontynuowania edukacji na uczelniach wyższych, dodatkowo

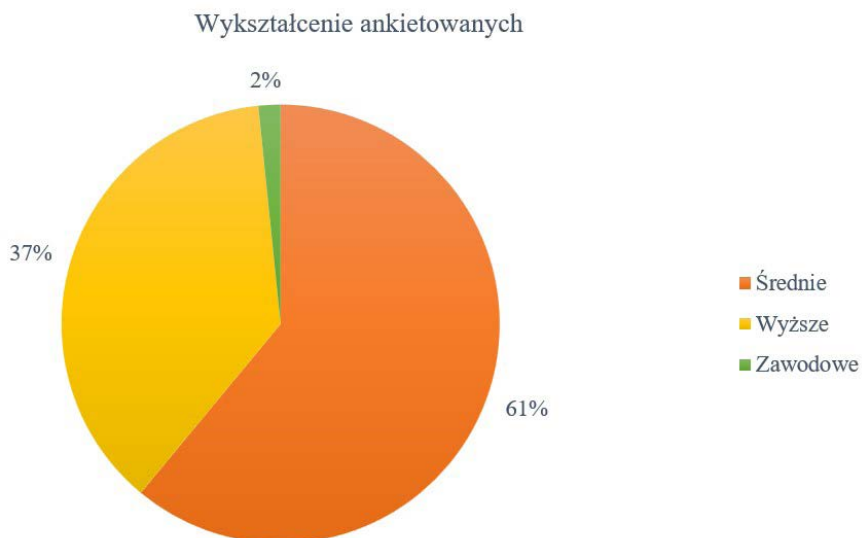
w Polsce większość ludzi mieszka w miastach, stanowiąc około 60% ludności ogółem [Ludność. Stan i struktura... GUS 2022].

Wykres 3. Struktura miejsca zamieszkania ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykres 4. Struktura wykształcenia ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykształcenie ankietowanych przedstawia Wykres 4. Studenci studiów licencjackich lub jednolitych magisterskich, mimo iż studiuja, nie mają jeszcze wykształcenia wyższego, a jedynie średnie po skończonym liceum, technikum lub szkole zawodowej, natomiast osoby ze studiów magisterskich (II stopień) zdobyły wykształcenie wyższe na studiach licencjackich lub jednolitych magisterskich (w przypadku osób studiujących po uzyskaniu tytułu magistra).

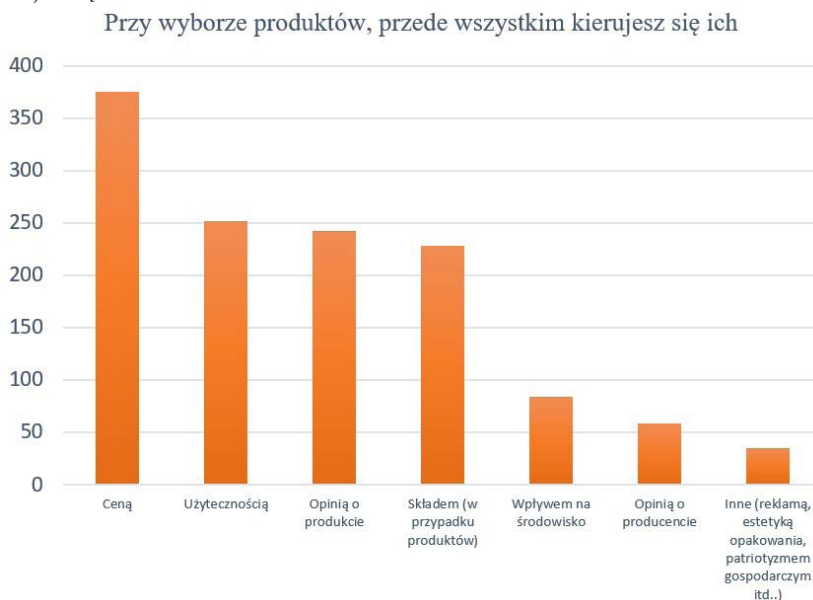
WYNIKI BADANIA

Pierwszym pytaniem zadaniem ankietowanym było wskazanie głównych czynników, na podstawie których opierają decyzję przy wyborze produktów. Strukturę odpowiedzi na to pytanie przedstawia Wykres 5. Zgodnie z tezą zawartą w pierwszym rozdziale to cena nadal pozostaje najistotniejszym czynnikiem przy wyborze produktów i wskazało ją 80,5% respondentów jako jeden z trzech głównych bodźców. Kolejnym istotnym elementem, na którym opiera się wybór ankietowanych jest użyteczność produktu, która została wskazana przez 53,9% respondentów. Można powiedzieć, że w takiej sytuacji najważniejszym elementem jest stosunek ceny do użyteczności [Zagóra-Jonszta 2014: 19-20]. Na trzecim miejscu znalazła się opinia o produkcie (51,1%), a na czwartym skład produktu (48,1%). Następnie mniej, lecz nadal ważnymi dla ponad 10% ankietowanych były czynniki takie jak wpływ na środowisko produktu oraz opinia o producencie. Marginalne znaczenie miały natomiast takie czynniki jak społeczna odpowiedzialność, patriotyzm gospodarczy czy wygląd. W kwestii wyglądu interesujące jest jak mało osób deklaruje, że zwraca na to uwagę, a jak wielką wagę do tego przykładają producenci. Według badań, znaczna część konsumentów podejmuje decyzje zakupowe w sposób automatyczny, kierując się doświadczeniem oraz nie zwracając uwagi na wygląd produktu [Trzebiński 2021: 2].

Redukcja śladu węglowego, czyli ograniczenia wpływu jednostki na klimat poprzez zmniejszenie emisji we wszystkich źródłach [Kijewska, Bluszcz 2017: 169-177] zyskuje na znaczeniu w ostatnim czasie. Coraz więcej sklepów głównie tych, których działalność w dużej mierze oparta jest o wysoki udział transportu (InPost, Zalando, Auchan) gwarantuje za dopłatą (najczęściej w wysokości jednego złotego) redukcję śladu węglowego. Regularne korzystanie z tej możliwości deklaruje zaledwie 12,8% ankietowanych co przedstawia Wykres 6. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest prawdopodobnie oferowanie tego rodzaju usługi przez nieliczne podmioty, mała ufność w zapewnienia producenta/usługodawcy lub zwyczajnie brak znajomości tego pojęcia. Najczęściej

możliwość dopłaty do redukcji śladu węglowego wskazywały osoby mieszkające w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców, a najrzadziej chęć skorzystania z takiej możliwości wyrazili mieszkańcy wsi. Kwestia wykształcenia nie miała istotnego znaczenia, ponieważ poszczególne grupy wykazywały podobną skłonność do skorzystania z dopłaty do redukcji śladu węglowego.

Wykres 5. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Przy wyborze produktów, przede wszystkim kierujesz się ich”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykres 6. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Jak często dopłacasz do dostawy, żeby zredukować ślad węglowy?”

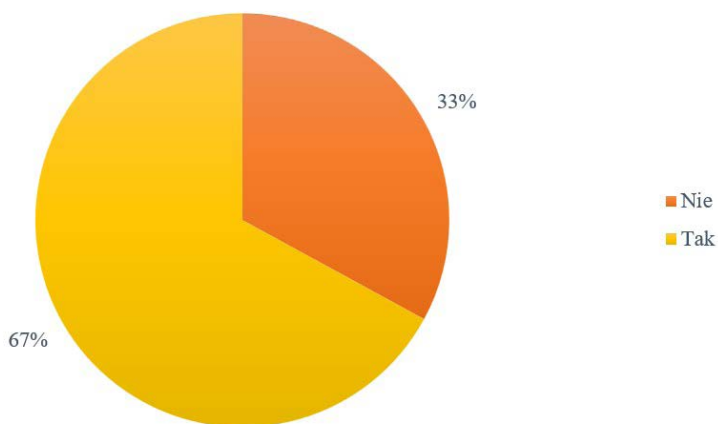

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Testowanie na zwierzętach, budzące skrajne emocje w społeczeństwie, regularnie pojawia się na pierwszych stronach gazet za sprawą afer o znęcanie się oraz nieetyczne traktowanie podczas badania szkodliwości produktów. Jedna strona dyskusji, nie wyobraża sobie jak wprowadzić na rynek produkt bez badań klinicznych na żywych organizmach podczas gdy druga nie uważa tego za konieczność. Jak przedstawiono na Wykresie 7 2/3 respondentów deklaruje się, że w przypadku dowiedzenia się o testowaniu na zwierzętach produktu, który jest ich ulubionym produktem zmieni go co niejako sugeruje większy udział w dyskusji o (sensowność) testowania na zwierzętach. Przekrój odpowiedzi jest znacznie zróżnicowany w zależności od miejsca zamieszkania ankietowanych. Największą skłonność do rezygnacji z produktu testowanego na zwierzętach wykazują osoby mieszkające w miastach od 20 tys. do 300 tys. mieszkańców, około 82%. Najmniejszy odsetek jest w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców, gdzie około 53% jest skłonnych zmienić swoje nawyki zakupowe. Odsetek odpowiedzi pozytywnych nie różnił się znacząco ze względu na wykształcenie ankietowanych i wynosił około 60-70%. Zaskakujące jest uwarunkowanie odpowiedzi w podziale na płeć, mianowicie około 77% kobiet wyraziło gotowość do rezygnacji z produktu testowanego na zwierzętach, podczas gdy taką samą chęć wyraziło zaledwie 33% mężczyzn.

Wykres 7. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy zmieniłbyś ulubiony produkt gdybyś dowiedział się, że jest testowany na zwierzętach?”

Czy zmieniłbyś ulubiony produkt gdybyś dowiedział się, że jest testowany na zwierzętach?

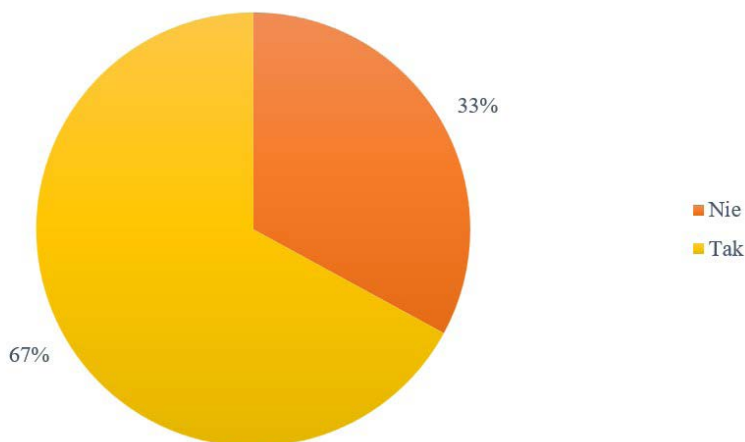

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Na etykietach wielu produktów można dostrzec charakterystyczną naklejkę „produkt polski”. Z ust kluczowych polityków regularnie powtarzana jest narracja o tym jak ważne jest wspieranie polskiej gospodarki i polskich producentów, nie oznacza to jednak, że powinniśmy zamykać się na import towarów zagranicznych. Wyjątek stanowi import żywności z Ukrainy, jednak z powodu przeprowadzenia badania w ubiegłym roku wpływ tego czynnika nie został odzwierciedlony. 67% respondentów zwraca uwagę do pochodzenia produktu lub firmy przed zakupem konkretnych towarów lub usług, natomiast 33% ankietowanych jest na to obojętnych co przedstawia Wykres 8. Biorąc za kryterium miejsce zamieszkania można zauważyć, iż największy odsetek osób deklarujących wpływ pochodzenia produktu na ich decyzje konsumenckie występuję wśród mieszkańców średnich miast (20-300 tyś), około 75%, natomiast najmniejszy wpływ deklarują mieszkańcy większych miast (300-500 tyś.) i jest on równy 50%. Odpowiedzi twierdzącej udzielały częściej kobiety – 69%, wśród mężczyzn odsetek ten był mniejszy – 59%.

Wykres 8. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy na Twoje wybory konsumenckie ma wpływ pochodzenie produktu/firmy?”

Czy na Twoje wybory konsumenckie ma wpływ pochodzenie produktu/firmy?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

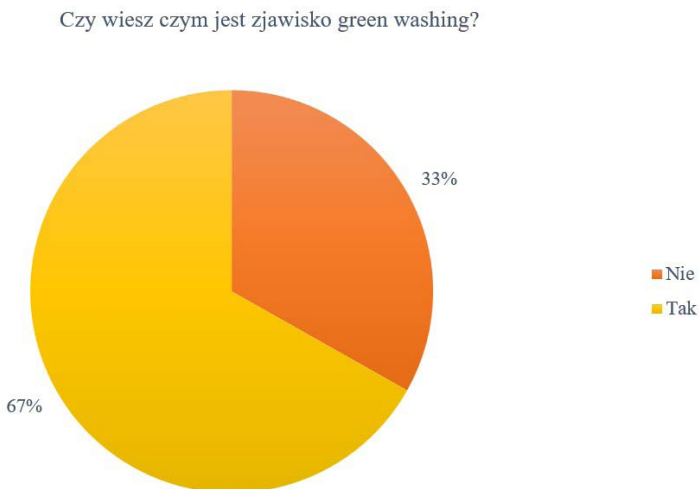
Producenci przykładają ogromną wagę do opinii publicznej. Poświęcają olbrzymie środki, aby ich działania były pozytywnie odbierane przez społeczeństwo. Jednak działania, które podejmują nie zawsze są podyktowane

dobrem klientów lub środowiska, lecz chęcią osiągnięcia zysków w nieetyczny sposób. Jednym z takich zjawisk jest greenwashing, który jest definiowany jako wprowadzające w błąd określenia lub twierdzenia dotyczące ochrony środowiska, umieszczane w reklamach [Parguel i in. 2015: 107-134]. Ankietowani w większości nie byli świadomi czym jest zjawisko greenwashingu (67%), zaskakującym jest fakt, iż największy odsetek osób nieznających pojęcia greenwashing znajdował się w dużych miastach 300 – 500 tys. i wynosił 86%. Co również zaskakujące najmniejszy odsetek wykazali ludzie mieszkający w miastach powyżej 500 tys. , równy 37%. Może to świadczyć, że miejsce zamieszkania nie decyduje o świadomości stosowania przez przedsiębiorstwa nieuczciwych praktyk rynkowych w postaci greenwashingu. Następnie ankietowani zostali zapytani o metody obrony przed tym zjawiskiem. Do najczęściej pojawiających się odpowiedzi należały:

- Dokładne zapoznanie się z informacjami zamieszczonymi na etykiecie;
- Kupowanie produktów sprawdzonych, lokalnych producentów;
- Weryfikowanie informacji o producencie w przeglądarkach internetowych;
- Śledzenie portali demaskujących nieuczciwych producentów.

Część ankietowanych wskazała, że pomimo świadomości występowania zjawiska greenwashingu, to nie podejmują oni żadnych środków zapobiegawczych ani zabezpieczających.

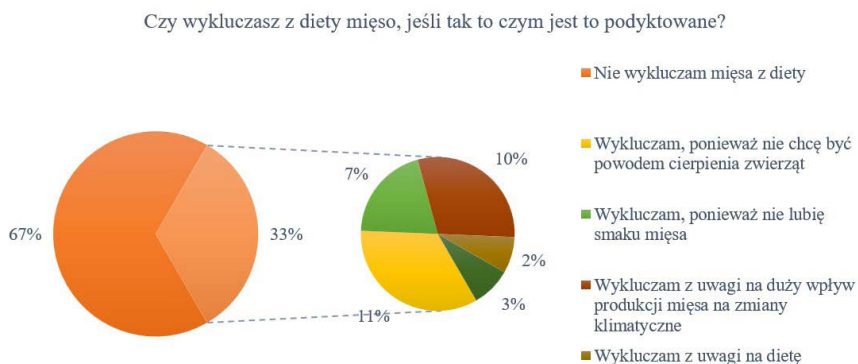
Wykres 9. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy na Twoje wybory konsumenckie ma wpływ pochodzenie produktu/firmy?”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Współcześnie mięso jest jednym z podstawowych elementów każdego jadłospisu. Ze względu na szeroką dostępność oraz niewysoką cenę w stosunku do wartości kalorycznej jest często wybierane jako główny składnik posiłku. Jednak co raz częściej podnoszone są głosy o konieczności redukcji spożywania mięsa. W ankiecie zapytano respondentów czy wykluczają mięso z diety, a jeśli tak, to jakie są tego determinanty. 67% ankietowanych stwierdziło, że nie wyklucza mięsa z diety, natomiast pozostałe 33% udzieliło odmiennej odpowiedzi co obrazuje Wykres 12. Najczęstszym powodem wykluczania mięsa z diety jest chęć ograniczenia cierpienia zwierząt, związanego z procesem hodowlano-przetwórczym. 10% ankietowanych stwierdziło, że ich rezygnacja ze spożywania mięsa jest podyktowana zmianami klimatycznymi, na które ogromny wpływ ma branża hodowlana. Istotnym powodem rezygnacji z konsumpcji mięsa jest niechęć do jego smaku według 7% ankietowanych. Do pozostałych powodów rezygnacji z konsumpcji mięsa należą: zobowiązania religijne, cena mięsa, kwestie etyczne związane z procesem hodowlanym oraz jego krótka przydatność do spożycia.

Wykres 10. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy wykluczasz z diety mięso, jeśli tak to czym jest to podyktowane?”

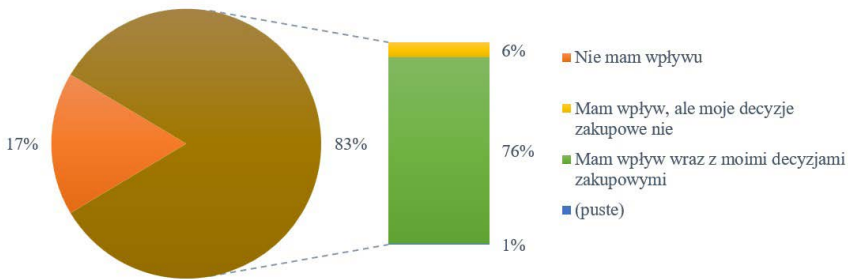

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Respondenci zapytani o wpływ ich działań na zmianę klimatu w zdecydowanej większości (83%) stwierdzili, że mają bezpośredni wpływ na zmiany klimatu. Interesująco wygląda struktura odpowiedzi w podziale na płeć, mianowicie odpowiedź twierdzącą udzieliło 87% kobiet oraz 63% mężczyzn. Dysproporcja ta może wynikać z faktu, że negatywne zmiany środowiskowe najmocniej oddziałują na kobiety w ciąży i nienarodzone dzieci [Michalak 2020: 139-158]. Osoby, które uważają, że mają realny wpływ na zmiany klimatu następnie zostały zapytane czy uważają, że ich decyzje zakupowe

wpływają na zmiany klimatu. 355 ankietowanych zgodziło się z tym stwierdzeniem, struktura podziału według płci kształtowała się w sposób zbliżony jak w poprzednim pytaniu, mianowicie 94% kobiet oraz 85% mężczyzn również zgodziło się z tym stwierdzeniem. Tak wysoki odsetek pozytywnych odpowiedzi na oba pytania świadczy o realnym zainteresowaniu Polaków zmianami klimatycznymi co jest zgodne z badaniami [CBOS 2021].

Wykres 11. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy uważasz, że masz wpływ na zmiany klimatu? Jeśli tak to, czy uważasz, że Twoje decyzje zakupowe mają wpływ na zmiany klimatu?”

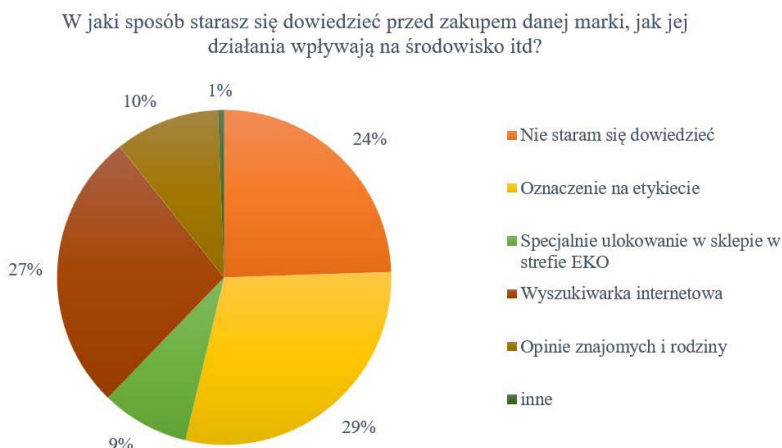

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wysoka świadomość społeczna odnośnie do wpływu decyzji konsumencjki na zmiany klimatu sprawia, że konsumenci starają się kupować produkty tych marek, które działają na rzecz ochrony środowiska. W badaniu starano się wskazać metody pozyskiwania informacji przez konsumentów odnośnie do działań proekologicznych danej marki. Jako najczęstszy sposób uzyskiwania informacji konsumenci wskazali oznaczenia na etykietach. Wynika to zapewne z faktu, że jest to najprostszy a zarazem najszybszy sposób na uzyskanie informacji. Znaczna część ankietowanych (24%) wskazała, że nie stara się dowiedzieć o wpływie danej marki na środowisko. Około co czwarty ankietowany przyznał, że używa wyszukiwarki internetowej do pozyskania informacji na temat produktów. Specjalne ułożenie produktów w sklepie oraz polecenie produktów przez rodzinę i znajomych uzyskało podobną liczbę odpowiedzi, około 10%.

Kolejną kwestią poddaną badaniu był stosunek konsumentów do produktów polskiego pochodzenia. Na pytanie „Czy byłbyś w stanie zapłacić za ten sam produkt więcej wyłącznie ze względu na jego polskie pochodzenie?” 63% ankietowanych odpowiedziało twierdząco.

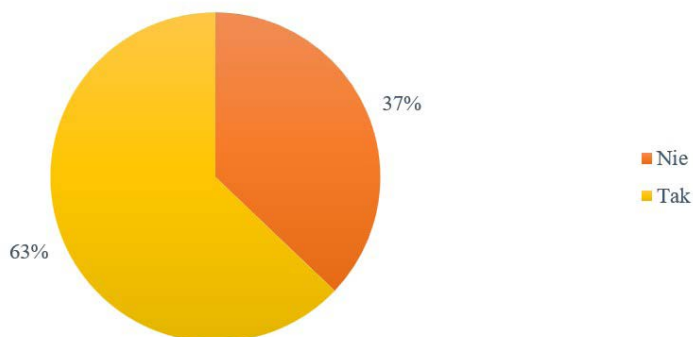
Wykres 12. Odpowiedzi respondentów na pytanie „W jaki sposób starasz się dowiedzieć przed zakupem danej marki, jak jej działania wpływają na środowisko?”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykres 13. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy byłbyś w stanie zapłacić za ten sam produkt więcej wyłącznie ze względu na jego polskie pochodzenie?”

Czy byłbyś w stanie zapłacić za ten sam produkt więcej wyłącznie ze względu na jego polskie pochodzenie?

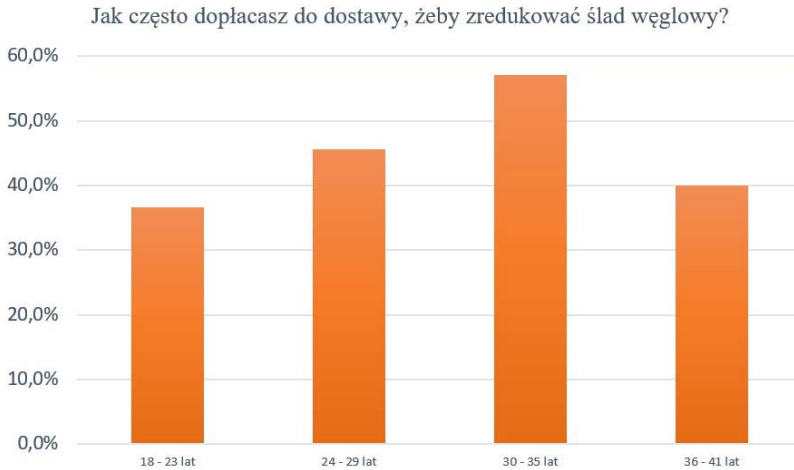

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Zgodnie z naszymi przewidywaniami kobiety wykazywały wyższą skłonność do dopłacenia za polskie produkty (66%), niż mężczyźni (51%). Miejsce zamieszkania nie miało istotnego wpływu na strukturę odpowiedzi, które zamknęły się w obrębie (57%-67%). Na potrzeby badania jako określenie producenta będziemy rozumieć - każdą osobę fizyczną lub prawną, która wytwarza produkt lub która zleca zaprojektowanie lub wytworzenie produktu i oferuje ten produkt pod własną nazwą lub znakiem towarowym [768/2008/WE].

Wysoka ilość respondentów zgadzających się z powyższym pytaniem świadczy o występowaniu patriotyzmu gospodarczego wśród konsumentów. W literaturze patriotyzm ekonomiczny definiowany jest jako podejmowanie świadomych decyzji ekonomicznych z uwzględnieniem pozytywnego wpływu tych wyborów na wspólnotę, z którą dany podmiot się identyfikuje [Dziewulski 2015].

Wykres 14. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy byłbyś w stanie zapłacić za ten sam produkt więcej wyłącznie ze względu na jego polskie pochodzenie?” – podział według wieku

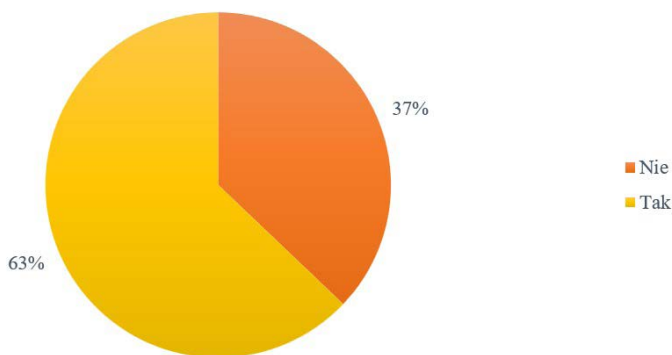
Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Innym czynnikiem, który ma istotny wpływ na podejmowane decyzje konsumenckie jest opinia o producencie. Podczas wyboru produktów istotne znaczenie ma dla nas informacja kto jest producentem oraz nasze własne zdanie na jego temat. Konsumentów zapytani „Czy bojkotujesz jakichś producentów?” w 63% przypadków zgodzili się z tym stwierdzeniem. Jednym z obecnie kluczowych powodów do bojkotowania producentów jest trwająca wojna na Ukrainie, która przyczyniła się do masowej rezygnacji przez konsumentów z rosyjskich produktów lub produktów produkowanych przez zaangażowanie rosyjskiego kapitału. W dodatku można zauważyć trend bojkotowania sklepów, które nie wycofały się z działalności w Rosji po wybuchu wojny.

Najważniejszym poza cenowym czynnikiem według ankietowanych jest skład produktu. Wynika z tego, że mimo wszystko konsumenci na pierwszym miejscu stawiają jakość kupowanych produktów w stosunku do ich ceny. Nie wiele mniej ważna jest opinia o producencie, szczególnie w sytuacji wojny za naszą granicą. Ankietowani stwierdzili, że w równym stopniu liczy się dla

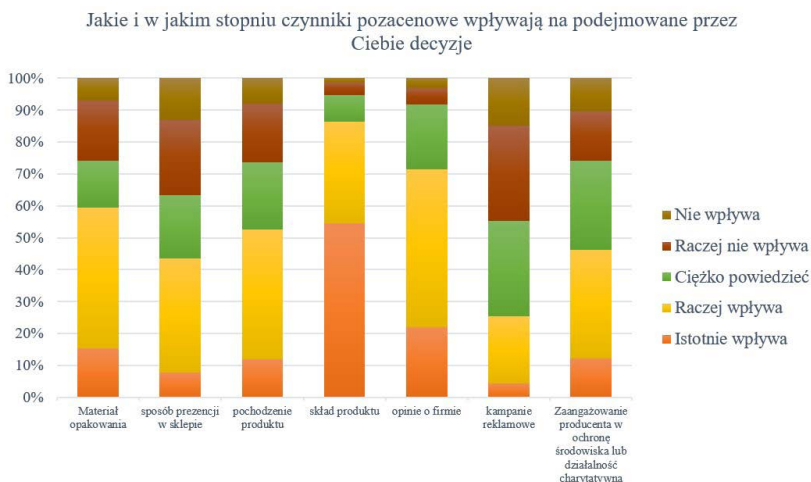
nich materiał opakowania, zaangażowanie producenta w ochronę środowiska lub działalność charytatywną oraz pochodzenie produktu. Jako najmniej istotne czynniki ankietowani wskazali "Sposób prezentacji w sklepie" oraz "Kampanie reklamowe". Dokładną strukturę odpowiedzi obrazuje Wykres 15. Powyższy rozkład odpowiedzi nie pozwala na określenie kluczowego poza cenowego czynnika, który by determinował decyzje zakupowe większości konsumentów. Proces zakupowy jest czynnością złożoną, której składową stanowią aspekty zarówno praktyczne jak również te o podłożu kulturowym [Gabryelska i Górska 2020: 10].

Wykres 15. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy bojkotujesz jakichś producentów?”
Czy bojkotujesz jakichś producentów?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

Wykres 16. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Jakie i w jakim stopniu czynniki pozacenowe wpływają na podejmowane przez Ciebie decyzje?”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie autorskich badań.

PODSUMOWANIE

Na decyzje współczesnego konsumenta wpływają liczne czynniki zarówno o podłożu behawioralnym jak i ekonomicznym. Zdefiniowanie jednego lub grupy konkretnych czynników, mających decydujący wpływ na decyzje konsumentów jest niemal niemożliwe zgodnie z powiedzeniem „ile ludzi tyle opinii”. W analizie badania wykazano, że cena odgrywa niezmiennie najistotniejszą rolę w kształtowaniu preferencji zakupowych studentów, lecz nie jest to takie jednoznaczne. Pozostałe czynniki, które zostały podane zarówno przez autorów jak i respondentów również mają istotny wpływ na podejmowane przez społeczeństwo decyzje, a niekiedy są one nawet kluczowe. Ich stopień nasilenia jest zależny od miejsca zamieszkania, wieku, płci czy chociażby wyznawanych wartości. W badaniu istotny wpływ na odpowiedzi konsumentów miały zdarzenia, które oddziałują na nas w sposób pośredni, takie jak wojna na Ukrainie czy globalne ocieplenie. Zdecydowana większość badanych uważa, że ma wpływ na zmiany klimatu na co z kolei wpływ mają ich decyzje zakupowe. Część ankietowanych, która nie spożywa mięsa na co dzień robi to między innymi z uwagi na cierpienie zwierząt, smak i negatywny wpływ na zmiany klimatyczne. Spośród badanych część respondentów nie stara się dowiedzieć o działaniach na rzecz ochrony środowiska przez marki produktów czy usług przez nich kupowanych. Natomiast ci, którzy to robią kierują się głównie oznaczeniami na etykietach oraz wyszukiwarką internetową. Ponadto dla wielu badanych nie jest obcy los zwierząt, na których testowane są nowe produkty w celu ich dopuszczenia do sprzedaży i gdyby się dowiedzieli się oni, że ma to miejsce w przypadku ich ulubionego produktu, to by go zmienili. Studenci w dużej mierze zwracają uwagę na pochodzenie produktu i większość z nich mogłaby zapłacić więcej za produkt wyłącznie przez wzgląd na jego polskie pochodzenie. Są oni również odporni na kampanie reklamowe i sposób prezentacji produktów lub usług, a największy wpływ na ich decyzję ma skład produktu, opinia o firmie/marce czy pochodzenie produktu.

BIBLIOGRAFIA

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R.
2007 *Mikroekonomia*, nr 4, Warszawa.
- Bochańczyk-Kupka D.
2014 *Luksus i dobra luksusowe*, „Studia Ekonomiczne”, nr 176.

CBOS

2021 Transformacja energetyczna – oczekiwania i postulaty.

Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 768/2008/WE z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie wspólnych ram dotyczących wprowadzania produktów do obrotu, uchylająca decyzję Rady 93/465/EWG, art. R1.

Dziewulski T.

2015 *Patriotyzm ekonomiczny – czy to ma sens?*, <https://wspieramrozwoj.pl/artykul/82/patriotyzm-ekonomiczny-czy-ma-sens> [dostęp: 14.02.2023].

Gabryelska A., Górka K.

2020 *Prawidłowości zachowań nabywców*, [w:] *Zachowania konsumenckie i procesy decyzyjne w gospodarce zrównoważonej*, red. R. Romanowski, Poznań, s. 9-10.

Gil L., Ignaciuk P.

2014 *Wpływ odległości transportowych na koszty transportu*, „Autobusy: Technika, Eksploatacja, Systemy Transportowe”, nr 5 (15).

GUS, *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2022 r.*

GUS, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2021/2022*, 2022.

Kijewska, A., Bluszcz, A.

2017 *Analiza poziomów śladu węglowego dla świata i krajów UE*, „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji”, nr 6 (2), s. 169-177.

Maleszyk P.

2022 *Migracje młodzieży i ich znaczenie dla potencjału demograficznego miast. Przykład Lublin*, [w:] *Konsekwencje zmian demograficznych*, red. K. Markowski, Warszawa, s. 68-88.

Michalak W.

2020 *Wpływ zmian klimatu na zdrowie ludzi*, [w:] *Zmiana klimatu - skutki dla polskiego społeczeństwa i gospodarki*, red. K. Prandecki, M. Burchard-Dziubińska, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa, s. 139-158.

Obuchowski K.

1995 *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Poznań.

- Parguel B., Benoit-Moreau F., Russell C.
2015 *Can evoking nature in advertising mislead consumers? The power of 'executional greenwashing'*, "International Journal of Advertising", nr 34 (1), s. 107-134.
- Potulski J.
2010 *Wprowadzenie do geopolityki*, Gdańsk.
- Stajszczak A.
2015 *Znaczenie ceny jako punktu odniesienia w kształtowaniu preferencji nabywczych*, „Handel Wewnętrzny”, nr 1 (354), s. 252-255.
- Trzebiński W.
2021 *Struktura spostrzegania produktu a styl poznawczy konsumenta*, [w:] *Dylematy i metamorfozy współczesnego zarządzania*, red. J. Nasternak, A. Wodecka-Hyjek, Warszawa.
- Wojciszke B.
2012 *Psychologiczne różnice płci*, „Wszechświat”, nr 1 (113), s. 16-17.
- Zagóra-Jonszta U.
2014 *Rozważania wokół wartości – od Marksa do czasów współczesnych*, „Kategorie i Teorie Ekonomiczne oraz Polityka Gospodarcza”, nr 176.

IMPACT OF NON-FINANCIAL FACTORS ON STUDENTS' CONSUMER DECISIONS

Summary: (Purpose:) The purpose of this article is to analyse the results of a scientific study on the influence of non-financial factors on students' consumer decisions. (Methodology:) The analysis was conducted on the basis of data collected through a scientific survey in the form of a questionnaire with the title "Influence of non-financial factors on students' consumer decisions" containing closed and open questions. The survey was conducted on a random sample of 502 subjects using the CAWI method. (Results:) The analysis showed that the decisions of the modern consumer are influenced by numerous factors with both behavioural and economic backgrounds. Price invariably plays the most significant role in shaping students' purchasing preferences, but this is not so clear-cut. The degree of intensity of other factors depends on the place of residence, age, gender or, for example, professed values. Events that have had an indirect impact on consumers' purchasing decisions, such as the war in Ukraine or climate change, have an important influence. The vast majority of respondents believe that they are influenced by climate change, which in turn is influenced by their purchasing decisions. One in three students do not eat meat on a daily basis due to reasons including animal suffering, bad taste and negative impacts on climate change. Students largely try to find out about the manufacturer of a product or service provider before buying and are mainly guided by labels and internet searches. If they found out that their favourite product is tested on animals they would change it. Students largely pay attention to the origin of the product and most of them could pay more for a product just because of its Polish origin. They are also resistant to advertising campaigns and the way in which products or services are presented, and the biggest influence on their decision is the composition of the product, the opinion about the company/brand or the origin of the product.

Keywords: students, opinion, non-financial factors, animal testing, green-washing, climate change.

KRYZYS NA POLSKIM RYNKU PRACY W LATACH 2020-2022

Streszczenie: Kryzys na rynku pracy w Polsce jest to temat istotny, który od 2020 roku jest ciągle aktualny, ponieważ spustoszenie, które spowodował Covid – 19 jest olbrzymie. Wiele przedsiębiorstw upadło lub było zmuszonych do zawieszenia swoich działalności. W niektórych przypadkach zmian nie da się już cofnąć na tyle, aby przedsiębiorstwo funkcjonowało w sposób prawidłowy. Początek 2022 roku był dla każdego zaskoczeniem, gdy 24 lutego wybuchła wojna na Ukrainie. Spowodowało to nie tylko olbrzymie ograniczenia w sferze ekonomicznej, ale również na rynku pracy. Niestety olbrzymi napływ uchodźców z Ukrainy spowodował, że rynek pracy Rzeczypospolitej Polski nie był przygotowany na takie zdarzenie losowe. Specustawa, którą zatwierdził Polski rząd, aby pomóc uchodźcom wprowadziła również dostęp do rynku pracy osób z Ukrainy. Czynności tych nie można oceniać negatywnie, lecz tym samym trzeba pamiętać o ich wpływie na polski rynek pracy w postaci nowych pracowników oraz nowych osób starających się o podjęcie zatrudnienia. Ciągłe galopująca inflacja nie poprawia sytuacji na rynku pracy, a sam fakt, iż minimalna płaca w 2023 roku będzie wynosiła 3600 zł brutto budzi obawy o wzrost cen i spiralę inflacyjną. W kwietniu 2023 roku wchodzi w życie nowelizacja Kodeksu pracy, której celem jest wdrożenie dwóch unijnych dyrektyw do polskiego prawa w sprawie przejrzystych warunków pracy oraz tzw. work-life balance. Celem artykułu jest przybliżenie problematyki kryzysu związanego z bezrobociem na rynku pracy w Krakowie w latach 2019-2022.

Słowa kluczowe: bezrobocie, pandemia, praca, pracownik, wynagrodzenie

WSTĘP

Istota jak i pojęcie rynku to zagadnienie ekonomiczne. Stwierdzenie to umacnia znane hasło „Tutaj podaż spotyka się z popytem i ceną” [Brzychcy 2020: 41]. Nie można też zaprzeczyć, że rynek to podstawowy pomiar ekonomiczny. Rynek pracy ma wiele definicji jak każde zjawisko. Badania

ekonomiczne starają się wyjaśnić gospodarcze zasady, które są ściśle powiązane z kształtowaniem się aktualnego rynku pracy, biorąc pod uwagę takie składniki jak:

- dystrybucję;
- handel;
- konsumpcję.

Sam rynek pracy jest interesujący pod kątem współpracy na linii pracodawca – pracownik. Na rynku pracy pracownicy bądź osoby, które poszukują pracy konkurują o nią ze sobą, a sam pracodawca również zabiega o nowych pracowników. Inna definicja to ta, która wskazuje, że w skład rynku pracy wchodzi takie składniki jak: osoby poszukujące pracy zarobkowej, pracodawcy poszukujący pracowników, którzy będą chętni do pracy przy określonych warunkach, określonej stawce i określonym czasie¹.

Z punktu widzenia rynku pracy największym sektorem jest sektor publiczny związany z administracją publiczną. We wszystkich krajach niezależnie od ustroju politycznego bądź wewnętrznych problemów to właśnie administracja zatrudnia największą liczbę pracowników zarówno na szczeblu centralnym jak i regionalnym. Sam rynek pracy ma wiele rodzajów, a ich typologia została stworzona na potrzeby badawcze. Moment, w którym następuje podział rynku na segmenty zazwyczaj może prowadzić do stworzenia się typów rynku. Literatura naukowa opisuje również podział ze względu na „dobre i złe” miejsca pracy [Kryńska 2000: 22]:

- dobre miejsca pracy – to takie, w których pracodawcy i ich przedsiębiorstwa są w dobrej sytuacji finansowej, gdzie właściciele wraz z związkami zawodowymi (o ile istnieją) prowadzą aktywne działania, ale przede wszystkim nie pozostają wobec siebie obojętni;
- złe miejsca pracy – to takie, w których wynagrodzenie za pracę jest niskie, a sama możliwość rozwoju zawodowego jest znikoma a podnoszenie kwalifikacji jest prawie wręcz nie realne.

K. Głębicka [Głębicka 2001] wyróżniła kilka rodzajów rynków pracy, takich jak:

¹ Rozporządzenie KE Nr 70/2001 zmienione rozporządzeniem Komisji (WE) Nr 364/2004 z dnia 25 lutego 2004 r., obowiązujące od 1 stycznia 2005 r. Także ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 r. (art. 104-106; Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807) zawierała te definicje.

- rynek krajowy – występuje na terytorium danego kraju i podlega polityce krajowej, jak i decyzjom centralnym;
- rynek regionalny – jest on powiązany z danym województwem bądź makroregionem;
- rynek lokalny – to taki, który jest uznawany za gminę bądź kilka powiązanych ze sobą miast lub mniejszych gmin [Brzychcy 2020: 56].

W gospodarce rynkowej sam rynek pracy jest poniekąd regulowany poprzez popyt i podaż. Podaż na pracę to inaczej odzwierciedlenie w określonej liczbie osób, które poszukują pracy. Natomiast popyt określany jest w liczbie miejsc pracy. A więc co powoduje powstawanie bezrobocia? Zazwyczaj występowanie zjawiska nadpodaży, co jest głównym „winnym” powstawania faktu bezrobocia. Liczba kandydatów do podjęcia pracy jak i liczba miejsc pracy ciągle się zmienia tym samym zmiany następują jednocześnie na linii popyt – podaż.

Sama podaż na rynku pracy uzależniona jest od kilku podstawowych czynników takich jak:

- poziom edukacji dzieci i młodzieży;
- migracje zewnętrzne;
- wysokość ciągle zmieniającego się wynagrodzenia;
- postawy i zachowania osób poszukujących pracy,

natomiast na zmiany związane z popytem wpływają takie podstawowe czynniki jak:

- uwarunkowania i zmiany ekonomiczne w danym kraju;
- częstotliwość zmian;
- efektywność pracy;
- rekomendowane wynagrodzenie.

BEZROBOCIE W POLSCE I JEGO RODZAJE

Bezrobocie to pewnego rodzaju okres, w którym osoby są zdolne i gotowe do podjęcia pracy, lecz nie mogą jej znaleźć. Osoby bezrobotne nigdzie nie pracują ani tym samym nie prowadzą działalności gospodarczej. Zjawisko to jest uwarunkowane kilkoma czynnikami, które mają wpływ zarówno ekonomiczny jak i społeczny oraz psychologiczny.

Aktualnie istnieje jedenaście rodzajów bezrobocia, które mogą być uwarunkowane od czasu jego trwania, jak również przyczyny. Ze względu na powyższe wyróżniamy [Kostrzewski, Worach-Kardas 2015: 373-381]:

- *bezrobocie ukryte* – występuje ono, gdy osoba bezrobotna nie rejestruje się w powiatowych urzędach pracy;
- *bezrobocie przymusowe* – występuje w momencie, gdy potencjalny pracownik może i chce podjąć się nowej pracy, ale okoliczności losowe uniemożliwiają jej znalezienie;
- *bezrobocie dobrowolne* – osoba ta poddaje się dobrowolnie statusowi bezrobotnego w celu pobierania zasiłku dla bezrobotnego bądź innych świadczeń;
- *bezrobocie klasyczne* – jest ściśle powiązane z faktem, iż pracownicy walczą o wyższe wynagrodzenie, lecz jednak doprowadza to do zwolnień;
- *bezrobocie jawne* – jest ono ustalane na podstawie liczby osób zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy ze statusem osoby bezrobotnej;
- *bezrobocie technologiczne* – ciągle rozwijająca się technologia zastępuje pracowników jak również fakt, że niektórzy pracownicy nie są w stanie nadążyć nad ciągle zmieniającymi się chociażby oprogramowaniami, bądź ich nauka jest bardzo ciężka i czasochłonna;
- *bezrobocie sezonowe* – jest ono powiązane ze zmianami sezonowymi, w których to następuje zapotrzebowanie na pracę mniejsze lub większe np.: na instruktorów jazdy na nartach w okresie zimowym lub na zbieraczy truskawek lub winogron w okresie letnim;
- *bezrobocie lokalne* – spowodowane jest małą liczbą miejsc pracy na danym terenie głównie występuje ono w małych miejscowościach;
- *bezrobocie koniunkturalne* – jego wzrost pojawia się w momencie, w którym to pojawia się kryzys gospodarczy na rynku a spada, gdy poziom konsumpcji maleje;
- *bezrobocie frykcyjne* – jest ono powiązane ze zmianą miejsca zamieszkania a w takim wypadku jest często nieuniknione;
- *bezrobocie strukturalne* – jest ściśle powiązane z brakiem równowagi względem osób poszukujących pracy a liczbą ofert pracy.

Pojawianie się bezrobocia może nie być ściśle określone. Może obejmować ww. wspomniany rozwój technologii, które zastępują człowieka na danym stanowisku. Dla pracodawcy jest to plus, ponieważ w pewnym

stopniu oszczędza on na pracownikach, a jak wiadomo inflacja cały czas jest wysoka i najprawdopodobniej będzie jeszcze wyższa². W takiej sytuacji pracodawca zmniejsza liczbę pracowników z powodu coraz to wyższych kosztów związanych z utrzymaniem pracownika. W takiej sytuacji pracownicy będą wręcz domagali się podwyżki wynagrodzenia. Powodem takiego stanu rzeczy są rzeczywiste koszty związane z utrzymaniem jakiegokolwiek odpowiedniego poziomu życia.

W otaczającym nas świecie wpływ samego bezrobocia może powodować skutki zarówno psychologiczne jak i ekonomiczne. Psychologiczne skutki wiążą się z wysokim stresem, zmianami nastrojowymi, które w najgorszym wypadku mogą doprowadzić do prób samobójczych. Innymi niepożądanymi oznakami może być nerwica, depresja bądź nadzwyczaj niska samoocena. [Korzeniewska M, 1995] Skutki ekonomiczne wiążą się z rozwojem tzw. szarej strefy redukcją dochodów, wzrostem wydatków [Kowalczyk 2008: 22-25].

Ujęcie psychologiczne jak i ekonomiczne nie są jedyne w kontekście problemów ściśle powiązanych z osobami bezrobotnymi. Problemami takich osób może być również powstawanie chorób o podłożu psycho-społecznym, wykluczenie ze środowiska, utrata statusu społecznego, gorsze relacje z bliskimi lub przymusowa imigracja zarobkowa.

Tabela 1. Skutki bezrobocia

SKUTKI BEZROBOCIA	
POZYTYWNE	NEGATYWNE
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa szacunku do wykonywanej pracy; • Poprawa wydajności pracy; • Wzrasta liczba potencjalnych osób bezrobotnych, którzy otwierają własne działalności gospodarcze. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost wydatków państwa na opiekę socjalną; • Spadek dochodów z podatków; • Pogorszenie się produkcji; • Obniżenie standardu życia; • Pogarszająca się samoocena; • Ryzyko wystąpienia apatii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Huńka 2015: 61].

Ze względu na sam fakt występowania złożoności zjawiska bezrobocia istnieje wiele przyczyn, a do najczęstszych można zaliczyć³:

- struktura podaży pracy nie jest kompatybilna z popytem;
- restrukturyzacja gospodarcza;
- ograniczony popyt na niektóre dobra jak i usługi;

² W październiku 2022 roku poziom inflacji wynosił 17,9%.

³ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, tj. Dz.U.2021.0.1100.

- małe lub niepełne informacje odnośnie wolnych miejsc pracy;
- wykształcenie nie odpowiada zapotrzebowaniu na rynku pracy;
- obciążenia finansowe;
- pogłębiający się brak mobilności pomiędzy pracownikami a potencjalnymi kandydatami;
- automatyzacja niektórych procesów produkcyjnych oraz zmiany technologiczne.

Pytanie, które należy sobie postawić to czy są jakieś konsekwencje związane z bezrobociem? Odpowiedź jest oczywiście pozytywna, a do ich głównych elementów można zaliczyć:

- niewykorzystany kapitał ludzki;
- spadek globalnego popytu;
- konieczność przekwalifikowania z powodu braku pracy w konkretnym zawodzie;
- wzrost zachorowalności jak i uzależnień;
- poddawanie bezrobotnych marginalizacji.

Nieustająca inflacja jak i pandemia koronawirusa weryfikują rynek pracy w Polsce. Zmiany, które nastąpiły i ciągle się pojawiają są nie tylko związane z zatrudnieniem, ale być może przede wszystkim z wykonywaniem pracy.

W porównaniu do 2019 roku, gdzie średnie bezrobocie na terenie Rzeczypospolitej Polski wynosiło 5,4 % [dane z GUS] można było zauważyć spadek bezrobocia z rokiem poprzednim tj. z 2018 rokiem, a już kolejne lata nie były aż tak pozytywne. W roku 2020 średnie bezrobocie na terenie Rzeczypospolitej Polski wynosiło już 6,2%⁴. Można zauważyć wzrost poziomu bezrobocia właśnie spowodowanym przez pandemię jak i zmianami prawnymi względem zwalniania osób z pracy. Rok 2021 przyniósł spadek wysokości bezrobocia w porównaniu z 2020 i wyniósł 5,4%⁵. Powodem obniżenia się poziomu bezrobocia było powolne ustabilizowanie się rynku, gdyż w tym okresie pandemia znacznie mniej nacierała. Pomimo kryzysu gospodarczego pod koniec września 2022 roku średni poziom bezrobocia w Polsce wyniósł 5,4%⁶. Można więc śmiało stwierdzić, że jak na razie poziom bezrobocia jest w podobnej wysokości co w roku ubiegłym.

⁴ <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/szacunek-mrplit-62-wyniosla-stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-grudniu-2020-r> [dostęp: 7.11.2022].

⁵ <https://www.gov.pl/web/rodzina/poziom-bezrobocia-rejestrowanego-na-koniec-2021-roku-pierwsza-taka-sytuacja-od-ponad-trzech-dekad> [dostęp: 7.11.2022].

⁶ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2022,4,1.html> [dostęp: 7.11.2022].

SYTUACJA NA RYNKU PRACY W KRAKOWIE W LATACH 2019-2022

Aktualna sytuacja na rynku jest dość stabilna, jednakże należy pamiętać, że są uwarunkowania, aby spodziewać się znacznego pogorszenia na rynku pracy pod względem liczby osób bezrobotnych. Pandemia w pewnym sensie zaskoczyła rynek pracy jednak należy podkreślić, że nasiliła rywalizację pod kątem umiejętności i talentów ze względu na wszelakie zapotrzebowania. Zmiany, które w Polsce nastąpiły na skutek koniecznych do zastosowania ewaluacji przez większość pracowników zostały ocenione pozytywnie – takie zdanie wyraziło 21% osób, a 16% badanych osób uważa, że są w stanie odnieść sukces zawodowy. Według opublikowanego raportu „Rynek zmian pracy w 2021 roku” prawie co druga osoba uważa, że jej stanowisko jest stabilne i nie zmieniło się [PARP Grupa PFR, 2021]. Wysokość bezrobocia w Krakowie w danych miesiącach w latach 2019 – 2022 została przedstawiona w tabeli 2.

Tabela 2. Stopa bezrobocia w latach 2019 - 2022 w mieście Kraków

	Rok			
	2019 rok	2020 rok	2021 rok	2022 rok
Miesiąc	Miesięczna wartość wyrażona w procentach (%)			
Styczeń	2,4%	2,0%	3,2%	2,8%
Luty	2,4%	2,0%	3,3%	2,7%
Marzec	2,3%	2,0%	3,3%	2,7%
Kwiecień	2,3%	2,2%	3,3%	2,6%
Maj	2,3%	2,5%	3,3%	2,5%
Czerwiec	2,2%	2,7%	3,2%	2,5%
Lipiec	2,2%	2,7%	3,2%	2,5%
Sierpień	2,2%	2,7%	3,2%	2,5%
Wrzesień	2,1%	2,8%	3,1%	2,5%
Październik	2,0%	2,9%	3,0%	2,4%
Listopad	2,0%	3,0%	3,0%	2,3%
Grudzień	2,0%	3,1%	2,8%	2,3%
Średnia roczna	2,2%	2,5%	3,1%	2,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rynek pracy w liczbach, www.wup.krakow.praca.gov.pl [dostęp 29.04.2023].

Od roku 2019 do roku 2021 można dostrzec rosnącą, średnią roczną stopę procentową bezrobocia w mieście Kraków odpowiednio z wartości 2,2% w roku 2019 do 2,5% w roku 2020 oraz do wartości 3,1% w roku 2021. Z kolei w roku 2022 dostrzega się spadek stopy bezrobocia do wartości 2,5%.

W badanym okresie najniższa miesięczna stopa procentowa występowała w listopadzie oraz grudniu 2019, a także styczniu, lutym oraz marcu 2021 roku. Natomiast najwyższa miesięczna stopa procentowa bezrobocia występowała w lutym, marcu, kwietniu i maju 2022 roku.

FORMY PRZECIWDZIAŁANIA BEZROBOCIU W URZĘDZIE PRACY W KRAKOWIE

Wśród głównych trendów kształtujących rynek pracy zaobserwować można rozwój nowych technologii jak i automatyzacji procesów produkcyjnych. Pracodawcy w dobie kryzysu zostali zmuszeni do umożliwienia pracownikom pracy zdalnej (oczywiście tych, na które to obowiązki pozwalały i nie wymagało to ciągłej pracy w biurze). Pracodawcy obiecują wiele korzyści, jednakże ich wymagania względem nowych pracowników nie maleją, logicznym jest, że każdy pracodawca dąży do tego, aby posiadać wyspecjalizowany personel. Do form przeciwdziałaniu bezrobociu w Urzędzie Pracy w Krakowie można zaliczyć m.in.⁷:

- pośrednictwo pracy;
- pośrednictwo zawodowe;
- świadczenia pieniężne;
- refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy.

Pośrednictwo pracy jest jedną najbardziej podstawowych usług dedykowanych poszukującym pracy. Usługa ta pozwala na uzyskanie odpowiednich informacji o ofertach, targach czy giełdach pracy. Do najważniejszego działania pośrednictwa pracy należy pozyskiwanie od pracodawców informacji o zapotrzebowaniu na pracowników oraz udostępnianie takich informacji w przestrzeni publicznej. Dodatkowo pracownicy urzędów pracy informują poszukujących o obecnej sytuacji na rynku oraz przewidywanych zmianach zachodzących na lokalnym rynku, a także o przysługujących im nie tylko prawach, ale i obowiązkach z tytułu rejestracji w urzędzie.

Poradnictwo zawodowe stanowi pomoc udzielaną przez pracownika Urzędu Pracy w problemach dotyczących kwestii zawodowych, zgłaszanych przez potrzebujących. Z pomocy takiej mogą skorzystać zarówno osoby zarejestrowane i niezarejestrowane, oraz pracodawcy jak i pracownicy. Taka forma udzielanej pomocy pozwala na wybór lub zmianę dotychczasowego

⁷ <https://gupkrakow.praca.gov.pl/dla-bezrobotnych-i-poszukujacych-pracy/formy-wsparcia> [dostęp: 04.05.2023].

zawodu, uzupełnienie kwalifikacji, zaplanowanie kariery zawodowej czy rozwoju zawodowego.

Świadczenia pieniężne realizowane są ze środków pochodzących z Funduszu Pracy. Na takie wsparcie można liczyć m.in. z tytułu zasiłku dla osób bezrobotnych, dodatku aktywizacyjnego czy świadczenia przysługującego rolnikom zwalnianym z pracy.

Również do form pomocy zaliczyć można refundacje kosztów wyposażenia bądź doposażenia stanowiska pracy, która skierowana i udzielana jest w celu zatrudnienia osoby bezrobotnej. Wysokość takiej refundacji stanowi maksymalnie sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia. Skorzystać mogą z niej m.in. podmioty prowadzące działalność gospodarczą lub niepubliczne przedszkola oraz szkoły.

Do formy przeciwdziałaniu bezrobociu można zaliczyć także Indywidualny Plan Działania, który przygotowany jest przez pracownika Urzędu Pracy wraz z bezrobotnym lub poszukującym pracy. Plan taki zawiera działania w ramach m.in. pośrednictwa pracy, pośrednictwa zawodowego czy szkoleń. Działanie planowane dążące do samodzielnej realizacji osoby bezrobotnej lub poszukującej pracy np. przeglądanie ofert pracy na stronie Centralnej Bazy Ofert Pracy. Podczas realizacji IPD wskazane są także terminy realizacji danych działań, forma planowanej pomocy czy terminy i warunki stanowiące o zakończeniu indywidualnego planu działania.

Bezrobocie ma zawsze negatywny wpływ na wszelakie dziedziny życia politycznego, jak również społecznego i gospodarczego. Osoby, które w pewnym sensie zostały wykluczone i pozostały zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy mogą liczyć na pomoc, jednakże, żeby z niej skorzystać też muszą wykazać w pewnym stopniu zainteresowaniem. Należy także wspomnieć, że wachlarz pomocy dla osób bezrobotnych jest coraz to szerszy, a urzędy oferują różne formy wsparcia.

Niezależnie od stopnia kryzysu, który panuje na terenie Polski istotne jest wsparcie dla każdego potrzebującego i będącego w kryzysie człowieka. Do takiej roli zostało powołane stanowisko doradcy zawodowego, który jest odpowiednio przeszkolony i ma za zadanie prawidłowo pokierować karierą osoby potrzebującej. Tak zwane zawodoznawstwo jest podstawowym elementem do realizacji założeń związanych z zatrudnieniem. Zadania doradcy zawodowego jak i pośrednika pracy stanowią poniekąd fundament polityki pracy oraz polityki społecznej. Jakie obowiązki mają osoby, które kierują karierą zawodową innych ludzi? Do najważniejszych zadań można zaliczyć [Bańka 2016: 13]:

- zbieranie informacji o zawodach i potencjalnej pracy;
- uaktualnianie zawodów;
- badanie i analizowanie nowych zawodów;
- analizowanie prognoz na rynku pracy.

Oprócz doradców zawodowych i pośrednictwa pracy najważniejszym elementem każdego Urzędu Pracy są formy wsparcia w poszukiwaniach pracy. Aby poszukiwanie pracy było owocne nie należy się ograniczać tylko do ofert, które są w Urzędach Pracy, lecz także korzystać z innych form takich jak:

- prasa – ukazuje się co najmniej raz w tygodniu, posiada wydzieloną strefę na zamieszczanie ofert pracy;
- radio i telewizja – lokalne kanały zajmują się ogłaszaniem ofert pracy jak również dostarczają przydatne informacje odnośnie do agencji pracy;
- internet – to miejsce, gdzie najczęściej są poszukiwane oferty pracy, a codzienna aktualizacja daje wrażenie atrakcyjności. Internet jest w pewnym sensie medium, które bardzo mocno w ostatnich kilku latach się rozwinęło. Pomimo że wiele adresów internetowych już nie istnieje lub są one przestarzałe i przestają istnieć to na ich miejsce są tworzone inne [Żurakowski 2002: 77-79].

Tematykę, którą należy jeszcze poruszyć to trendy jakie istnieją na rynku pracy. Sam rynek pracy można podzielić na:

- rynek publiczny – jest on oficjalny a dostęp do niego ma każda osoba;
- rynek ukryty – jest on mniej znany i przede wszystkim mniej rozpowszechniony a informacje o wolnych stanowiskach pracy pochodzą od rodziny bądź znajomych lub osobistych kontaktów z pracodawcami.

Powiatowe urzędy pracy mają na celu przede wszystkim aktywizację osób bezrobotnych, które są zarejestrowane jako osoby z takim statusem. Zostały one powołane, aby poszukiwać pracę jak i korzystać z odpowiednich narzędzi w tym celu, które powinny być dostosowane do zapotrzebowania lokalnego.

ZAKOŃCZENIE

Zarówno pandemia jak i aktualny kryzys gospodarczy wpłynął bezpośrednio na poziom zatrudnienia jak i wzrost bezrobocia. Kryzys gospodarczy stanowi wyzwanie w kontekście stale zmieniającego się otoczenia i wynikających

z niego uwarunkowań. Natomiast, aby powiatowe urzędy pracy mogły działać w sposób prawidłowy to konieczna jest również współpraca z władzami lokalnymi. Kryzys ekonomiczny różni się w zależności od wielu czynników jak i od sektora. Logicznym jest, że w momencie kryzysu ceny dóbr i usług wzrastają, co najbardziej jest odczuwalne w cenach żywności jak i ogólnych kosztach utrzymania. Coraz to szybciej pędząca inflacja wpłynęła nie tylko na wzrost podstawowych artykułów, ale i na zwiększenie się cen najmu mieszkań. Średnia cena wynajmu kawalerki na terenie miasta Krakowa w 2021 roku wahała się pomiędzy 1200 a 1400 zł [dane własne]. Na dziś cena ta wzrosła średnio o 40%, a w niektórych wypadkach nawet więcej. Wzrost cen waha się i jest uzależniony od wielu czynników jak chociażby lokalizacji, dostępności do komunikacji miejskiej czy samego faktu w jakim stanie jest budynek lub kiedy został oddany do użytku. Pokazuje to skalę zmian, z którymi musimy borykać się na co dzień. Według D. Wantucha nastąpiły gigantyczne zmiany w cenach wynajmu lokali mieszkaniowych [Wantuch 2022]. Samo wynajęcie kawalerki w dzielnicy Nowa Huta, która nie jest aż nadto oblegana względem terenów położonych bliżej centrum miasta wiąże się z poniesieniem ceny za wynajem w okolicach 2,3 – 2,6 tysiący złotych. Tak jak zostało wspomniane, im bliżej centrum miasta tym ceny wyższe, dlatego też koszt wynajmu mieszkania może być nawet wyższy niż 3 tysiące złotych miesięcznie. Bardzo duże zawirowania na rynku nieruchomości doprowadziły do tego, że liczba oferowanych lokali najmu spadła aż od 35% [Wantuch 2022]. Osoby, które chcą wynająć innym mieszkania rezygnują z usług pośredniczych starając się na własną rękę znaleźć najemców wśród znajomych lub sami ogłaszając swoją ofertę na różnych portalach społecznościowych.

Na tle sytuacji bezrobocia panującej w Polsce w latach 2019 – 2022, sytuacja mająca miejsce w tym samym okresie w Krakowie wyglądała dobrze, stanowiąc kilka procent mniejszy poziom bezrobocia niż w ujęciu całego kraju. Roczna średnia procentowa wartość bezrobocia w mieście Kraków wynosiła odpowiednio w 2019 roku 2,2%, w 2020 roku 2,5% w 2021 roku 3,1% oraz w 2022 roku 2,5%. Natomiast co czeka nas w roku 2023? Jest wiele zmiennych, które mogą mieć na to wpływ, a są nimi przede wszystkim:

- zmiany wysokości inflacji;
- być może kolejne choroby, które będą zakwalifikowane do chorób pandemicznych;
- rozwój konfliktu na wschodzie;

- zmiany w ustawie;
- podniesienie wysokości minimalnego wynagrodzenia.

Najważniejsze zmienne, które należałoby poruszyć i przeanalizować to zarówno zmiany w ustawie jak i podniesienie wysokości minimalnego wynagrodzenia. Według informacji, które pojawiają się odnośnie do zmiany minimalnego wynagrodzenia, które w 2023 roku ma wynosić 3600 zł, logicznym jest, że ciągle rosnące ceny trzeba w jakimś stopniu zarówno zatrzymać jak i dostosować społeczeństwo do zmian. Lecz pytanie, które trzeba postawić to, czy podniesienie minimalnego wynagrodzenia o prawie 600 zł (w porównaniu z 2022 rokiem) jest konieczne w kontekście zapobiegania rozpadzonej inflacji? Ekonomiści z dużą dozą ostrożności podchodzą do zmiany w kontekście wynagrodzenia minimalnego w 2023 roku. Podnoszenie minimalnego wynagrodzenia prawie o 600 zł może doprowadzić do skutków, których nie będzie się dało cofnąć. Gorszym, co może spotkać polską gospodarkę, a zarazem rynek to spirala inflacyjna, z którą nie jest aż tak łatwo sobie poradzić. Spirala inflacyjna jest samonapędzającym się mechanizmem, który może okazać się nieunikniony, gdy inflacja i minimalne wynagrodzenie będzie ciągle rosła.

Jednakże w samym rozumieniu problematyki związanej z rosnącą minimalną krajową należy się delikatnie zagłębić. Jeżeli faktycznie minimalna krajowa w roku 2023 będzie wynosiła 3600 zł to wielu pracodawców może nie być w stanie opłacać pracowników i będą zmuszeni do ich zwalniania. Tym samym będzie rosła stopa bezrobocia. Ale czy na pewno? Otóż niekoniecznie. Zmiany w 2023 roku mają wprowadzić nie tylko podniesienie minimalnej krajowej, ale także w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Głównym założeniem, ujętym w projekcie jest to, że w powiatowych urzędach pracy nie będzie już ubezpieczeń zdrowotnych. Nowe przepisy mają zakładać, że wszystkie ubezpieczenia będą a ZUS tym samym może to doprowadzić do zmniejszenia się poziomu bezrobocia. Dlaczego? Wiele osób rejestrujących się jako osoby bezrobotne robi to z powodu objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym z tytułu posiadania statusu osoby bezrobotnej. Gdy nowe przepisy wejdą w życie może okazać się, że osoby, którym tylko zależało na ubezpieczeniu zaczną się wyrejestrowywać, gdyż obowiązkowe wizyty w urzędach pracy nie będą aż tak konieczne, aby „przedłużyć” swój okres zarejestrowania ze statusem osoby bezrobotnej. Można więc śmiało zaryzykować stwierdzenie, że około 30%, a być może nawet 40% lub więcej osób zarejestrowanych ze statusem osoby bezrobotnej nie będzie już widnieć w ewidencji.

Tym samym będzie poszerzało się bezrobocie ukryte, które nie będzie możliwe to statystycznego oszacowania, co też doprowadzi do przekłamań związanych z faktycznym poziomem bezrobocia na terenie Rzeczypospolitej Polski.

Podsumowując można stwierdzić, że najbliższe lata mogą być bardzo ciężkie zarówno dla obywateli Rzeczypospolitej Polski, jak i dla całej gospodarki. Jeżeli w najbliższych miesiącach nie dojdzie do jakichkolwiek przełomowych zmian, może to doprowadzić do tego, że Rzeczpospolita Polska pogrzeje się w kryzysie gospodarczym na długi okres, co tym samym zastępuje możliwość rozwoju gospodarczego. Obecnie pod dużym znakiem zapytania stoją też środki z Unii Europejskiej, które w nieoceniony sposób mogłyby pomóc wyjść z „dołka” gospodarczego.

BIBLIOGRAFIA

Bańka A.

2016 *Zawodoznastwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy: Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*, Poznań.

Brzychcy K.

2020 *Regionalny rynek pracy – relacje ekonomiczne, organizacyjne i społeczne*, Warszawa.

Huńka T.

2015 *Rynek pracy. Uwarunkowania ekonomiczne, prawne i społeczne*, Tarnobrzeg.

Kostrzewski S., Worach-Kardas H.

2015 *Wpływ bezrobocia na zdrowie i jakość życia osób w starszej grupie wieku produkcyjnego*, „Hygeia Public Health”, nr 50 (2), s. 373-381.

Kowalczyk E.

2008 *Człowiek wobec bezrobocia*, „Przegląd Organizacji”, nr 4, s. 22-25.

Korzeniewska M.

1995 *Zdrowotne koszty bezrobocia*, „Medycyna Pracy”, nr 46 (4), s. 407-414

Kryńska E.

2000 *Mobilność zasobów pracy w wybranych teoriach rynku pracy*, [w:] *Mobilność zasobów pracy. Analiza i metody symulacji*, red. E. Kryńska, Warszawa.

Żurakowski F.

2002 *Utrata pracy szansą na nowe życie*, Warszawa.

Źródła internetowe

<https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/szacunek-mrpit-62-wyniosla-stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-grudniu-2020-r> [dostęp: 7.11.2022].

<https://www.gov.pl/web/rodzina/poziom-bezrobocia-rejestrowanego-na-koniec-2021-roku-pierwsza-taka-sytuacja-od-ponad-trzech-dekad> [dostęp: 7.11.2022].

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2022,4,1.html> [dostęp: 7.11.2022].

Wantuch D.

2022 *Kraków. Gigantyczny wzrost cen najmu mieszkań. Za kawalerkę trzeba płacić ponad 2 tys. zł miesięcznie odstepnego*, „Gazeta Wyborcza”, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,28780106,krakow-gigantyczny-wzrost-cen-najmu-mieszkan-za-kawalerke.html> [dostęp: 8.11.2022].

Akty prawne

Rozporządzeniu KE Nr 70/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, tj. Dz.U. 2022 poz. 690.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807.

CRISIS ON THE POLISH LABOUR MARKET IN 2020-2022

Summary: The crisis on the labor market in Poland is an important topic, which is still relevant since 2020 because the havoc caused by Covid-19 on the labor market is enormous. Many enterprises have collapsed or were forced to suspend their activities, and in some cases changes cannot be undone enough for the enterprise to function properly. The beginning of 2022 came as a surprise to everyone when war broke out in Ukraine on February 24, caused by the still unidentified targets by the Russian dictator. This resulted not only in enormous restrictions in the economic sphere, but also in the labor market. Unfortunately, the enormous influx of refugees from Ukraine meant that the labor market of the Republic of Poland was not prepared for such a random event. The special act approved by the Polish government to help refugees also introduced access to the labor market for people from Ukraine. These activities cannot be judged in the context of negative ones, but therefore must be remembered. The constantly galloping inflation does not improve the situation on the labor market, and the very fact that the minimum wage in 2023 will be PLN 3600 gross does not, in a sense, fill us with optimism in terms of keeping employees so that they can have adequate working conditions, but also life. From 2023, an amendment to the labor market law is to be introduced, which is to improve both the unemployment level and enable better access to the market. I will try to bring you closer to the problem of the unemployment crisis on the labor market in Krakow in 2020-2022, including 2019.

Keywords: unemployment, pandemic, work, employee, remuneration

ANALIZA SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ GOSPODARKI ŚWIATOWEJ W OBLICZU PANDEMII COVID-19

Streszczenie: Artykuł podejmuje kwestię wpływu pandemii COVID-19 na gospodarkę światową. Celem niniejszego opracowania jest zbadanie sytuacji społeczno-ekonomicznej Chin, Stanów Zjednoczonych oraz całej Unii Europejskiej przed, w trakcie i po pandemii. W niniejszym artykule przedstawiono analizę m.in. takich wielkości jak tempo wzrostu PKB, poziom zatrudnienia, handel zagraniczny z podziałem na import i eksport oraz tempo wzrostu produkcji przemysłowej. Odpowiednie wnioski zostały sformułowane w oparciu o dane statystyczne.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, gospodarka światowa, kryzys światowy

WPROWADZENIE

Koronawirusy są obecne w życiu człowieka nie od dziś. Niektóre z nich mogą powodować jedynie infekcję górnych dróg oddechowych lub zapalenie oskrzeli, natomiast są również takie szczepy, które mogą prowadzić do ciężkich niewydolności oddechowych (ARDS), a w konsekwencji nawet do śmierci. Warto także zwrócić uwagę, że powodują one zakażenie zarówno u ludzi, jak i u zwierząt. Niewiele osób jest świadomych faktu, że jeszcze przed wybuchem pandemii COVID-19 naukowcy odkryli aż sześć szczepów koronawirusa [Sienkiewicz 2021: 44]. Dwa z nich już w poprzednich latach powodowały lokalne epidemie. Jednym z nich był SARS-CoV (odkryty

w 2002 roku) oraz MERS-CoV (zidentyfikowany w 2012 roku) [Stobnicka-Kupiec 2020: 17].

Zgodnie z Encyklopedią PWN pandemia definiowana jest jako „epidemia o szczególnie dużych rozmiarach, obejmująca kraje, a nawet kontynenty” [PWN 2023]. W związku z powszechną globalizacją i automatyzacją otaczającego świata, wszystkie pandemie traktowane są jako jedno z największych zagrożeń dla ściśle powiązanych ze sobą gospodarek różnych krajów. Negatywne skutki społeczno-ekonomiczne wywołane pandemią dotycząca m.in. takich obszarów jak demografia, produkcja i handel oraz międzynarodowe stosunki gospodarcze.

Pandemia COVID-19 rozpoczęła się pod koniec 2019 roku (dokładnie 17 listopada) w mieście Wuhan w Chinach, w prowincji Hubei, będącej ważnym ośrodkiem produkcyjnym. To właśnie tam odnotowano pierwszy przypadek zakażenia nowo odkrytym wirusem. 31 grudnia 2019 roku odnotowano 7 przypadków ciężkiego zapalenia płuc o nieznanym pochodzeniu u osób związanych z chińskim Wuhan Huanan Seafood Wholesale Market. Jest to targ, na którym sprzedawane są owoce morza i żywe zwierzęta. 9 stycznia Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization) ogłosiła, że w chińskim Wuhan występuje tajemnicze zapalenie płuc związane z zakażeniem niepoznanym dotąd koronawirusem. Aby jak najszybciej rozpoznać wirusa, 12 stycznia Chiny udostępniły reszcie świata sekwencję genetyczną nowego koronawirusa. Zaledwie dzień później odnotowano pierwszy przypadek zakażenia poza Chinami – w Tajlandii.

W pierwszych tygodniach wirus uznawany był za możliwy do zatrzymania w południowo-wschodniej części Azji. Natomiast 21 stycznia potwierdzono pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem w Stanach Zjednoczonych. Dwa dni później, dokładnie 23 stycznia, nastąpiło zamknięcie chińskiego miasta Wuhan. Jednak pomimo wprowadzonych obostrzeń już 24 stycznia wykryto pierwszy przypadek zakażenia nowym koronawirusem w Europie – we Francji. 30 stycznia Komitet Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) ds. Zagrożeń zarekomendował ogłoszenie stanu zagrożenia zdrowia publicznego o zasięgu międzynarodowym. Ze względu na tę decyzję wiele krajów zamknęło swoje granice, aby uniemożliwić rozprzestrzenienie się wirusa w danym państwie. 11 lutego Międzynarodowy Komitet ds. Taksonomii Wirusów (International Committee on Taxonomy of Viruses) jako pierwszy na świecie rozpoznał nowy szczep wirusa i nazwał go SARS-CoV-2, czyli koronawirusem ciężkiej ostrej niewydolności oddechowej 2. Tego samego dnia Światowa Organizacja Zdrowia nazwała nową chorobę zakaźną COVID-19

(z ang. *coronavirus disease* 2019) [AJMC 2021]. Pierwszy przypadek zakażenia tym koronawirusem w Polsce stwierdzono 4 marca w szpitalu w Zielonej Górze, gdzie zdiagnozowano zachorowanie 66-letniego mężczyzny, który przyjechał autokarem z Niemiec. Pod koniec stycznia epidemia objęta swoim zasięgiem nie tylko całe Chiny, ale również Europę i inne części świata. Ze względu na skalę rozprzestrzenienia się wirusa, 11 marca 2020 roku Tedros Adhanom Ghebreyesus – dyrektor generalny Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) ogłosił stan pandemii [Zawojska 2021: 55].

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA GOSPODARKĘ ŚWIATOWĄ

Niepodważalny pozostaje fakt, że pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na stan gospodarki światowej. Przyczyniła się ona bowiem do wielu utrudnień w handlu światowym. Niektóre statystyki pokazują, że COVID-19 ma negatywny wpływ na gospodarki światowe, na przykład światowy PKB spadł o 2% poniżej poziomu odniesienia, a kraje rozwijające się zmniejszyły swoje PKB o około 2,5%. Kraje uprzemysłowione i rozwinięte zmniejszyły swoje PKB o około 1,8% [Islam i in. 2020].

Wiele krajów, w odpowiedzi na rozprzestrzenianie się koronawirusa, wprowadziło bardzo restrykcyjne ograniczenia zarówno aktywności społecznej, jak i gospodarczej. Warto zwrócić uwagę, że powyższe działania przyczyniły się do poważnych zakłóceń po stronie popytu i podaży. Pandemia miała istotne znaczenie w kontekście zachowań i postaw konsumenckich, ponieważ w warunkach niepewności część konsumentów powstrzymuje się od zakupu dóbr niebędących dobrami pierwszej potrzeby i ogranicza w ten sposób swoje wydatki, co skutkuje zmniejszeniem popytu. Z tego bowiem względu, z jednej strony nastąpiło zmniejszenie popytu. Natomiast analizując sytuację z drugiej strony, pandemia przyczyniła się do zwiększenia popytu na produkty medyczne i farmaceutyczne a także na środki ochrony osobistej, takie jak maseczki czy środki higieniczne. Ponadto nastąpiło również zwiększenie popytu na dobra związane z pracą i nauką w formie zdalnej (m.in. laptopy, tablety) [Kostecka-Tomaszewska 2022: 310-320].

W poniższej części artykułu została przedstawiona analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej poszczególnych krajów w obliczu pandemii COVID-19. Pierwszym badanym państwem są Chiny. Chińska gospodarka nieustannie integruje się z gospodarką światową, a chińskie przedsiębiorstwa stały się ważnym uczestnikiem globalnych łańcuchów produkcyjnych. W tabeli 1

został przedstawiony udział Chin w światowym eksporcie i imporcie w latach 2010-2021.

Tabela 1. Handel zagraniczny Chin w latach 2010-2021

Rok	EKSPORT		IMPORT	
	Udział w światowym eksporcie (w %)	Udział w światowym eksporcie (w mld USD)	Udział w światowym imporcie (w %)	Udział w światowym imporcie (w mld USD)
2010	10,2	1577,75	9,0	1396,25
2011	10,3	1898,38	9,4	1743,48
2012	11,0	2048,71	9,7	1818,41
2013	11,6	2209,01	10,2	1949,99
2014	12,2	2342,29	10,2	1959,23
2015	13,6	2273,47	10,2	1679,57
2016	13,0	2097,63	9,8	1587,93
2017	12,7	2263,35	10,2	1843,79
2018	12,6	2486,70	10,7	2135,75
2019	13,1	2499,46	10,7	2078,39
2020	14,7	2591,12	11,5	2055,75
2021	15,0	3363,84	11,9	2688,63

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Kostecka-Tomaszewska 2022: 313].

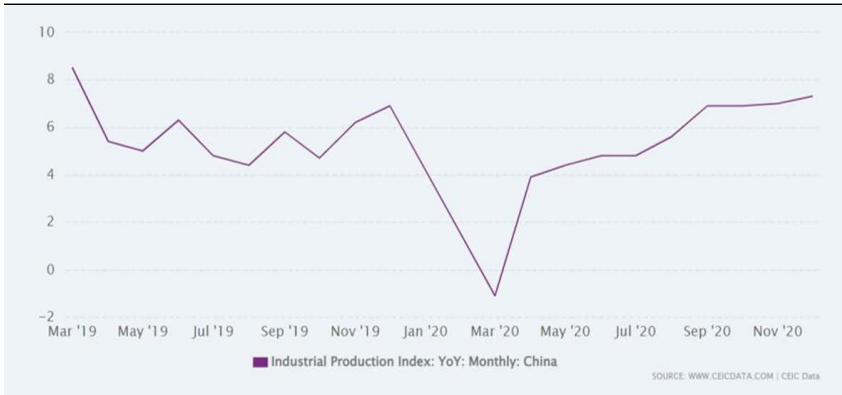
Od 2009 roku Chiny są największym eksporterem na świecie oraz zajmują drugie miejsce na liście największych importerów towarów – na pierwszym miejscu są Stany Zjednoczone. Jak można wywnioskować z danych przedstawionych w poniższej tabeli, w 2020 roku w trakcie trwania pandemii COVID-19 Chiny zajmowały pierwszą pozycję w światowym eksporcie oraz drugą w imporcie towarów z udziałami wynoszącymi odpowiednio 14,7% oraz 11,5%. W 2021 roku miał miejsce dalszy wzrost znaczenia Chin w światowych przepływach handlowych. Warto również zwrócić uwagę, że w 2021 roku Chiny osiągnęły rekordową nadwyżkę w handlu zagranicznym w wysokości 675 mld USD [Kostecka-Tomaszewska 2022: 310-320]. Wzrost zapotrzebowania na produkty medyczne związane ze zwalczaniem choroby wywołanej wirusem SARS-CoV-2 skutkowało zwiększonym eksportem tych produktów. Chiny stały się jednym z największych eksporterów środków medycznych potrzebnych w walce z COVID-19. Wyraźnie wzrósł również eksport leków i produktów farmaceutycznych. Ponadto zwiększenie skali pracy i nauki zdalnej przyczyniło się do zwiększenia eksportu komputerów, laptopów

oraz sprzętu komputerowego (kamery, głośniki, słuchawki, mikrofony, routery). To zaś stymulowało dodatkowy popyt na części i podzespoły wykorzystywane przez producentów tych urządzeń na całym świecie.

Aby poprawnie zinterpretować nadwyżkę handlową Chin warto przywołać jej definicję, bowiem jest to nadwyżka eksportu nad importem, czyli różnica między wartością towarów i usług eksportowanych z kraju, a importowanych do kraju. Od początku pandemii do 2021 roku udział Chin w światowym eksporcie wzrósł o 1,9 pkt proc. a roku udział w światowym imporcie o 1,2 pkt proc.

Warto także spojrzeć na sytuację Chin z punktu widzenia ich głównych partnerów handlowych w zakresie eksportu w latach 2019-2021. Pod względem eksportu, największym partnerem handlowym Chin w 2021 roku były Stany Zjednoczone, na które przypada 17,2% całkowitego chińskiego eksportu. Wartość chińskiego eksportu do USA w 2021 roku wyniosła ponad 577 mld USD i była wyższa niż w 2020 roku i 2019 roku. Na kolejnych miejscach znalazły się: Hongkong (10,4% całkowitego chińskiego eksportu), Japonia (4,9%), Korea Południowa (4,4%), a także Wietnam (4,1%) [Kosteczka-Tomaszewska 2022: 314]. Wymienione kraje od wielu lat należą do grona głównych partnerów handlowych Chin. Co ciekawe, obroty handlowe Chin z zaprezentowanymi krajami sukcesywnie rosły, nawet w warunkach pandemii Covid-19. Analizując przedstawione informacje można wyciągnąć wnioski, że w Chinach nie doszło do istotnych zmian w strukturze geograficznej eksportu pod wpływem pandemii COVID-19.

Na wykresie 1 zostały przedstawione trendy tempa wzrostu produkcji przemysłowej chińskiej gospodarki w latach 2019-2021 rok do roku w skali miesiąca. Jak można wywnioskować z przedstawionych danych, na początku 2019 roku tempo wzrostu produkcji przemysłowej w Chinach było na stosunkowo wysokim poziomie. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że w nawet pod koniec 2019 roku, czyli na początku pandemii, poziom produkcji przemysłowej Chin wzrósł. Z powodu światowego rozprzestrzenienia się COVID-19, produkcja przemysłowa w Chinach znacznie spadła po I kwartale 2020 roku, co można zauważyć na poniższym wykresie. Popyt na chińskie produkty spadł głównie z powodu dystansu społecznego i zamknięcia światowych granic. Następnie upływ czasu i rozwój środków ostrożności przeciwko COVID-19 pozytywnie wpłynął na sektor przemysłowy Chin. Jak można zauważyć na przedstawionym wykresie, wyniki sektora przemysłowego w 2020 roku osiągnęły poziom zbliżony, a nawet wyższy od tego sprzed pandemii.

Wykres 1. Tempo wzrostu produkcji przemysłowej w Chinach w latach 2019 – 2021 rok do roku (w %)

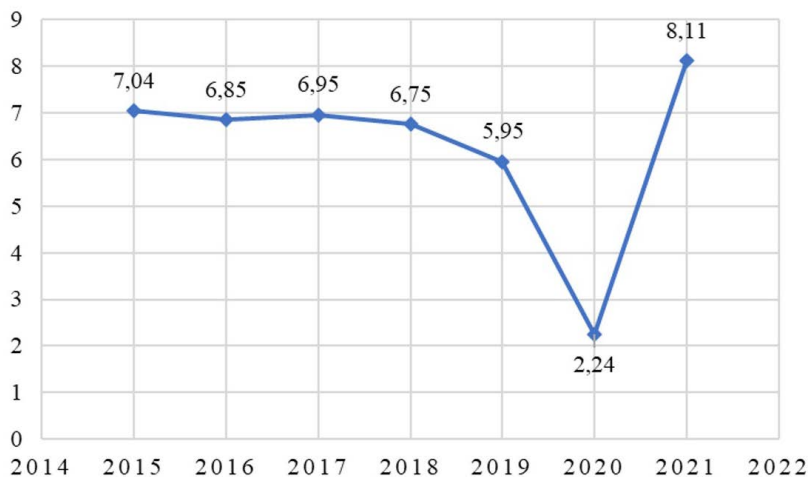
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CEIC Data, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/industrial-production-index-growth> [dostęp: 15.05.2023].

Przeanalizowana została również inflacja w Chinach. Warto podkreślić fakt, że stopa inflacji w Chinach w 2019 roku wzrosła do wieloletnich maksimumów. Było to spowodowane głównie wzrostem cen żywności, który z kolei był spowodowany m. in. trudnymi warunkami pogodowymi. Natomiast już w 2020 roku ceny towarów i usług w Chinach gwałtownie spadły. Nastąpiło natychmiastowe zatrzymanie chińskiej gospodarki. W miastach objętych ścisłymi blokadami konsumpcja towarów i usług spadła, podobnie jak ich ceny. Do listopada 2020 roku Chiny odnotowały deflację, ponieważ ceny konsumpcyjne spadły o 0,5% rok do roku. Była to pierwsza stopa deflacji odnotowana przez Chiny od ponad 11 lat. Do września 2022 roku nastąpiło odbicie i inflacja w Chinach osiągnęła poziom 2%¹.

W kolejnej części artykułu analizie zostało poddane tempo wzrostu PKB w Chinach w latach 2015 – 2021 w % (wykres 2). Jak można zauważyć z zaprezentowanych danych, w 2015 roku tempo wzrostu PKB Chin osiągnęło poziom 7,04%. Po stosunkowo niewielkim spadku w 2016 roku do poziomu 6,85%, w 2017 roku nastąpiło odbicie do 6,95%. W kolejnych latach tempo wzrostu PKB Chin stopniowo spadało. Natomiast pandemia koronawirusa wystawiła gospodarkę Chin na próbę. PKB Chin wzrosło w 2019 roku o 5,94% w porównaniu z rokiem poprzednim. Warto podkreślić, że największy spadek tempa wzrostu PKB Chin miał miejsce w 2020 roku, bowiem wtedy gospodarka Chin wzrosła zaledwie o 2,3%. Natomiast analizując

¹ <https://capital.com/china-inflation-rate> [dostęp: 16.05.2023].

sytuację ekonomiczną Chin na tle innych krajów, stały się one jedyną dużą gospodarką, która odnotowała taki wzrost w roku globalnej pandemii COVID-19. Przeglądając się prognozom Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFF) można dostrzec, że przewidywał on wzrost dla Chin jedynie o 1,9% w porównaniu z rokiem poprzednim. Jak można zauważyć na poniższym wykresie, gospodarka Chin stosunkowo szybko wróciła do wysokiego tempa wzrostu, na skutek odbicia w 2021 roku do poziomu 8,11%.

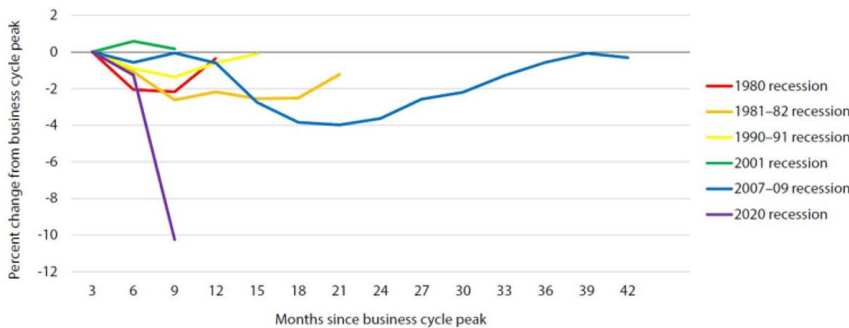
Wykres 2. Tempo wzrostu PKB w Chinach w latach 2015 – 2021 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> [dostęp: 15.05.2023].

Następnym analizowanym krajem są Stany Zjednoczone. Pandemia choroby wywołanej przez koronawirusa w 2019 roku spowodowała zarówno kryzys zdrowia publicznego, jak i kryzys gospodarczy w Stanach Zjednoczonych. Aby dogłębnie zbadać wpływ pandemii na gospodarkę USA, warto przyjrzeć się procentowej zmianie zatrudnienia w Stanach Zjednoczonych w stosunku do kolejnych miesięcy od szczytu cyklu koniunkturalnego, która została przedstawiona na wykresie 3. Z przedstawionych danych wynika, że od szóstego miesiąca od szczytu cyklu koniunkturalnego rozpoczął się szybki spadek zatrudnienia. Pandemia i związane z nią zamknięcie gospodarcze wywołały kryzys dla wszystkich pracowników. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że pandemia COVID-19 wywołała większy spadek zatrudnienia niż jakkolwiek inny kryzys wcześniej. Nawet kryzys finansowy z lat 2007-2009, który przyczynił się do ogromnych zawirowań na światowych giełdach

papierów wartościowych i nie tylko, wywołał mniejszy spadek poziomu zatrudnienia w Stanach Zjednoczonych.

Analizując wpływ kryzysu z 2020 roku z perspektywy zatrudnienia, warto dodać, że znacznie bardziej zostały dotknięte nim kobiety niż mężczyźni, tak samo jak pracownicy rasy innej niż biała, osoby o niższych dochodach oraz osoby z niższym wykształceniem. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy może być fakt, że najbardziej podczas pandemii ucierpiała branża rekreacyjna, gastronomiczna i hotelarska, w których ponad 53% wszystkich zatrudnionych pracowników stanowią kobiety.

Wykres 3. Zmiana zatrudnienia w stosunku do kolejnych miesięcy od szczytu cyklu koniunkturalnego (w %)

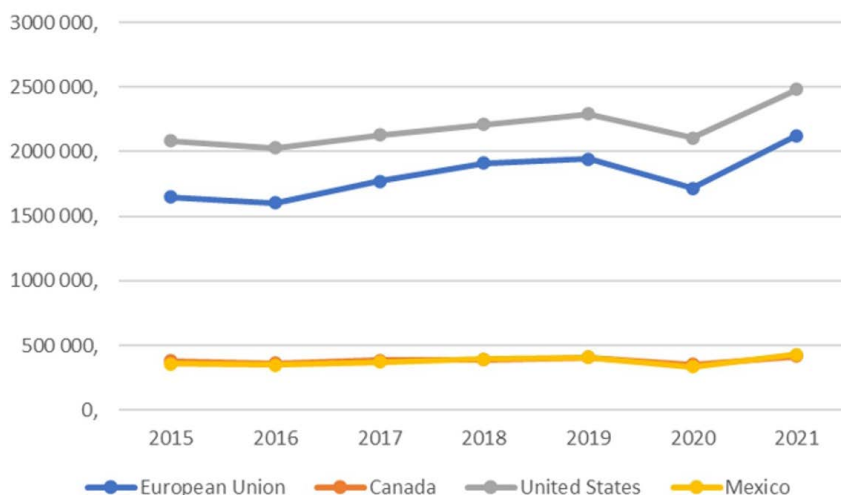
Źródło: https://www.brookings.edu/research/ten-facts-about-covid-19-and-the-u-s-economy/?fbclid=IwAR3C80ZrePUSpyHUq_5LZcpPLzDnjlW_itVzT9oGsg7xmnILBaX-0ZH2y9Y [dostęp: 15.05.2023].

Zbadana została także procentowa zmiana sprzedaży detalicznej w Stanach Zjednoczonych w stosunku do kolejnych miesięcy od szczytu cyklu koniunkturalnego. Kryzys związany z COVID-19 doprowadził również do dramatycznych wahań w wydatkach gospodarstw domowych. Warto zwrócić uwagę, że również w tym przypadku pandemia wywołała większy spadek sprzedaży detalicznej niż jakikolwiek inny kryzys wcześniej.

Po przeanalizowaniu sytuacji społeczno-ekonomicznej Chin oraz Stanów Zjednoczonych, zbadany został wpływ pandemii COVID-19 na gospodarkę całej Unii Europejskiej. Obecnie liczy ona 27 państw członkowskich, w których mówi się 24 językami urzędowymi.

Aby dogłębniej zobrazować wpływ pandemii na gospodarkę światową na wykresie 4 zostało przedstawione porównanie eksportu Unii Europejskiej, USA, Kanady i Meksyku w latach 2015-2021 (w mln euro). Z przedstawionych poniżej danych można wyciągnąć wnioski, że w 2020 roku każde z porównywanych państw oraz Unia Europejska osiągnęło spadek

w eksporcie. Porównując Stany Zjednoczone do Unii Europejskiej można zauważyć, że amplituda zmian w przypadku obu podmiotów była bardzo podobna tj. najpierw stopniowy wzrost do 2019 roku, następnie stosunkowo duży spadek w 2020 roku, a w kolejnym roku mocne odbicie. W przypadku Kanady i Meksyku kierunek zmian eksportu był dokładnie taki sam jak przy przypadku Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej, natomiast dynamika zmian była dużo mniejsza.

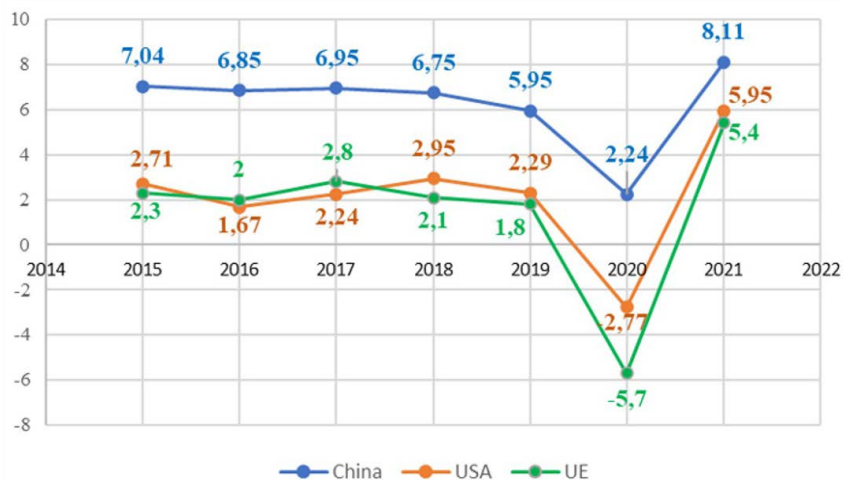
Wykres 4. Porównanie eksportu Unii Europejskiej, USA, Kanady i Meksyku w latach 2015 – 2021 (w mln euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00071/default/table?lang=en> [dostęp: 15.05.2023].

Warto zwrócić uwagę, że w przypadku importu sytuacja jest dokładnie taka sama, jak w przypadku eksportu. Stany Zjednoczone i Unia Europejska mają bardzo zbliżoną amplitudę zmian tj. najpierw stopniowy wzrost do 2019 roku, następnie stosunkowo duży spadek w 2020 roku, a następnie mocne odbicie w 2021 roku. W przypadku Kanady i Meksyku kierunek zmian importu był dokładnie taki sam jak przy przypadku Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej, natomiast dynamika zmian była dużo mniejsza.

Porównane zostało także tempo wzrostu PKB w Chinach, Stanach Zjednoczonych oraz w Unii Europejskiej w latach 2015-2021 w % (wykres 5). Tak jak już zostało wspomniane wcześniej, pomimo tego, że tempo wzrostu PKB Chin w 2020 roku spadło, to i tak osiągnęło wartość dodatnią tj. 2,24%. W tym samym okresie tempo wzrostu PKB Stanów Zjednoczonych spadło

do poziomu $-2,77\%$, a tempo wzrostu PKB Unii Europejskiej aż do poziomu $-5,7\%$. Warto jednak zwrócić uwagę, że Unia Europejska w 2021 roku odnotowała tempo wzrostu PKB na poziomie $5,4\%$, czyli nastąpił wzrost o 11,1 pkt proc. w porównaniu w rokiem poprzednim. W przypadku Chin w 2021 roku była to wartość $8,11\%$ (wzrost o 5,87 pkt proc. w porównaniu z rokiem poprzednim), a w przypadku Stanów Zjednoczonych – $5,95\%$ (wzrost o 8,72 pkt proc. w porównaniu z rokiem poprzednim). Z przedstawionych danych wynika, że najbardziej wrażliwe na wpływ pandemii było tempo wzrostu PKB Unii Europejskiej, ponieważ jego spadek w 2020 roku był największy w porównaniu z rokiem poprzednim, tak samo jak jego wzrost w 2021 roku.

Wykres 5. Porównanie tempa wzrostu PKB w Chinach, USA i Unii Europejskiej w latach 2015-2021 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=CN-US-EU&start=2015&view=chart> [dostęp: 15.05.2023].

PODSUMOWANIE

Po przeanalizowaniu sytuacji gospodarczej Chin, Stanów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej można wyciągnąć wnioski, że pandemia COVID-19 miała kluczowy wpływ na sytuację gospodarki światowej. Przyczyniła się ona bowiem do wielu utrudnień w handlu światowym. Wpłynęła na gwałtowny spadek zatrudnienia, szczególnie w sektorach związanych z turystyką i rekreacją. Istotnym elementem był także spadek tempa wzrostu PKB wszystkich

analizowanych państw. Natomiast warto podkreślić, że obecnie gospodarka światowa odbudowuje się po kryzysie, a pandemia COVID-19 straciła na znaczeniu, przestając być ważnym problemem społecznym i ekonomicznym.

BIBLIOGRAFIA

Monirul I., Arifa, J. Al Rafi Dewan A., Kentaka A.,

2020 *Potential Economic Impacts of the COVID-19 Pandemic on South Asian Economies: A Review*, "World", vol. 1 (3), s. 283-299.

Kostecka-Tomaszewska L.

2022 *Wpływ pandemii Covid-19 na handel zagraniczny Chin*, „Academy of Management”, nr 6 (4), s. 310-320.

Sienkiewicz I.

2021 *Wpływ pandemii COVID-19 na gospodarki wybranych krajów Unii Europejskiej*, "The review of European Affairs, The Polish European Community Studies Association PECSA", vol. 5 (1), s. 43-59.

Stobnicka-Kupiec A.

2020 *Koronawirusy – niewidzialne zagrożenie o globalnym zasięgu*, „Podstawy i Metody Oceny Środowiska Pracy”, nr 4 (106), s. 5-35.

Zawojska A.

2021 *Zwycięzcy i przegrani pandemii Covid-19: perspektywa globalna z uwzględnieniem gospodarki rolno-żywnościowej*, „Problemy Rolnictwa Światowego”, T. 21, z. 4, s. 54-75.

Źródła internetowe:

AJMC 2021, <https://www.ajmc.com/view/a-timeline-of-covid19-developments-in-2020> [dostęp: 13.05.2023].

China Industrial Production Index Growth, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/industrial-production-index-growth> [dostęp: 15.05.2023].

China inflation rate: Will the country's reopening lift price levels in 2023?, <https://capital.com/china-inflation-rate> [dostęp: 16.05.2023].

GDP growth (annual %) – China, United States, European Union, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=CN=-US-EU&start2015=&view-chart> [dostęp: 15.05.2023].

GDP growth (annual %), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> [dostęp: 15.05.2023].

Inflation, consumer prices (annual %) – China, Poland, United States, European Union, <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2022&locations=CN-PL-US-EU&start=2019> [dostęp: 16.05.2023].

PWN 2023, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3953787> [dostęp: 12.05.2023].

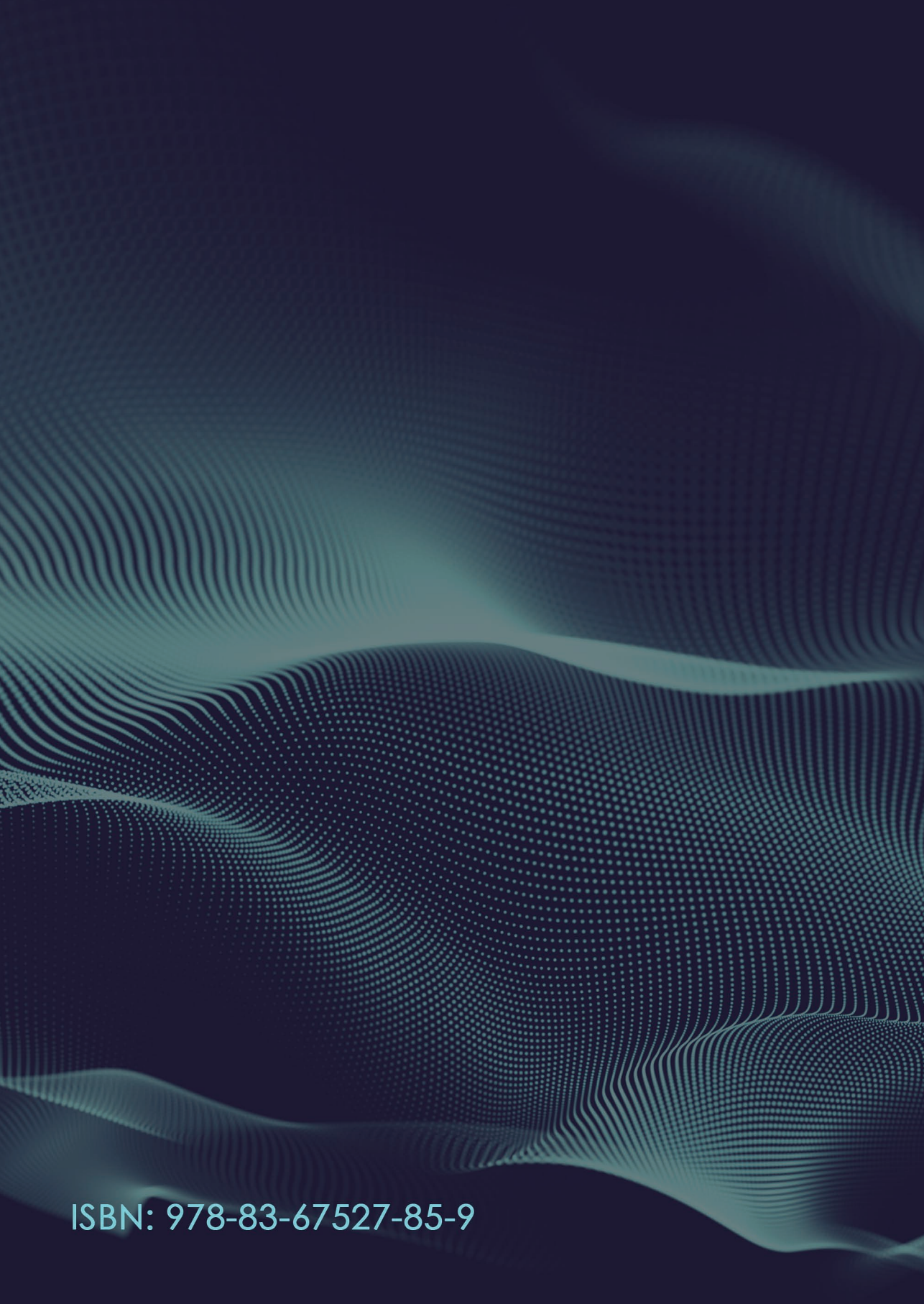
Ten facts about COVID-19 and the U.S. economy, https://www.brookings.edu/research/ten=-facts-about-covid19--and-the-u-s-economy/?fbclid=IwAR3C80ZrePUSpyHUq_5LZcpPLzDnjlW_itVzT9oGs-g7xmnILBaX-0ZH2y9Y [dostęp: 15.05.2023].

Trade in goods, by main world traders – EU27 (from 2020), <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00071/default/table?lang=en> [dostęp: 15.05.2023].

ANALYSIS OF THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE WORLD ECONOMY IN THE FACE OF THE COVID-19 PANDEMIC

Summary: The article addresses the issue of the impact of the COVID-19 pandemic on the global economy. The purpose of this study is to examine the socio-economic situation of China, the United States and the entire European Union before, during and after the pandemic. This article presents an analysis of i.e. such values as GDP growth rate, employment level, foreign trade divided into imports and exports, and industrial production growth rate. Appropriate conclusions have been drawn based on statistical data.

Keywords: COVID-19 pandemic, global economy, global crisis

ISBN: 978-83-67527-85-9